

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών

Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις
«Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια»

Διπλωματική Εργασία

με τίτλο

**«Οι προσπάθειες της Τουρκίας για επιρροή στην Ουκρανία
και οι σχέσεις της με την Ρωσία»**

Όνοματεπώνυμο: Σοφούλης Κεμπαπτζής

Επιβλέπων Καθηγητής: Ηλίας Κουσκουβέλης

Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2021

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου. Οποιοσδήποτε παραλείψεις ήθελε προκύψουν, οφείλονται σε ανθρώπινο λάθος σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν εσκεμμένη πρόθεση».

Σοφούλης Κεμπαπτζής

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΟΨΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 Σκοπός της εργασίας	1
1.2 Η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας	1
1.3 Ιστορική αναδρομή του κράτους της Τουρκίας	2
1.4 Ιστορική αναδρομή του κράτους της Ουκρανίας	5
1.5 Το χρονικό της κρίσης στην Κριμαία	7
1.5.1 Ιστορικά γεγονότα	7
1.5.2 Η προσάρτηση της Κριμαίας	8
1.5.3 Οι επιχειρήσεις στο Ντομπάς	9
2. Η ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΤΗΣ ΡΟΛΟΣ	11
2.1 Ο Ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας	11
2.2 Σύστημα Λήψης Αποφάσεων και Σχεδιασμός Αμυντικής Πολιτικής	12
2.3 Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας	13
2.3.1 Γενικά	13
2.3.2 Σχέση Τουρκίας και ΝΑΤΟ	16
2.3.3 Η Στρατιωτική Σχέση ΗΠΑ και Τουρκίας	16
2.3.4 Συνεργασία Τουρκίας –Ισραήλ	18
2.3.5 Συμφωνίες Αμυντικής Συνεργασίας	19
2.3.6 Εκπαίδευση –Αξιολόγηση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ)	20
2.3.7 Πολεμικές Επιδόσεις των ΤΕΔ	21
2.3.8 Εκσυγχρονισμός και Αναδιάρθρωση των ΤΕΔ	22
2.4 Ο Στρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας	23
2.4.1 Η Γεωπολιτική της Ενέργειας	23
2.4.2 Ο Ρόλος της Τουρκίας	24
3. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ – ΡΩΣΙΑΣ	27
3.1 Γενικά	27
3.2 Ενεργειακός Τομέας	28
3.3 Οικονομικός Τομέας	33
3.4 Στρατιωτικός Τομέας	35

4.	ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΡΩΣΙΑΣ	38
4.1	Γενικά	38
4.2	Ενεργειακός Τομέας	39
4.3	Οικονομικός Τομέας	42
4.4	Στρατιωτικός Τομέας	44
4.4.1	Στρατιωτική Συνεργασία Τουρκίας - Ρωσίας	44
4.4.2	Η κρίση της Συρίας.....	46
5.	ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ	49
5.1	Φυλετικές Σχέσεις – Η φυλή των Τατάρων	49
5.2	Οικονομικός Τομέας	50
5.3	Αμυντικός Τομέας	52
5.4	Στρατιωτικός Τομέας	54
6.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	57
6.1	Ουκρανία	57
6.2	Τουρκία	59
6.3	Ρωσία	61
6.4	Ελλάδα	64
7.	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	66
8.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	70

ΣΥΝΟΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναλύσει τις προσπάθειες επιρροής της Τουρκίας στην Ουκρανία καθώς και τις σχέσεις της με την Ρωσία. Αρχικά γίνεται μία ιστορική αναδρομή στα κράτη της Τουρκίας και της Ουκρανίας και μία αναφορά στην κρίση της Κριμαίας και τις επιχειρήσεις στο Ντομπάς, οι οποίες είναι κομβικής σημασίας για την ανάλυση των σχέσεων των τριών προαναφερθέντων κρατών. Στις συνέχεια, πραγματοποιείται μία ανάλυση σχετικά με την αμυντική πολιτική της Τουρκίας και τον γεωπολιτικό και στρατηγικό της ρόλο. Ακολούθως, γίνεται μία ανάλυση των σχέσεων των τριών κρατών με επίκεντρο τον ενεργειακό, οικονομικό και στρατιωτικό τομέα, οι οποίοι αποτελούν τους βασικούς τομείς συνεργασίας των κρατών αυτών. Τέλος εξάγονται συμπεράσματα για τις σχέσεις των υπόψη κρατών, για τον ρόλο που έχουν διαδραματίσει σε αυτές η Δύση (NATO) και η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και για το πως αυτές επηρεάζουν τη χώρα μας.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της συγγραφής της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση των προσπαθειών της Τουρκίας για επιρροή της στην χώρα της Ουκρανίας καθώς και των σχέσεων της με τη χώρα της Ρωσίας. Αυτό θα πραγματοποιηθεί μέσω της ανάλυσης αρχικά, της αμυντικής πολιτικής της χώρας της Τουρκίας και του στρατηγικού της ρόλου και στη συνέχεια με την ανάλυση των σχέσεων των τριών προαναφερθέντων χωρών στον ενεργειακό, οικονομικό και στρατιωτικό τομέα, με σκοπό την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων που να αφορούν τη χώρα μας.

1.2 Η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας

Αρχικά, αξίζει να πραγματοποιηθεί μία αναφορά στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η πέριξ της Μαύρης Θάλασσας περιοχή αποτελούσε πάντα μία από τις περιπλοκότερες και πιο ποικιλόμορφες περιοχές της Γης. Ευρισκόμενη στο γεωστρατηγικό αλλά και το εμπορικό σταυροδρόμι μεταξύ Ασίας και Ευρώπης, αυτή η περιοχή αποτελεί πάντα τόπο ανάμειξης και συνάντησης λαών διαφορετικών εθνικοτήτων, θρησκευτικών παραδόσεων και πολιτισμών. Η γεωγραφική της θέση μεταξύ Ευρώπης και Καυκάσου της προσδίδει ιδιαίτερο στρατηγικό ενδιαφέρον και την αναδεικνύει ως σύνδεσμο μεταξύ των ενεργειακών πηγών και των καταναλωτών της ενέργειας.

Η Μαύρη Θάλασσα ή Εύξεινος Πόντος είναι μια περικλειστή θάλασσα που βρίσκεται μεταξύ της ΝΑ Ευρώπης, της Τουρκίας, της Ρωσίας και της οροσειράς του Καυκάσου. Επικοινωνεί με το Αιγαίο Πέλαγος διαμέσου των στενών του Ελλήσποντου. Τα κράτη που την περιβάλλουν είναι η Τουρκία από νότο, η Ουκρανία, η Ρωσία και η Γεωργία από τα βόρεια και βορειοανατολικά καθώς και η Βουλγαρία και η Ρουμανία από τα δυτικά.

Από τους αρχαιότετους χρόνους μέχρι σήμερα ο «Άξενος Πόντος», ο μετέπειτα ονομασθείς Εύξεινος Πόντος, έπαιξε σημαντικότατο γεωπολιτικό ρόλο τόσο για τους αρχαίους Έλληνες και την εμπορική διείσδυση αυτών επί των παράκτιων λαών, όσο και για τις μετέπειτα ναυτικές δυνάμεις της Ρώμης, των Βυζαντινών, των Ιταλικών πόλεων, των Οθωμανών και τελευταίων των Ρώσων που τους διαδέχθηκαν.

Ο Εύξεινος Πόντος ουσιαστικά αποτελεί ένα γεωπολιτικό θαλάσσιο θύλακα ο οποίος έχει αναδειχθεί ανά τους αιώνες στον κύριο, συμπληρωματικό της Μεσογείου, υδάτινο όγκο (συγκοινωνούνται δοχεία) που ενώνει την Ευρασιατική ήπειρο με εκείνη της Αφρικής.

Ένας από τους λόγους για τους οποίους τα παγκόσμια φώτα είναι στραμμένα στην περιοχή αυτή είναι η γειτνίασή της με περιοχές στις οποίες είναι κατανεμημένοι ενεργειακοί πόροι εκ των μεγαλύτερων του πλανήτη. Η εξάρτηση δε του σύγχρονου πολιτισμού από τα ενεργειακά αποθέματα του πλανήτη, κάνει την περιοχή να διαδραματίζει ενεργό ρόλο στα γεωστρατηγικά και γεωοικονομικά συμφέροντα εθνών και κρατών. Γενικότερα, εκτιμάται ότι τον 21ο αιώνα η σημασία της Μαύρης Θάλασσας θα είναι ιδιαιτέρως αυξημένη καθώς το οικονομικό και γεωπολιτικό παιχνίδι γύρω από το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τις οδεύσεις των αγωγών βρίσκεται ακόμη στην αρχή του.

1.3 Ιστορική αναδρομή του κράτους της Τουρκίας

Η Τουρκία είναι χώρα της Μέσης Ανατολής, η οποία καταλαμβάνει την Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη, τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο, τις περιοχές των Κούρδων που βρίσκονται στην Ανατολική Μικρά Ασία και μέρος της Βόρειας Μεσοποταμίας. Βρίσκεται σε κομβική θέση, η οποία ενώνει τρεις Ηπείρους (Ευρώπη – Ασία – Αφρική). Η προνομιούχος αυτή θέση, της προσδίδει μεγάλη αξία τόσο από πολιτική, όσο και στρατηγική άποψη.

Έχει έκταση 781.000 τ.χλμ, από τα οποία 23.855 βρίσκονται στην Ευρώπη, ενώ τα υπόλοιπα στην Ασία. Η Ευρωπαϊκή Τουρκία χωρίζεται από την Ασιατική από τα Στενά του Βοσπόρου, των Δαρδανελίων και την Προποντίδα, τα οποία αποτελούν την μοναδική διέξοδο από και προς τον Εύξεινο Πόντο (Μαύρη Θάλασσα). Βρέχεται βόρεια από τον Εύξεινο Πόντο, δυτικά από το Αιγαίο Πέλαγος και νότια από την Μεσόγειο θάλασσα. Συνορεύει με τις Ελλάδα, Βουλγαρία, Γεωργία, Αρμενία, Ιράν, Ιράκ και Συρία.

Η Τουρκία αποτελείται από διαφορετικές περιοχές από μορφολογικής και κλιματολογικής άποψης. Η Ανατολική Θράκη (Ευρωπαϊκή Τουρκία) έχει σχήμα περίπου τριγωνικό με δύο χερσονήσους που σχηματίζουν τα Στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Προς βορρά εκτείνεται το όρος Γκιλνίζ Νταγλαρί που είναι αδιάβατο στο μεγαλύτερο μέρος του και προς Νότο το όρος Γκάνος Νταγ. Μεταξύ των ορέων σχηματίζεται η κοιλάδα του ποταμού Εργίνη, ο οποίος διασχίζει σχεδόν όλη την

Ανατολική Θράκη και χύνεται στον Έβρο ποταμό. Η Ασιατική Τουρκία αποτελείται κυρίως από ένα μεγάλο υψίπεδο, το οποίο περιβάλλεται στα βόρεια και στα νότια από τις οροσειρές του Πόντου και του Ταύρου. Η Τουρκία χαρακτηρίζεται ως ορεινή χώρα. Οι περιοχές που θεωρούνται δυσπρόσιτες καλύπτουν συνολική έκταση 331.000 τ.χλμ. Στη ΒΑ Τουρκία το έδαφος είναι ορεινό, πλην όμως πρόκειται για ένα μεγάλο υψίπεδο με αρκετά βουνά, αλλά και καλές κοιλάδες, επίπεδα οροπέδια και πεδιάδες. Κυριότερα είναι το υψίπεδο Ερζερούμ, οι κοιλάδες Αράς και Μουράτ και η πεδιάδα Καρς. Οι κυριότεροι ποταμοί της Τουρκίας είναι ο Σαγγάριος, ο Άλας, ο Γεζιλιρμάκ, ο Τσορούχ, ο Ευφράτης και ο Τίγρης. Οι κυριότερες λίμνες είναι η Βαν, η Τουζ, η Εγριντίρ και η Αλμυρή Λίμνη.

Η Τουρκία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την Βουλγαρία, την Ελλάδα και τη Γεωργία, ενώ με το Ιράν δεν τη συνδέει καμιά οδική συγκοινωνία. Το ίδιο ισχύει και με το Ιράκ, ενώ με τη Συρία συνδέεται μέσω της διάβασης Κούρτ-Νταγ και της κοιλάδας του Ευφράτη ποταμού. Η οδός Κων/πολη – Άγκυρα – Άδανα – Αλεξανδρέττα αποτελεί το σκελετό του εσωτερικού οδικού δικτύου της Τουρκίας. Στα παράλια και στα Στενά υπάρχουν αρκετά λιμάνια με ικανοποιητικές εγκαταστάσεις. Στην Τουρκία υπάρχει μεγάλος αριθμός αεροδρομίων που εξυπηρετούν τις ανάγκες τόσο τις πολιτικής όσο και της Πολεμικής της Αεροπορίας.

Οι Τούρκοι προέρχονται από τη Στέπα της Κεντρικής Ασίας, ανήκουν στη τουρκική φυλή και εμφανίζονται να μετακινούνται τον 11ο αιώνα προς δυμάς, στο Τουρκεστάν, για να αποφύγουν επιδρομές των Μογγόλων και των Κινέζων. Το όνομα «Τούρκος» που εμφανίζεται στα κινεζικά τον 6ο αιώνα, σήμαινε «νομαδικός», «μετακινούμενος» καθώς επίσης και «ισχυρός», «δυνατός» και «αρχηγός».

Το 970 μ.Χ. ο Σελτζούκ ιδρύει τη δυναστεία των Σελτζούκων Τούρκων στην οποία συμπεριλαμβάνει και τους τουρκικούς λαούς της Στέπας. Η τουρκική φυλή μετακινήθηκε στην Μικρά Ασία και εγκαταστάθηκε στην περιοχή της Προύσας. Ένας από τους αρχηγούς της τουρκικής φυλής ο Ερτογρούλ άρχισε επιδρομές εναντίον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και κατέλαβε την πόλη Δορύλαιο, το σημερινό Εσκή-Σεχίρ. Τον Ερτογρούλ διαδέχθηκε ο γιος του Οσμάν ή Οθωμάν, από τον οποίο πήραν το όνομα τους οι «Οθωμανοί Τούρκοι».

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία που διαδέχθηκε τη δυναστεία των Σελτζούκων Τούρκων, στράφηκε προς την Ευρώπη υπό τον Ορκάν, γιο του Οσμάν του ιδρυτή της αυτοκρατορίας, όπου κατάφερε να καταλάβει την έδρα του Βυζαντινού κράτους την

Κων/πολη το 1453. Η πορεία των Οθωμανών προς την Ευρώπη συνεχίστηκε για τρεις αιώνες περίπου και ανακόπηκε το 1683 με την ήττα τους προ της Βιέννης. Στη συνέχεια, ακολούθησε μια σημαντική περίοδος παρακμής. Σταθμός της περιόδου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν η ήττα της από την Ρωσία το 1768.

Το τέλος της αυτοκρατορίας επήλθε με τη λήξη Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά το τέλος του πολέμου, οι νικήτριες δυνάμεις απέσπασαν από την Οθωμανική αυτοκρατορία τις αραβικές επαρχίες της και επεξεργάστηκαν ένα σχέδιο διαίρεσης της Ανατολής. Το 1919 οι ελληνικές δυνάμεις έλαβαν εντολή κατοχής από την Κοινωνία των Εθνών των περιοχών της Σμύρνης και της Ανατολικής Θράκης. Η ελληνική προσπάθεια από την μια να διευρύνει την κατοχή της στο εσωτερικό της Τουρκίας και από την άλλη ο διχασμός των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων, οδήγησαν τις μεγάλες δυνάμεις να υποστηρίξουν το εθνικιστικό κίνημα του Κεμάλ Ατατούρκ, που είχε αναλάβει τη εξουσία στην Τουρκία, με αποτέλεσμα την ήττα των Ελληνικών Δυνάμεων και την Μικρασιατική καταστροφή. Το 1923 υπογράφεται η συνθήκη της Λωζάνης, εγκαθιδρύεται το Τουρκικό κράτος με πρώτο πρόεδρο τον Κεμάλ Ατατούρκ, καθορίζονται τα νέα σύνορα του και οι διεθνείς του σχέσεις.

Ο πληθυσμός της Τουρκίας ανέρχεται στα 84 εκατομμύρια. Ο μέσος αριθμός των παιδιών που γεννιούνται από κάθε οικογένεια είναι 2,52. Με την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923 ο πληθυσμός της ανερχόταν στα 10 εκατ. Σε διάστημα 100 χρόνων ο πληθυσμός οκταπλασιάστηκε. Η πυκνότητα του πληθυσμού είναι περίπου 85 κάτοικοι/τ.χλμ. Η μέση διάρκεια ζωής είναι 73 έτη, ενώ η παιδική θνησιμότητα είναι 47 στα χίλια παιδιά.

Το Σύνταγμα της Τουρκίας δεν καθορίζει επίσημη θρησκεία. Το Ισλάμ όμως αποτελεί τη θρησκεία του συνόλου σχεδόν (99%) του τουρκικού λαού. Ο Μουσουλμανικός πληθυσμός πιστεύει σε δύο δόγματα, το Σουνιτικό και το Σιΐτικό. Οι Σουνίτες αποτελούν το 60% των Μουσουλμάνων.

Ο πληθυσμός της Τουρκίας δεν είναι αμιγής αλλά αποτελείται εκτός από την τουρκογενή φυλή και από ένα μωσαϊκό γηγενών πληθυσμών, υπολείμματα πανάρχαιων φυλών, όπως οι Λέλεγες, Τβήρες, Μήδοι, Κούρδοι, Αρμένιοι, Χαλδαίοι, Σύροι, Κόχλοι, Λαζοί, Κιρικόσιοι, Άραβες, Έλληνες κλπ. Υπολογίζεται ότι η σημερινή Τουρκία είναι μίγμα εβδομήντα δύο (72) διαφοροποιημένων εθνικών ομάδων και δεκαπέντε (15) θρησκειών.

1.4 Ιστορική αναδρομή του κράτους της Ουκρανίας

Η Ουκρανία έχει έκταση 603.500 τ.χλμ. και ο πληθυσμός της, περίπου 45 εκατομμύρια, είναι κατά 73 % Ουκρανοί, 23 % Ρώσοι, 2 % Λευκορώσοι, 1 % Πολωνοί, και Έλληνες κατά το 0,2%. Πρωτεύουσα της είναι το Κίεβο, επίσημη γλώσσα της τα ουκρανικά, και νόμισμα της η γρίβνα.

Ελαφρώς μικρότερη από την πολιτεία του Τέξας, η Ουκρανία, είναι το δεύτερο μεγαλύτερο κράτος της Ευρώπης σε έκταση, μετά τη Ρωσία. Ένα κράτος αποτελούμενο κυρίως από πεδινές εκτάσεις με γόνιμες πεδιάδες το οποίο συνορεύει με την Ρωσία, Λευκορωσία, Πολωνία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Μολδαβία, και την Μαύρη Θάλασσα. Οι πρώτοι κάτοικοι ήταν νομάδες Κοζάκοι, η περιοχή της Ουκρανίας ήταν το κέντρο της Kyian Rus «χώρα των Ρως», μια δυναμική μεσαιωνική πολιτεία η οποία ιδρύθηκε τον 9ο αιώνα. «Україна» κυριολεκτικά, σημαίνει περιοχή με σύνορα και αφότου κατακτήθηκε και διαμελίστηκε από την Kyian Rus το 1360, η Ουκρανία υποδουλώθηκε από τον ισχυρό της γείτονα.

Η Ουκρανία ακολούθως καθοδηγείτο από την Πολωνία και την Λιθουανία μέχρι τον 17ο αιώνα, όταν και διαχωρίστηκε από την Ρωσία και την Πολωνία και διαμελίστηκε πάλι από τις Αυστροουγγαρία και Ρωσία τον 18ο αιώνα. Το 1917 και 1918 μετά την κατάρρευση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο η ανατολική και δυτική επικράτεια της Ουκρανίας κήρυξαν την ανεξαρτησία τους και πολύ σύντομα ενώθηκαν κατά το 1918. Παρόλα αυτά, εμφύλιος πόλεμος ακολούθησε μεταξύ Ουκρανών, Πολωνών, διάφορων παραστρατιωτικών φατριών και κόκκινων και λευκών Ρωσικών δυνάμεων του στρατού. Οι Ουκρανοί πολεμιστές για την ανεξαρτησία νικήθηκαν το 1920 και μετά από αυτό οι Ρωσικές δυνάμεις κατέλαβαν την ανατολική Ουκρανία, εκχωρώντας το περισσότερο από το μισό τμήμα της δυτικής Ουκρανίας στους Πολωνούς το 1921, με τη συμφωνία της Ρήγας, και στη Ρουμανία και Τσεχοσλοβακία μοίρασαν το υπόλοιπο μισό.

Η πρώιμη κομμουνιστική επίδραση επάνω στη Ουκρανία ήταν ωμή. Κατά την διάρκεια μιας σοβαρής ξηρασίας που έπληξε την περιοχή το 1921-1922, το σοβιετικό καθεστώς υπό την τότε ηγεσία του Βλαντιμίρ Λένιν κατάσχεσε την παραγωγή των σιτηρών για να υποστηρίξει άλλες περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης και για να την πουλήσει στο εξωτερικό, προκαλώντας έτσι λοιμό ο οποίος σκότωσε περί το ένα εκατομμύριο Ουκρανούς. Σχεδόν επτά εκατομμύρια Ουκρανοί πέθαναν από πείνα, κατά

την διάρκεια της συγκέντρωσης των αγροτικών προϊόντων από τον Γιόζεφ Στάλιν το 1930-1933 και δεκάδες χιλιάδες πολιτών συμπεριλαμβανομένων της υψηλής κοινωνίας δολοφονήθηκαν ή εξορίστηκαν στη Σιβηρία, κατά την διάρκεια των σταλινικών εκκαθαρίσεων στα μέσα και προς το τέλος του 1930. Μετά την Γερμανό-Ρωσική συνθήκη μη επίθεσης, το 1939 η Σοβιετική ένωση απορρόφησε την δυτική Ουκρανία από την Ουγγαρία, την Πολωνία και την Ρουμανία. Αυτή η προπολεμική προσάρτηση παγιώθηκε το 1945 και εγκαθίδρυσε τα τωρινά εδαφικά σύνορα της Ουκρανίας, εκτός της Κριμαίας.

Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος ρήμαξε στη κυριολεξία την Ουκρανία καθώς οι Σοβιετικές δυνάμεις, εφάρμοσαν την τακτική της «καμένης γης» απέναντι στην προέλαση των Ναζί. Όλες οι σημαντικές βιομηχανίες και ομάδες προσωπικού μετακινήθηκαν στη ενδοχώρα της Ρωσίας και στη κεντρική Ασία. Η Ουκρανία έχασε εκατομμύρια πολίτες και στρατιώτες στο πόλεμο εναντίον των ναζί. Τα αμέσως επόμενα χρόνια μετά τον πόλεμο, συγκεκριμένα το 1946, η νέα ανομβρία που παρουσιάστηκε, σε συνδυασμό με την επίσης συλλογή της αγροτικής παραγωγής και την τρομοκρατία που επικρατούσε, στοίχησε τη ζωή σε σχεδόν ένα εκατομμύριο ανθρώπους.

Ο θάνατος του Στάλιν το 1953 και η άνοδος του Νικήτα Κρουτσώφ στη Σοβιετική ηγεσία, ο οποίος είχε γεννηθεί στην Ουκρανία, αύξησε την επιρροή της χώρας στα τεκταινόμενα μεταξύ των χωρών που αποτελούσαν τη Σοβιετική Ένωση. Ο Κρουτσώφ, επέβλεψε την προσάρτηση της Κριμαίας στην Ουκρανία το 1954 και υποστήριξε την επιστροφή σε ένα ευρύτερο εθνικό έλεγχο του κομμουνιστικού κόμματος της Ουκρανίας. Παρά την αυξημένη εθνική αναγνώριση και την οικονομική επέκταση που ακολούθησε την μετά Στάλιν εποχή, οι Ουκρανοί εθνικιστές διατηρήσαν ένα περιορισμένο έλεγχο εντός του κομμουνιστικού κόμματος και στη Ουκρανική κοινωνία γενικότερα.

Δια μέσου της μετά κομμουνιστικής εποχής, η Ουκρανία παρέμεινε εξαρτημένη με τους στενούς γλωσσικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με την Ρωσία. Σε συνδυασμό με την μακρά ιστορία της κυριαρχίας της από εξωτερικές δυνάμεις, η εύθραυστη εθνική ταυτότητα μεταξύ των Ουκρανών διαχωρίστηκε μεταξύ των προσκείμενων στους Ρώσους, ανατολική Ουκρανία, και των Ουκρανών, δυτική Ουκρανία. Κατά ειρωνικό τρόπο μια δυνατότερη τάση των Ουκρανών που υποστήριζαν τα εθνικά συμφέροντα αναπτύχθηκε εκτός Ουκρανίας, μέσα στην κοινότητα της Ουκρανικής διασποράς στον Καναδά και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Ουκρανία διακήρυξε την ανεξαρτησία της στις 24 Αυγούστου

1991, μια κίνηση που επικυρώθηκε από το 90% των Ουκρανών ψηφοφόρων που συμμετείχαν στο δημοψήφισμα που διεξήχθη την 1 Δεκεμβρίου 1991.

Τότε ξεκίνησε ένα χρονικό διάστημα μετάβασης στην οικονομία της αγοράς κατά τη διάρκεια του οποίου η Ουκρανία βίωσε ύφεση οκτώ ετών. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 η οικονομία της παρουσίασε πρόοδο, με την αύξηση του ΑΕΠ να αποτελεί τον κύριο δείκτη. Όμως, με την οικονομική κρίση του 2008 που επικράτησε παγκοσμίως, η Ουκρανία υπέστη σφοδρό πλήγμα και η οικονομία της καταποντίστηκε. Παρουσιάστηκε μείωση του ΑΕΠ κατά 20% από την άνοιξη του 2008 έως την άνοιξη του 2009, και μόνο στη συνέχεια παρουσιάστηκε σταθεροποίηση.

Το 2014, ο πρόεδρος της Ουκρανίας Βίκτορ Γιανουκόβιτς, με την απόφασή του να διακόψει τις διεργασίες ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκάλεσε μεγάλες αντικυβερνητικές διαδηλώσεις. Αποτέλεσμα αυτών των διαδηλώσεων ήταν η πτώση της κυβέρνησης και η φυγή του προέδρου. Εξαιτίας της πολιτικής αστάθειας που επικράτησε στη χώρα, αποφασίστηκε από την Ρωσική Άνω Βουλή η αποστολή ρωσικών στρατευμάτων σε ουκρανική επικράτεια, στη χερσόνησο της Κριμαίας, όπου ο πληθυσμός είναι κυρίως ρωσόφωνος. Αυτό επιδείνωσε ακόμα περισσότερο τις σχέσεις μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας. Μετά από δημοψήφισμα μάλιστα, η Κριμαία ενώθηκε με τη Ρωσική Ομοσπονδία, κάτι που ούτε η δύση αλλά ούτε και η κυβέρνηση του Κιέβου, έχουν αναγνωρίσει¹.

1.5 Το χρονικό της κρίσης στην Κριμαία

1.5.1 Ιστορικά γεγονότα

Η ουκρανική κρίση άρχισε στις 21 Νοεμβρίου 2013, όταν ο πρόεδρος της Ουκρανίας, Βίκτορ Γιανουκόβιτς, απέρριψε την Συμφωνία Σύνδεσης (Association Agreement) μεταξύ της Ουκρανίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και εξέτασε το ενδεχόμενο σύναψης αντίστοιχης συμφωνίας με την Ρωσία συνολικού ύψους 15 δισ. δολαρίων (Menon Rajan 2015, 77)² η οποία περιλάμβανε ουκρανικά ομόλογα και μείωση της τιμής του φυσικού αερίου. Αντικυβερνητικές διαδηλώσεις ξεκίνησαν στην πλατεία Μαϊντάν του Κιέβου (διαδηλώσεις οι οποίες πήραν την ονομασία Euromaidan) και

¹ el.wikipedia.org/wiki/Ουκρανία.

² Menon Rajan, Rumer B. Eugene. Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order. 2015. Σελ 77.

διήρκησαν περί τους τρεις μήνες κοστίζοντας την ζωή περίπου 100 διαδηλωτών, 13 στελεχών των δυνάμεων καταστολής και δεκάδων τραυματιών.

Στις 21 Φεβρουαρίου 2014, ο Γιανουκόβιτς και οι ηγέτες της αντιπολίτευσης υπέγραψαν συμβιβαστική συμφωνία, η οποία περιλάμβανε τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης εθνικής ενότητας, και νέες προεδρικές εκλογές για το Δεκέμβριο του ιδίου έτους, με συνέπεια ο Γιανουκόβιτς να διατηρηθεί στην εξουσία ως εκείνη την περίοδο. Η συμφωνία επίσης προέβλεπε περαιτέρω συνταγματικές μεταρρυθμίσεις μέχρι το Σεπτέμβριο του 2014 και επιτεύχθηκε με τη μεσολάβηση της Γερμανίας, Γαλλίας, Πολωνίας και της Ρωσίας, αλλά επικυρώθηκε μόνο από αντιπροσώπους των χωρών της ΕΕ. Παρόλα αυτά η κατάρρευση της συμφωνίας ήταν σχεδόν άμεση, με αποτέλεσμα ο Γιανουκόβιτς να εγκαταλείψει την Ουκρανία την επόμενη μέρα και να μεταβεί στη Ρωσία (Foreign Affairs 2014)³.

Στις 22 Φεβρουαρίου 2014, η ουκρανική αντιπολίτευση σχημάτισε προσωρινή κυβέρνηση και ανακοίνωσε ότι η χώρα θα διεξάγει προεδρικές εκλογές στις 25 Μαΐου (Τσακίρης 2010, 195)⁴. Επιπρόσθετα, το κοινοβούλιο νομοθέτησε για την κατάργηση της Ρωσικής ως επίσημης γλώσσας για τη δημόσια διοίκηση. Η νέα προσωρινή κυβέρνηση που σχηματίστηκε με πρωθυπουργό τον Αρσένι Γιάτσενιου και μεταβατικό πρόεδρο τον Αλεξάντρ Τουρτσίνουφ ήταν το έναυσμα για να αρχίσουν οι επιχειρήσεις στην Κριμαία, χωρίς ωστόσο να προσελκύσει τη συμμετοχή πολιτικών από την Κριμαία και τις ρωσόφωνες ανατολικές επαρχίες της Ουκρανίας.

1.5.2 Η προσάρτηση της Κριμαίας

Στις 27 Φεβρουαρίου 2014 βαριά οπλισμένοι φιλορώσοι μαχητές κατέλαβαν τα κτίρια της περιφερειακής κυβέρνησης και του κοινοβουλίου της Κριμαίας. Ήταν η πρώτη εμφάνιση ένστολων ενόπλων οι οποίοι δεν έφεραν διακριτικά που θα μπορούσαν να επιβεβαιώσουν την εθνική τους ταυτότητα, κι έτσι έγιναν γνωστοί με την ονομασία «τα μικρά πράσινα ανθρωπάκια». Το Κίεβο και οι δυτικές κυβερνήσεις υποστήριζαν ότι οι ένοπλοι ήταν άνδρες του ρωσικού στρατού και μεταμφιεσμένοι μυστικοί πράκτορες, ωστόσο η Ρωσία αρνήθηκε σθεναρά αυτούς τους ισχυρισμούς.

---

³ Foreign Affairs, Ukraine. Το κατασκοπικό παιχνίδι της Μόσχας: Γιατί η Ρωσία κερδίζει τον πόλεμο πληροφοριών στην Ουκρανία. 2014.

⁴ Τσακίρης, Θεόδωρος. Το Δόγμα του "Εγγύς Εξωτερικού": Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική έναντι της Ουκρανίας. 2010. Σελ 195.

Την επόμενη ημέρα, έχοντας ανατρέψει την τοπική κυβέρνηση, το κοινοβούλιο της Κριμαίας ψήφισε τον Σεργκέι Αξιόνοφ (ηγέτη του Ρωσικού Ενωτικού Κόμματος της Κριμαίας), ως υπηρεσιακό πρωθυπουργό και παράλληλα παραστρατιωτικές ομάδες άρχισαν την κατάληψη των βασικών κτιρίων και υποδομών, συμπεριλαμβανομένων των αεροδρομίων στη Σεβαστούπολη και στη Συμφερόπολη.

Μέχρι τις 5 Μαρτίου, φιλορωσικές δυνάμεις είχαν ολοκληρώσει την κατάληψη της χερσονήσου της Κριμαίας και απέκλεισαν όποιες στρατιωτικές βάσεις της Ουκρανίας δεν είχαν καταλάβει, σχεδόν αναίμακτα. Η σχεδόν αναίμακτη προσάρτηση της Κριμαίας οφείλεται κυρίως στην παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων στο λιμένα της Σεβαστούπολης, κατόπιν ειδικής συνθήκης μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας κατά τον διαχωρισμό του στόλου.

Στις 11 Μαρτίου οι βουλευτές της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας και της ουκρανικής πόλης της Σεβαστούπολης επικύρωσαν τη διακήρυξη ανεξαρτησίας της περιοχής (Voice of Russia 2014)⁵, προγραμματίζοντας στις 16 Μαρτίου 2014 το δημοψήφισμα της προσχώρησης της Κριμαίας στην Ρωσική Ομοσπονδία, με αποτέλεσμα υπέρ της ένταξης στη Ρωσία. Υπέρ της ένταξης της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία τάχθηκε το 95% από το 1,5 εκατομμύριο των ψηφοφόρων της Κριμαίας. Στις 17 Μαρτίου, η κυβέρνηση της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας ζήτησε επίσημα να ενταχθεί στη Ρωσική Ομοσπονδία. Πλέον η Κριμαία βρισκόταν στη δικαιοδοσία της Ρωσίας χωρίς να υπάρχει ουσιαστικό κόστος σε ανθρώπινες ζωές, ως προς τη ρωσική πλευρά.

1.5.3 Οι επιχειρήσεις στο Ντομπάς

Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσική Ομοσπονδία έλαβαν χώρα αρκετές φιλορωσικές διαδηλώσεις, σε πολλές πόλεις στη νοτιοανατολική Ουκρανία. Παράλληλα οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις συνέχιζαν τις στρατιωτικές ασκήσεις κατά μήκος των δυτικών συνόρων, με τη συγκέντρωση πάνω από 30.000 στρατιωτών, τεθωρακισμένων, πυροβολικού και αεροπορικών μέσων. Στη συνέχεια ακολούθησε η κατάληψη κυβερνητικών κτηρίων στις πόλεις Χάρκοβο, Λουχάνσκ και Ντονέτς από φιλορώσους ακτιβιστές, που απαιτούσαν την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας από την Ουκρανία για τις αντίστοιχες περιφέρειες και τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος.

---

⁵ Voice of Russia. Crimea, Sevastopol pass declarations of independence. 2014.

Η ουκρανική κυβέρνηση με την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας των περιφερειών Ντονέτσκ και Λουχάνσκ και για την αποφυγή καταστάσεων όμοιων της Κριμαίας ανακοίνωσε την διεξαγωγή «αντιτρομοκρατικών επιχειρήσεων», καταφέροντας να ανακαταλάβει σημαντικές περιοχές, με ταυτόχρονη υποχώρηση των αυτονομιστών.

Η υποστήριξη των ανταρτών εκ μέρους της Ρωσίας πραγματοποιήθηκε τόσο με διεξαγωγή βομβαρδισμών από τη ρώσικη πλευρά των συνόρων αλλά και με δυνάμεις που διέσχισαν τα σύνορα και κινήθηκαν στις εμπόλεμες περιοχές. Η Δύση επέρριψε τις ευθύνες στη Ρωσία λόγω της υποστήριξης που παρείχε στους αντάρτες και επέβαλλε κυρώσεις.

Στις 5 Σεπτεμβρίου υπεγράφη ως αποτέλεσμα των συνομιλιών για την κατάπαυση του πυρός η συμφωνία με την ονομασία Πρωτόκολλο του Μινσκ (Foreign Affairs. 2014)⁶.

Ωστόσο η συμφωνία δεν κατάφερε να σταματήσει τις συγκρούσεις και ακολούθησαν νέες συνομιλίες με επιστέγασμα τη συμφωνία με την ονομασία Μινσκ II (Telegraph 2015)⁷ στις 12 Φεβρουαρίου 2015. Η συμφωνία πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του Οργανισμού για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και συμμετείχαν εκπρόσωποι της Ρωσίας, της Ουκρανίας, της Λαϊκής Δημοκρατίας του Ντονέτσκ» (ΛΔΝ) και της «Λαϊκής Δημοκρατίας του Λουχάνσκ» (ΛΔΛ) και στο μεγαλύτερο μέρος της εξυπηρετούσε το ειρηνευτικό σχέδιο της Ουκρανίας καθώς αναγνώριζε την κυριαρχία της.

---

⁶ Ministry of Foreign Affairs, Ukraine. Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group. 2014.

⁷ The Telegraph. Minsk agreement on Ukraine crisis. 2015.

2. Η ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΤΗΣ ΡΟΛΟΣ

Σε ότι αφορά την αμυντική της πολιτική, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η Τουρκία, τα τελευταία χρόνια ενισχύει συνεχώς τις ένοπλες δυνάμεις της με την απόκτηση (αγορά, κατασκευή-συμπαγωγή ή παραχώρηση από συμμαχικές χώρες) μεγάλου αριθμού σύγχρονων οπλικών συστημάτων. Σε μια εποχή που τόσο οι ευρωπαϊκές χώρες, όσο και οι ΗΠΑ και η Ρωσία περικόπτουν σημαντικά τους αμυντικούς προϋπολογισμούς τους και προσπαθούν να επωφεληθούν από το λεγόμενο «μέρισμα της ειρήνης», η Τουρκία έχει επιδοθεί σε μια πρωτοφανή για τα δεδομένα της περιοχής, ποιοτική και ποσοτική βελτίωση των ενόπλων δυνάμεων της.

2.1 Ο Ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας

Μια συγκεκριμένη διάσταση της «κληρονομιάς» του Κεμάλ Ατατούρκ είναι ο ασυνήθιστος «εσωτερικός» ρόλος των ενόπλων δυνάμεων. Η επιτυχία του Ατατούρκ, πρώην στρατιωτικού, βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην υποστήριξη των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Αν και ξεκίνησε την από-πολιτικοποίηση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ), ο Ατατούρκ καλλιέργησε μια νοοτροπία η οποία έκτοτε κυριάρχησε στο τουρκικό αμυντικό κατεστημένο: ότι οι ΤΕΔ αποτελούν τον προστάτη της Τουρκικής Δημοκρατίας και τον άγρυπνο φρουρό της, όχι μόνο απέναντι σε εξωτερικές απειλές, αλλά και σε εσωτερικές, και διατηρούν τόσο την υποχρέωση όσο και το δικαίωμα να επεμβαίνουν στα εσωτερικά του κράτους, εφόσον θεωρηθεί ότι η εθνική ασφάλεια απειλείται.

Οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις έχουν ασκήσει το «δικαίωμα» αυτό τρεις φορές, με ισάριθμες επεμβάσεις στην πολιτική ζωή της χώρας: το 1960, το 1971 και το 1980. Κοινό χαρακτηριστικό και των τριών επεμβάσεων αποτέλεσε η σχετική έλλειψη αιματοχυσίας.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι στα πρώτα χρόνια μετά τη δημιουργία του τουρκικού κράτους, οι ένοπλες δυνάμεις υπήρξαν παράγοντες εκσυγχρονισμού και παρείχαν σημαντική υποστήριξη στις μεταρρυθμίσεις του Ατατούρκ, ενώ σημαντικός ήταν και ο ρόλος τους ως εργοδότη (και αυτό αποτέλεσε ένα πρόσθετο παράγοντα διατήρησης πολυάνθρωπων ενόπλων δυνάμεων), ειδικά στις πιο φτωχές περιοχές της Τουρκίας.

Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι οι ΤΕΔ στελεχώνονται από ανθρώπους που προέρχονται από κάθε στρώμα της κοινωνίας της Τουρκίας, αλλά κυρίως από την μικροαστική και την αγροτική τάξη. Η εισοδός τους στο σώμα των αξιωματικών τους κάνει να ξεχωρίζουν, ως μια κοινωνική ομάδα επίλεκτη σε σχέση με τη μεγάλη λαϊκή μάζα, προσδίδοντάς τους ένα ιδιαίτερο κύρος. Και αυτό επειδή θεωρούνται ότι αποτελούν το κράτος στην ενσάρκωσή του.

Δεδομένης της ειδικής αυτής αποστολής των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων ως «φρουρού του πολιτεύματος», η στρατιωτική ηγεσία της χώρας έχει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη χάραξη και υλοποίηση της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής.

Επιπλέον, η επιρροή του κατεστημένου των στρατιωτικών στη λήψη αποφάσεων για έναν εκτενή εκσυγχρονισμό των ΤΕΔ, δεν πρέπει να θεωρηθεί αμελητέα. Αν και η ύπαρξη ευθείας σχέσης ανάμεσα στην πολιτική επιρροή που ασκούν οι ένοπλες δυνάμεις και στις αποφάσεις για αξιοσημείωτη αύξηση των αμυντικών δαπανών δεν είναι υποχρεωτική, ωστόσο η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι ένα δυνατό κατεστημένο στρατιωτικών, όπως αυτό του τουρκικού κράτους, με τη σημαντική επιρροή που ασκεί στα εσωτερικά δρώμενα της χώρας, είναι ικανό να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στη λήψη τέτοιων αποφάσεων. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι στη σημερινή Τουρκία υπάρχουν ενδείξεις τριβών ανάμεσα σε τμήμα του πολιτικού κόσμου και τις ένοπλες δυνάμεις ως προς τη συνέχιση της διάθεσης υψηλών πόρων για αμυντικές δαπάνες. Σύμφωνα με την άποψη των πολιτικών, οι υψηλές αμυντικές δαπάνες θα υπονομεύσουν, μακροπρόθεσμα, την ανάπτυξη και την ισχύ της χώρας.

2.2 Σύστημα Λήψης Αποφάσεων και Σχεδιασμός Αμυντικής Πολιτικής

Αρμόδιο για το σχεδιασμό της τουρκικής πολιτικής εθνικής ασφάλειας είναι το Εθνικό Συμβούλιο Ασφάλειας. Στο Συμβούλιο προεδρεύει ο πρόεδρος της χώρας, και εν τη απουσία του ο πρωθυπουργός, και η σύνθεση του κυριαρχείται από το στρατιωτικό κατεστημένο. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος και του Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου, το οποίο αποτελείται από τους πέντε ανώτατους στρατιωτικούς αξιωματούχους (τον αρχηγό του γενικού επιτελείου και τους αρχηγούς του στρατού ξηράς, της αεροπορίας, του ναυτικού και της χωροφυλακής) και το οποίο είναι υπεύθυνο για τη διοίκηση των Ενόπλων Δυνάμεων και την προετοιμασία τους για το ενδεχόμενο πολέμου. Στο Συμβούλιο παρέχεται τεχνική υποστήριξη από ένα ευρύτερο συμβουλευτικό σώμα στρατιωτικών και τεχνοκρατών.

Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι ο αρχηγός του τουρκικού Γενικού Επιτελείου δεν είναι υφιστάμενος του υπουργού Αμύνης, αλλά ουσιαστικά προϊστάμενος του. Ο υπουργός και το επιτελείο του έχουν ένα βοηθητικό ρόλο και οι αρμοδιότητες του υπουργείου είναι η επίβλεψη θεμάτων προσωπικού, διενέργειας διαγωνισμών για προμήθειες υλικού και υλοποίησης του προϋπολογισμού. Όλες οι σημαντικές αποφάσεις σχετικά με τις ένοπλες δυνάμεις λαμβάνονται από το Γενικό Επιτελείο και πιο συγκεκριμένα από το στρατό ξηράς που παραδοσιακά κυριαρχεί επί των άλλων κλάδων.

2.3 Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας

2.3.1 Γενικά

Παραδοσιακά, η προσαρμογή από το αυτοκρατορικό παρελθόν στο status της δύναμης «δεύτερης κατηγορίας» υπήρξε πάντα το βασικό πρόβλημα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας από τη σύσταση του τουρκικού κράτους. Εξάλλου, η εξωτερική πολιτική του Κεμάλ Ατατούρκ στηρίχθηκε κυρίως στη διατήρηση φιλικών σχέσεων με όλα τα ιδεολογικά στρατόπεδα και στην ουδετερότητα. Η πολιτική αυτή εγκαταλείφθηκε το 1947 με την είσοδο της Τουρκίας στο NATO.

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Τουρκία στην πραγματικότητα εξήλθε αλώβητη, τηρώντας τη στάση του «επιτήδειου ουδέτερου», αν και δέχτηκε σφοδρές πιέσεις από τη Σοβιετική Ένωση, η οποία έθεσε θέμα αλλαγής του νομικού καθεστώτος των Στενών και επιστροφής περιοχών του Καυκάσου (Κάρς και Αρνταχάν) που είχαν δοθεί στην Τουρκία το 1921. Η στρατιωτική αποχώρηση της Μ. Βρετανίας από την ανατολική Μεσόγειο το 1947, δημιούργησε ένα κενό ισχύος το οποίο έσπευσαν να καλύψουν οι ΗΠΑ με την εξαγγελία του δόγματος Τρούμαν, το οποίο στόχευε στη στρατιωτική και οικονομική ενίσχυση της Ελλάδας και της Τουρκίας, την αντιμετώπιση της σοβιετικής απειλής και την εδραίωση της αμερικανικής παρουσίας στην περιοχή. Οι δύο χώρες έλαβαν σημαντική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια.

Μετά την ίδρυση του NATO το 1949, η Ελλάδα και η Τουρκία εκδήλωσαν την επιθυμία να γίνουν μέλη της νεοσύστατης αμυντικής συμμαχίας, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις από άλλες χώρες-μέλη. Μετά από αμερικανικές πιέσεις, αλλά και λόγω των διεθνών συγκυριών, οι αντιδράσεις αυτές ξεπεράστηκαν και οι δύο χώρες έγιναν μέλη του NATO το 1952. Αν και η αυτάρκεια αποτελούσε βασικό στόχο των σχεδιαστών της τουρκικής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής, το διπολικό διεθνές σύστημα και η

εχθρική στάση της ΕΣΣΔ υποχρέωσαν την Τουρκία να βασιστεί σε εξωτερικούς συμμάχους για την ασφάλεια της.

Η ύφεση κατά τη διάρκεια της περιόδου Γκορμπατσόφ, και η προσέγγιση μεταξύ Ανατολής και Δύσης η οποία οδήγησε στον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου, είχαν ως αποτέλεσμα την παροδική υποτίμηση της γεωστρατηγικής θέσης της Τουρκίας, αφού αυτή δεν θα μπορούσε πλέον να διαδραματίσει τον στρατηγικό ρόλο του δυτικού αναχώματος απέναντι στη Ρωσική απειλή. Ωστόσο, ο πόλεμος στον Περσικό Κόλπο, από τον οποίο η Τουρκία ωφελήθηκε πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η αναταραχή στα Βαλκάνια δημιούργησαν ένα τρίγωνο αστάθειας και κρίσεων στην περιοχή και διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις για τη γεωπολιτική αναβάθμιση της Τουρκίας. Τείνει, μάλιστα, να κυριαρχήσει η άποψη ότι για το ΝΑΤΟ και τη Δύση, η στρατηγική σημασία της Τουρκίας στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι γειτνιάζει γεωγραφικά με τη Μέση Ανατολή και την κεντρική Ασία.

Η Τουρκία, ενεργώντας επιθετικά στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, επιδιώκει να καλύψει το κενό ισχύος στις παραπάνω περιοχές και διεκδικεί το ρόλο της ηγετικής περιφερειακής δύναμης. Ακόμα, επιδιώκει να κατέχει τον ρόλο της προστάτιδας των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών μουσουλμανικής καταγωγής και αυτόν του «μεσάζοντα» των συμφερόντων της ΕΕ στην κεντρική Ασία, ρόλος που σε ορισμένες περιπτώσεις έρχεται σε αντίθεση με αυτόν του τοποτηρητή των αμερικανικών συμφερόντων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, εκτός από την Τουρκία, το κενό ισχύος που τόσο ραγδαία δημιουργήθηκε στην ευρύτερη περιοχή της κεντρικής Ασίας προσπαθούν να καλύψουν η Ρωσία, το Ιράν, η Σαουδική Αραβία και, σε μικρότερο βαθμό, το Πακιστάν και η Κίνα.

Η προσπάθεια των ΗΠΑ και της Τουρκίας να προωθηθεί στην κεντρική Ασία η εικόνα της σημερινής Τουρκίας ως μοντέλου της δυνατότητας ανάπτυξης κοσμικής δημοκρατίας σε μουσουλμανική χώρα (για να παίξει, ταυτόχρονα, το ρόλο αναχώματος κατά της εξάπλωσης του ισλαμικού φονταμενταλισμού, όπως αυτός εκφράζεται και προωθείται από το Ιράν) δεν φαίνεται να στέφθηκε από ιδιαίτερη επιτυχία. Παρά την εξασφάλιση ορισμένων οικονομικών ωφελειών, οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες δεν δείχνουν διάθεση να αποδεχτούν ένα ακόμα ξένο «μοντέλο», μετά από δεκαετίες ρωσικής κυριαρχίας.

Μια από τις κύριες περιοχές τουρκικού ενδιαφέροντος είναι και τα Βαλκάνια. Η γενική εκτίμηση είναι ότι, προς το παρόν τουλάχιστον, η τουρκική προσπάθεια για

ουσιαστική αύξηση επιρροής στα Βαλκάνια δεν έχει αποδώσει τα αναμενόμενα. Η βαλκανική πολιτική της Τουρκίας εμπεριείχε και το στρατιωτικό στοιχείο, αφού η χώρα αυτή εξέφρασε επανειλημμένως την προθυμία και ετοιμότητά της να συμμετάσχει σε μια στρατιωτική επέμβαση υπέρ των Μουσουλμάνων της Βοσνίας και εναντίον των ορθόδοξων Σέρβων.

Στην επίσημη αμερικανική στάση, σύμφωνα με τις μέχρι τώρα ενδείξεις, δεν διαφαίνεται κάποια σοβαρή αλλαγή πολιτικής απέναντι στην Τουρκία. Φαίνεται ότι εξακολουθεί να θεωρεί το γεωστρατηγικό ρόλο της χώρας αυτής ως σημαντικό, άποψη που ενισχύθηκε από το ρόλο που έπαιξαν στις επιθέσεις κατά του Ιράκ οι αμερικανικές βάσεις σε τουρκικό έδαφος και τις αντιλήψεις των ΗΠΑ για το ρόλο της Τουρκίας ως αναχώματος στην εξάπλωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού. Δεν φαίνεται να απασχολεί τους αμερικανούς στρατηγικούς αναλυτές και σχεδιαστές το ερώτημα «σε ποιο βαθμό τα συμφέροντα των ΗΠΑ και της Τουρκίας θα παραμείνουν συμβατά σε περίπτωση ανάδειξης της τελευταίας σε περιφερειακή υπερδύναμη».

Στο χώρο της Μέσης Ανατολής, η τουρκική πολιτική βασίζεται σε δυο αρχές: Πρώτη, της μη-ανάμιξης σε συρράξεις και τη διατήρηση καλών σχέσεων και με τις δυο πλευρές (με σημαντικό οικονομικό όφελος, όπως έδειξε ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ) και δεύτερη, της μη-χρήσης αμερικανικών και νατοϊκών στρατιωτικών εγκαταστάσεων εναντίον αραβικών χωρών, με σημαντικότερη εξαίρεση τον πόλεμο κατά του Ιράκ.

Η αύξηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων των αραβικών κρατών, σε συνδυασμό με την κουρδική εξέγερση στη νοτιοανατολική περιοχή της χώρας, προκαλεί τα τελευταία χρόνια αυξημένη ανησυχία στην Τουρκία. Σήμερα, η Τουρκία έχει δραστηριοποιηθεί στο χώρο της Μέσης Ανατολής με βασικό μοχλό τη «διπλωματία των υδάτινων πόρων». Για την αύξηση της επιρροής της, και εκμεταλλευόμενη τις μέχρι τώρα ευνοϊκές διεθνείς συγκυρίες (επιθυμία ΗΠΑ και συντηρητικών αραβικών κρατών για την ύπαρξη μιας χώρας που θα παίζει το ρόλο «χωροφύλακα» και «αναχώματος» για τη μη εξάπλωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού), η γειτονική χώρα ενισχύει σε σημαντικό βαθμό τις στρατιωτικές της ικανότητες στη νοτιοανατολική περιοχή της, τόσο για την αντιμετώπιση της κουρδικής εξέγερσης, όσο και τυχόν απειλής από το Ιράν, τη Συρία ή το Ιράκ.

2.3.2 Σχέση Τουρκίας και NATO

Δύο νατοϊκές διοικήσεις έχουν την έδρα τους στη Σμύρνη: αυτή του στρατηγείου Συμμαχικών Χερσαίων Δυνάμεων Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης (LANDSOUTHEAST) και αυτή της Έκτης Συμμαχικής Τακτικής Αεροπορικής Δύναμης (SIXATAF). Αυτές οι διοικήσεις διοικούνται από Τούρκους στρατιωτικούς και έχουν υπαγωγή στον νατοϊκό αρχηγό των δυνάμεων της νότιας Ευρώπης (CINCSOUTH) με έδρα τη Νάπολη.

Εντός του νατοϊκού πλαισίου, η ευθύνη της άμυνας των θαλάσσιων και χερσαίων συνόρων της με την ΕΣΣΔ καθώς και των Στενών είχε δοθεί επιχειρησιακά στην Τουρκία (είχε δηλαδή στραμμένο το στρατηγικό της ενδιαφέρον προς Β και ΒΑ), ενώ, στο ίδιο πλαίσιο, η άμυνα του Αιγαίου και των συνόρων με τη Βουλγαρία είχε δοθεί στην Ελλάδα, με το ρόλο του συνδετικού κρίκου. Σύμφωνα με την κλασική νατοϊκή αντίληψη, τόσο η ελληνική Θράκη όσο και η Μακεδονία μαζί και με την τουρκική Θράκη και τα Στενά, αποτελούσαν τον χερσαίο φραγμό στην έξοδο των δυνάμεων της Σοβιετικής Ένωσης στο Αιγαίο και τη Μακεδονία. Οι δυο αυτές χώρες (Τουρκία και Ελλάδα) αποτελούσαν για το NATO ένα ενιαίο και αναπόσπαστο αμυντικό χώρο διότι, σύμφωνα με τη νατοϊκή αντίληψη, στρατηγικά αλληλοϋποστηρίζονταν και αλληλοσυμπληρώνονταν με τρόπο που δεν δύναται να αντικατασταθεί.

Σε ότι αφορά στην Αερομεταφερόμενη Δύναμη Έγκαιρης Προειδοποίησης (Airborne Early Warning Force) του NATO, η Τουρκία διαδραματίζει έναν πολύ σπουδαίο ρόλο. Το συγκεκριμένο νατοϊκό δίκτυο αεράμυνας χρησιμοποιεί αεροσκάφη NE-3A AWACS (νατοϊκής ιδιοκτησίας και χρήσης). Στο Ικόνιο βρίσκεται η κύρια βάση του (ελεγχόμενη από την αεροπορία της Τουρκίας), η οποία είναι κομμάτι ενός πλέγματος αεροπορικών βάσεων οι οποίες αυξάνουν την αποτελεσματικότητα των 16 νατοϊκών σταθμών ραντάρ έγκαιρης προειδοποίησης (NADGE) τα οποία είναι τοποθετημένα στην Τουρκία. Στο πλαίσιο των νατοϊκών της υποχρεώσεων, η Τουρκία επιτρέπει τη χρήση και ορισμένων άλλων στρατιωτικών εγκαταστάσεων από τις ΗΠΑ.

2.3.3 Η Στρατιωτική Σχέση ΗΠΑ και Τουρκίας

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, στενές στρατιωτικές και πολιτικές σχέσεις αναπτύχθηκαν μεταξύ των ΗΠΑ και της Τουρκίας. Το 1947 άρχισε ένα μεγάλο πρόγραμμα οικονομικής αλλά και στρατιωτικής βοήθειας προς την Τουρκία, ως προσπάθεια αντιμετώπισης των βλέψεων της Σοβιετικής Ένωσης να επεκτείνει την

επιρροή και τον έλεγχο της στην Τουρκία καθώς και σε άλλες περιοχές της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων. Από πλευράς της Τουρκίας, ως αντάλλαγμα για αυτή τη βοήθεια, επιτράπηκε η τοποθέτηση μεγάλου αριθμού αμερικανικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων στο έδαφος της.

Η Τουρκία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, συνέδεσε με υψηλότερα επίπεδα στρατιωτικής βοήθειας από τις ΗΠΑ, το θέμα της σημαντικής αμερικανικής πρόσβασης σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις στον εδαφικό της χώρο. Βέβαια, η Τουρκία προσπάθησε να αποφύγει να συνδέσει άμεσα την στρατιωτική βοήθεια με το θέμα των βάσεων. Ταυτόχρονα, προσπάθησε να κρατήσει αποστάσεις από θέματα κυρίως μόνο αμερικανικού (και όχι νατοϊκού) ενδιαφέροντος, που αφορούσαν σε συγκρούσεις σε περιοχές εκτός ευθύνης του ΝΑΤΟ, όπως ο πόλεμος Ιράν – Ιράκ, η διεθνής τρομοκρατία και το πρόβλημα του Λιβάνου.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις ειδικών αναλυτών, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου το 25% των αμερικανικών πληροφοριών ηλεκτρονικής κατασκοπείας σχετικά με την ΕΣΣΔ συλλεγόταν από τις αμερικανικές εγκαταστάσεις στην Τουρκία.

Επίσης, η βάση του Πριντσλίκ (κοντά στο Ντιγιάρμπακιρ) είναι ιδιαίτερος σημαντική καθώς εκεί είναι τοποθετημένα προηγμένα ραντάρ μεγάλης εμβέλειας, αισθητήρες και άλλα συστήματα επιτήρησης, ενώ εκεί πραγματοποιείται και συλλογή πληροφοριών από δορυφόρους. Αυτή η βάση παρέχει τη δυνατότητα επιτήρησης ολόκληρου του ευρύτερου μεσανατολικού χώρου, στα νότια και νοτιοανατολικά της Τουρκίας. Κατόπιν διμερών συμφωνιών, αλλά και εντός του πλαισίου των νατοϊκών της υποχρεώσεων, η Τουρκία επιτρέπει την κατασκευή και χρήση αρκετών στρατιωτικών εγκαταστάσεων από τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις, όπως για παράδειγμα στη Σινώπη και στο Μπέλμπασι (συλλογή πληροφοριών) στο Ιντσιρλίκ (όπου εκτιμάται ότι υπάρχουν και πυρηνικά όπλα), στη Σμύρνη, Τσίγλι, Ερζουρούμ, Μους και Μπατμάν (αεροπορικές βάσεις), στην Άγκυρα, Ισκεντερόν και Γιουμουρταλίκ (αποθήκες υλικού και κέντρα διοικητικής μέριμνας), και στο Καργκαμπορούν (σταθμός LORAN της αμερικανικής ακτοφυλακής).

Σύμφωνα με τη συμφωνία DICA του 1980, οι κυβερνήσεις ΗΠΑ και Τουρκίας μπορούν να μοιράζονται όλες τις πληροφορίες που συλλέγονται από τις αμερικανικές εγκαταστάσεις. Έτσι, η Τουρκία μπορεί και εξασφαλίζει σημαντικές πληροφορίες, έστω και σε μορφή μη – επεξεργασμένου υλικού. Επιπλέον, ως σημαντική μπορεί να εκτιμηθεί

η αναβάθμιση των τουρκικών δυνατοτήτων στη συλλογή πληροφοριών από ηλεκτρονικά μέσα, η οποία προκύπτει από την εξοικείωση με προηγμένα συστήματα αλλά και από τη μακρόχρονη πρόσβαση σε αυτά. Συγκεκριμένα γεγονότα ενισχύουν αυτή την άποψη, όπως για παράδειγμα, η παραχώρηση από τους Αμερικανούς της ευθύνης λειτουργίας δύο τουλάχιστον βάσεων στην Τουρκία (Σαμσούντα – διαστημικές επικοινωνίες, Καραμουρσέλ –σταθμός επιτήρησης ναυτικής δραστηριότητας στα Στενά και τη δυτική Μαύρη Θάλασσα). Ενδεχομένως να δοθούν και άλλοι 7 σταθμοί ακροάσεως στην Τουρκία (οι οποίοι έχουν καταστεί περιττοί για τις ΗΠΑ λόγω της χρήσεως δορυφόρων). Οι εγκαταστάσεις αυτές ενδέχεται να αποτελέσουν απειλή για τις ελληνικές επικοινωνίες ενώ ταυτόχρονα, εκτεταμένες αποτελούν και οι τουρκικές δραστηριότητες παρακολούθησης τηλεπικοινωνιών στην Κύπρο.

Από τα τέλη του 1993, διεξάγονταν συνομιλίες για την ανανέωση της συμφωνίας αμυντικής συνεργασίας (DICA). Η Τουρκία θεωρεί ότι όσο διαρκεί η «αναταραχή» στη Μέση Ανατολή και για όσο διάστημα θα χρειάζονται επαλήθευση οι συμφωνίες αφοπλισμού με την πρώην ΕΣΣΔ, οι ΗΠΑ θα θελήσουν να διατηρήσουν κάποιες από τις στρατιωτικές τους εγκαταστάσεις στην Τουρκία. Ωστόσο, οι σημαντικές περικοπές στον αμερικανικό αμυντικό προϋπολογισμό σημαίνουν ότι οι υψηλότερες τουρκικές οικονομικές απαιτήσεις πολύ δύσκολα θα γίνουν αποδεκτές από τις ΗΠΑ, ενώ ένας αριθμός βάσεων θα κλείσει τόσο για λόγους οικονομίας, όσο και επειδή η αποστολή τους μπορεί πλέον να εκτελεστεί από δορυφόρους. Από τις 10 κύριες βάσεις, φαίνεται ότι θα παραμείνουν μόνο τρεις (Ιντσιρλίκ – το οποίο θα αποτελέσει το κύριο τουρκικό διαπραγματευτικό «χαρτί», Πιριντσλίκ και Άγκυρα).

2.3.4 Συνεργασία Τουρκίας –Ισραήλ

Οι σχέσεις Τουρκίας – Ισραήλ χρονολογούνται από το 1948. Από το 1980 όμως παρατηρείται μεγάλη αύξηση των εμπορικών τους συναλλαγών. Παράλληλα, είχαν και κάποια συνεργασία στον στρατιωτικό τομέα και στην ανταλλαγή πληροφοριών.

Το 1996 και το 1997 υπογράφονται συμφωνίες στρατιωτικο-στρατηγικού χαρακτήρα. Οι κύριες συνεργασίες ήταν στον αεροπορικό τομέα και στην ανταλλαγή εναερίων χώρων με σκοπό τις ασκήσεις. Ακολούθησαν συμφωνίες που αφορούν την ναυτική και τη χερσαία συνεργασία, την ανταλλαγή πληροφοριών για τον ηλεκτρονικό πόλεμο και την συνεργασία στην πολεμική βιομηχανία. Οι συμφωνίες έχουν διευρυνθεί

στους τομείς της καταπολέμησης της τρομοκρατίας καθώς και σε εξοπλιστικά προγράμματα από κοινού με τις ΗΠΑ.

Οι δύο χώρες έχουν επικαλεσθεί ως απειλές για την ασφάλειά τους:

- α. Το Ιρακινό οπλοστάσιο μαζικής καταστροφής.
- β. Τα βιοχημικά όπλα της Συρίας.
- γ. Τη διασπορά πυραυλικών συστημάτων στη περιοχή.
- δ. Τις τρομοκρατικές ομάδες που υποστηρίζονται από το Ιράκ, Ιράν, Συρία και τις ακραίες ισλαμικές οργανώσεις της ευρύτερης περιοχής.

Δεν είναι γνωστό εάν στις συμφωνίες περιλαμβάνεται δορυφορική ή πυρηνική συνεργασία. Τη συμφωνία έχουν καθοδηγήσει και στηρίζει οι ΗΠΑ. Πολλοί τις θεωρούν ως «συμφωνίες του 21ου αιώνα». Η Τουρκία θα επιδιώξει τη συνέχιση και διεύρυνση της συνεργασίας.

2.3.5 Συμφωνίες Αμυντικής Συνεργασίας

Η Τουρκία έχει υπογράψει μια σειρά από συμφωνίες αμυντικής συνεργασίας με όμορες χώρες. Με τη Βουλγαρία υπέγραψε το Πρωτόκολλο της Σόφιας (Δεκέμβριος 1991), το οποίο προβλέπει τη μείωση των στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή των κοινών συνόρων (επιτρέποντας έτσι τη μεταφορά μέρους των δυνάμεων αυτών στα ελληνοτουρκικά σύνορα), τη διεξαγωγή κοινών αεροναυτικών ασκήσεων στον Εύξεινο Πόντο και τη συνεργασία στη στρατιωτική εκπαίδευση. Με το πρωτόκολλο της Ανδριανούπολης (Νοέμβριος 1992) καθορίζεται η ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνάμεων στη συνοριακή περιοχή των δύο χωρών και ενισχύονται τα ισχύοντα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης.

Ακόμα, η Τουρκία έχει υπογράψει συμφωνίες αμυντικής συνεργασίας με την Αλβανία, το Αζερμπαϊτζάν και τη Ρουμανία. Οι δύο στρατιωτικές συμφωνίες Αλβανίας – Τουρκίας, που υπεγράφηκαν στις 19 Νοεμβρίου 1992, επισημοποίησαν απλώς την ήδη υλοποιούμενη διαδικασία ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ Άγκυρας – Τιράνων, αλλά και τη δυνατότητα που παρέχεται στους Αλβανούς αξιωματικούς να εκπαιδευτούν στις τουρκικές στρατιωτικές σχολές. Ακόμα, προβλέπεται συνεργασία σε θέματα εξοπλισμών και πολεμικής βιομηχανίας.

Εδώ και αρκετά χρόνια έχουν εγκατασταθεί στα Σκόπια οι πρώτοι Τούρκοι στρατιωτικοί σύμβουλοι με σκοπό την οργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων του κρατιδίου. Αν και στα Σκόπια έχουν εγκατασταθεί και Βούλγαροι και Ρώσοι στρατιωτικοί σύμβουλοι, οι πληροφορίες αναφέρουν ότι η τουρκική παρουσία είναι αρκετά έντονη και προσανατολίζεται προς την κατεύθυνση δημιουργίας πολεμικής βιομηχανίας.

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1993, υπογράφηκε, από το Ρώσο υφυπουργό Άμυνας, Αντρέϊ Κοκόσιν, και τον Τούρκο ομόλογό του, Τεομάν Ερκάν, πρωτόκολλο στρατιωτικής συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες. Το πρωτόκολλο, το οποίο οριστικοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Τούρκου υπουργού Άμυνας στη Μόσχα, τον Οκτώβριο του 1993, προβλέπει συνεργασία σε προγράμματα αμυντικής συνεργασίας και εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με δημοσίευμα του περιοδικού ΠΤΗΣΗ και ΔΙΑΣΤΗΜΑ, μεταξύ Ουκρανίας και Τουρκίας, έχει υπογραφεί, στις αρχές Αυγούστου του 1993, Πρωτόκολλο Συνεργασίας σε θέματα παραγωγής στρατιωτικού υλικού και στρατιωτικής εκπαίδευσης. Το πρωτόκολλο αυτό υπογράφηκε κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του τότε Τούρκου υπουργού Άμυνας Νεβζάτ Αγιάζ στην Ουκρανία.

2.3.6 Εκπαίδευση –Αξιολόγηση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ)

Η θητεία στις ΤΕΔ είναι υποχρεωτική για τους άρρενες και η διάρκειά της είναι 6 μήνες. Η εκπαίδευση των αξιωματικών και των τριών όπλων είναι πολύ καλή. Υπάρχει επίσης εκτεταμένο πρόγραμμα μετεκπαιδεύσεων. Η εκπαίδευση των στρατευσίμων είναι εντατική και ιδιαίτερα σκληρή. Εξάλλου, διάχυτη είναι η εντύπωση σε νατοϊκούς κύκλους ότι ο Τούρκος στρατιώτης είναι σκληρός, μοιρολάτρης και ιδιαίτερα ανθεκτικός στις στερήσεις και κακουχίες. Ως αποτέλεσμα, οι Τούρκοι στρατιώτες θεωρούνται αρκετά αξιόμαχοι και η πειθαρχία βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο. Πρόκειται, όμως, για πειθαρχία που βασίζεται κυρίως στο φόβο προς τον ανώτερο και λιγότερο στην πίστη προς την αποστολή. Βασικές αδυναμίες αποτελούν η μη ενθάρρυνση της πρωτοβουλίας, τόσο σε ατομικό, όσο και σε επίπεδο μικρών ομάδων, καθώς και η έλλειψη εξοικείωσης με οπικά συστήματα υψηλής τεχνολογίας (που έχει αρχίσει, πάντως, να μειώνεται). Ως ιδιαίτερα σκληρή και αποτελεσματική χαρακτηρίζεται η εκπαίδευση των τουρκικών ειδικών δυνάμεων.

Το ποσοστό των στρατευσίμων στις ΤΕΔ έφθανε, πριν την αναδιοργάνωση, κατά μέσο όρο, στο 85% (89% στο στρατό ξηράς, 70-77% στο ναυτικό και 44% στην

αεροπορία, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ελλάδα είναι 88%, 58% και 53,7%). Το μικρό ποσοστό μονίμων στελεχών (ιδιαίτερα στο στρατό ξηράς) μειώνει την ικανότητα πλήρους αξιοποίησης των συγχρόνων οπλικών συστημάτων. Εξάλλου, η συντριπτική πλειοψηφία των κληρωτών προέρχεται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και έχει περιορισμένη μόρφωση.

Η επικρατούσα άποψη ανάμεσα στους ειδικούς αναλυτές είναι ότι υπάρχει σημαντικό άνοιγμα ανάμεσα στις απαιτήσεις των σύγχρονων οπλικών συστημάτων και την τεχνική κατάρτιση του μέσου Τούρκου στρατιώτη.

Η ποιοτική στάθμη του ναυτικού και της αεροπορίας χαρακτηρίζεται ως ικανοποιητική λόγω του υψηλότερου ποσοστού μονίμων στελεχών (προσεγγίζει ημιαπαγγελματικό στρατό). Και οι δυο αυτοί κλάδοι των ΤΕΔ στέλνουν μεγάλο αριθμό στελεχών τους σε στρατιωτικές σχολές του εξωτερικού (κυρίως στις ΗΠΑ, αλλά και σε άλλες νατοϊκές χώρες) για μετεκπαίδευση.

Όσον αφορά στο ναυτικό, όπως και στους άλλους δυο κλάδους των ΤΕΔ, η εκπαίδευση ακολουθεί τα αμερικανικά πρότυπα, τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Για την επιχειρησιακή εκπαίδευση το τουρκικό Π.Ν. διεξάγει κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό εθνικών ασκήσεων, ενώ συμμετέχει τακτικά και σε νατοϊκές ασκήσεις. Λόγω της συνεχούς επιχειρησιακής εκπαίδευσης, η μαχητική ικανότητα του τουρκικού Π.Ν. θεωρείται ότι βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο, ενώ ως κυριότερα μειονεκτήματα του μπορούν να θεωρηθούν η έλλειψη πολεμικής πείρας και ναυτικής παράδοσης.

Τέλος, όσον αφορά στην αεροπορία, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης των χειριστών α/φών δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην εκτέλεση διακλαδικών επιχειρήσεων, στις νυκτερινές αποστολές και στις αποστολές παντός καιρού, καθώς και στις «κλασικές» αποστολές (Εγγύς Αεροπορική Υποστήριξη και Τακτική Υποστήριξη Ναυτικών Επιχειρήσεων). Μειονέκτημα αποτελεί η σχετικά μικρή πείρα των πιλότων σε ασκήσεις παντός καιρού. Εκφράζεται, πάντως, η εκτίμηση ότι το ποιοτικό χάσμα μεταξύ της ελληνικής και της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας έχει κλείσει, όσον αφορά στους πιλότους των τουρκικών F-16.

2.3.7 Πολεμικές Επιδόσεις των ΤΕΔ

Υπάρχει μια φήμη, από παλιά, ότι ο Τούρκος στρατιώτης είναι ιδιαίτερα σκληρός και αξιόμαχος. Η φήμη αυτή καλλιεργήθηκε από τα πρώτα χρόνια της οθωμανικής

περιόδου, τη μάχη της Καλλίπολης και από τη συμμετοχή μιας τουρκικής ταξιαρχίας στον πόλεμο της Κορέας. Ο διοικητής της ταξιαρχίας αυτής, που διακρίθηκε στις μάχες, ήταν ο συνταγματάρχης Κενάν Εβρέν, κατοπινός Α/ΓΕΕΘΑ και πρόεδρος της Τουρκίας. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, 30.000 Τούρκοι υπηρέτησαν στην Κορέα, με ποσοστό απωλειών περίπου 10%.

Αντίθετα, οι επιδόσεις των ΤΕΔ στην Κύπρο δεν ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακές. Η πραγματοποίηση της απόβασης δύσκολα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ικανοποιητική, παρά την έλλειψη οργανωμένης αντίστασης από τις Ελληνικές και Κυπριακές δυνάμεις. Η βύθιση του αντιτορπιλικού «Κοτζάτεπε», κατόπιν πολύωρου βομβαρδισμού από τουρκικά αεροσκάφη, κατέδειξε τις αδυναμίες του συστήματος διοίκησης και ελέγχου.

Από τότε φαίνεται ότι έχει πραγματοποιηθεί πρόοδος και στους τρεις κλάδους των ΤΕΔ. Ο στρατός ξηράς και ιδιαίτερα οι ειδικές δυνάμεις και η στρατοχωροφυλακή είχε την ευκαιρία να «εκπαιδευθεί» σε συνθήκες μάχης εναντίον των Κούρδων ανταρτών. Σαφή βελτίωση έχουν σημειώσει και οι Τούρκοι πιλότοι, βελτίωση στην οποία σημαντική, δυστυχώς, συνεισφορά έχει και η ελληνική αεροπορία με τις, αναμφισβήτητα απαραίτητες, αναχαιτίσεις των τουρκικών α/φών στο Αιγαίο, ενώ σημαντικό ρόλο έχει παίξει και η ευρεία χρήση εξομοιωτών πτήσης/flight simulators. Έτσι, το άνοιγμα της ποιοτικής «ψαλίδας» ανάμεσα στις ελληνικές και τουρκικές ένοπλες δυνάμεις έχει περιοριστεί σημαντικά. Σε αυτό έχει βοηθήσει και ο μεγάλος αριθμός εθνικών ασκήσεων (χερσαίων, αεροναυτικών και αποβατικών) που πραγματοποιεί κάθε χρόνο η Τουρκία, η πολύ συχνή συμμετοχή σε νατοϊκές ασκήσεις και η διοργάνωση αεροναυτικών διμερών ασκήσεων με νατοϊκές και άλλες χώρες (ΗΠΑ, Πακιστάν, κλπ). Τέλος, η ύπαρξη ισχυρού Γενικού Επιτελείου (ΓΕΕΘΑ) μειώνει σημαντικά τα προβλήματα συντονισμού ανάμεσα στους τρεις κλάδους.

2.3.8 Εκσυγχρονισμός και Αναδιάρθρωση των ΤΕΔ

Αντλώντας συμπεράσματα από τον πόλεμο κατά του Ιράκ, το τουρκικό Γενικό Επιτελείο, στράφηκε προς την υιοθέτηση του δόγματος AIRLAND BATTLE (δηλαδή τη συνδυασμένη δράση χερσαίων και αεροπορικών δυνάμεων). Έτσι, οι μεραρχίες, οι οποίες αποτελούσαν τις βασικές μονάδες του στρατού ξηράς, αντικαταστάθηκαν από ταχέως μεταφερόμενες ταξιαρχίες, με βάση το αμερικανικό πρότυπο, ενώ τα συντάγματα αντικαταστάθηκαν από τάγματα. Επιπλέον, βαρύτητα δόθηκε στη δημιουργία ταχυκίνητων

δυνάμεων με μεγάλη ισχύ πυρός, στις συνδυασμένες επιχειρήσεις και των τριών κλάδων των ΕΔ, στη χρήση πολλαπλασιαστικών δυνάμεως με αυξημένες ικανότητες αεράμυνας και μεγαλύτερη ευελιξία και κινητικότητα (με την απόκτηση και ευρεία χρήση μαχητικών και μεταφορικών ελικοπτέρων και τεθωρακισμένων οχημάτων μεταφοράς προσωπικού), στην αυξημένη αυτονομία δράσης, στη δυνατότητα εκτέλεσης νυκτερινών επιχειρήσεων με αποτελεσματικό έλεγχο, διοίκηση και επικοινωνίες, καθώς και στη σωστή και έγκαιρη συλλογή πληροφοριών και στις αυξημένες δυνατότητες ηλεκτρονικού πολέμου.

2.4 Ο Στρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας

2.4.1 Η Γεωπολιτική της Ενέργειας

Η σημαντικότητα του αξιώματος του Χάλφορντ Μάκιντερ, ενός από τους σπουδαιότερους αναλυτές γεωπολιτικής, σύμφωνα με το οποίο, ο έλεγχον τον Κεντρικό Άξονα (Heartland), δηλαδή την περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης και των πρώην Σοβιετικών χωρών, ελέγχει τον κόσμο, επαληθεύεται μέσω της αναβίωσης του «Μεγάλου Παιχνιδιού» αυτή τη φορά με επίκεντρο ανταγωνισμού την πλούσια σε ενεργειακά αποθέματα περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και της Κεντρικής Ασίας. Την ίδια πεποίθηση με τον Μάκιντερ φαίνεται να έχει και ο σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας του Προέδρου Κάρτερ (Carter), Ζμπίγνιεφ Μπρεζίνσκι (Zbigniew Brzezinski), ο οποίος στο έργο του «Η Μεγάλη Σκακιέρα», όπως ονομάζει την περιοχή της Ευρασία, επισημαίνει ότι το «Μεγάλο Παιχνίδι» αναβιώνει, με πολλούς παίκτες να συναγωνίζονται για την πρωτοκαθεδρία παγκοσμίως (Brezinski 1998)⁸.

Στο «Νέο Μεγάλο Παιχνίδι» όμως, νικητής θα είναι αυτός που θα καταφέρει να αποκτήσει τον έλεγχο όχι μόνο της περιοχής όπου βρίσκονται τα ενεργειακά αποθέματα (Heartland), αλλά και αυτής διαμέσου της οποίας αυτά θα μεταφέρονται στις αγορές παγκοσμίως. Η περιοχή αυτή, φαίνεται να είναι αυτό που αργότερα ο Καθηγητής Σπάικμαν προσδιόρισε ως Κρηπίδωμα (Rimland) και για την οποία διατύπωσε το αξίωμα ότι: «Όποιος ελέγχει το κρηπίδωμα εξουσιάζει την Ευρασία και όποιος εξουσιάζει την Ευρασία ελέγχει το πεπρωμένο του κόσμου». Το αξίωμα αυτό, που διατύπωσε ο Σπάικμαν περί το 1944 αποτυπώνει πλήρως τις επιδιώξεις των πρωταγωνιστών του «Νέου Μεγάλου

---

⁸ Brezinski, Z. Η Μεγάλη Σκακιέρα. 1998.

Παιχνιδιού», που αναβίωσε με τη μορφή του ενεργειακού χρυσού των χωρών της Μαύρης Θάλασσας και της Κεντρικής Ασίας (Sprykmán 2004)⁹.

Ο πόλεμος που ακολούθησε την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ είχε σαν τελικό στόχο τον έλεγχο των πετρελαίων της Μ. Ανατολής. Η κατοχή στο Ιράκ, ο εκδημοκρατισμός της Μέσης Ανατολής ως πρόσχημα δημιουργίας φίλα προσκείμενων στις ΗΠΑ καθεστώτων, η ενδυνάμωση των δυτικών εταιριών πετρελαίου στη Νιγηρία, η πίεση που ασκείται στο Ιράν σε σχέση με τα πυρηνικά, το ευνοϊκό καθεστώς του ιρακινού Κουρδιστάν από όπου περνούν σημαντικοί για τις δυτικές οικονομίες αγωγοί, η υποστήριξη των ΗΠΑ προς τα δημοκρατικά κινήματα Ουκρανίας και Γεωργίας, καθώς επίσης και η προσπάθεια καθιέρωσης της αμερικανικής επιρροής στην περιοχή της πρώην ΕΣΣΔ με πρόσχημα τον πόλεμο στο Αφγανιστάν, όλα αυτά εντάσσονται στην προσπάθεια ελέγχου των οδών διέλευσής των ενεργειακών πόρων.

Οι διαφονίες μεταξύ των παράκτιων κρατών της Μαύρης Θάλασσας αποτελούν εμπόδιο για την πραγματοποίηση σχεδίων που αποβλέπουν στην αξιοποίηση των πλούσιων ενεργειακών κοιτασμάτων. Όμως, ο πιο σκληρός ανταγωνισμός μεταξύ των Μεγάλων και των Περιφερειακών Δυνάμεων, με πρώτες τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και την Κίνα και δευτερευόντως την Τουρκία και την Ουκρανία έχει να κάνει με τον έλεγχο των οδών μεταφοράς των ενεργειακών αποθεμάτων. Το υπάρχον δίκτυο ρωσικών αγωγών καθιστά τη θέση της Ρωσίας ιδιαίτερα σημαντική στο παιχνίδι του ελέγχου των ενεργειακών δρόμων. Σημαντικό στοιχείο της ρωσικής πολιτικής αποτελεί η διατήρηση της μονοπωλιακής της θέσης στη μεταφορά των ενεργειακών αποθεμάτων και ο έλεγχος του «εγγύς εξωτερικού», όπως ονομάζει τις πρώην σοβιετικές χώρες. Αντιθέτως, η πολιτική των ΗΠΑ είναι εκ διαμέτρου αντίθετη προς τη μονοπώληση του ελέγχου των αγωγών από τη Ρωσία. Γι' αυτό υποστηρίζουν την πολιτική των «πολλαπλών αγωγών (policy of multiple pipelines)», η οποία θα βοηθήσει σημαντικά στο να περιοριστεί η ενεργειακή εξάρτηση της Δύσης από έναν μόνο προμηθευτή, στην προκειμένη περίπτωση, τη Ρωσία.

2.4.2 Ο Ρόλος της Τουρκίας

Η Τουρκία, είναι μία χώρα με μεγάλη γεωπολιτική και στρατηγική αξία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Χαρακτηρίζεται από μια εσωτερική πολιτική ρευστότητα (κεμαλιστές-ισλαμιστές) και ένα νέο ισλαμικό προσανατολισμό. Όλες οι ενέργειες της

---

⁹ Sprykmán, N. Η γεωγραφία της ειρήνης. 2004.

Τουρκίας στην εξωτερική πολιτική και στις διεθνείς σχέσεις εκπορεύονται από το γνωστό Δόγμα Νταβούτογλου περί «Στρατηγικού Βάθους» (Γρηγοριάδης 2010)¹⁰, το οποίο αποσκοπεί στο να καταστήσει αυτήν μια περιφερειακή δύναμη, απρόθυμη να εξυπηρετεί τα συμφέροντα άλλων χωρών, αλλά αντιθέτως να καταστεί η ίδια ρυθμιστής των εξελίξεων εξυπηρετώντας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα εθνικά της συμφέροντα. Το πέρας του ψυχρού πολέμου επέφερε μεν σημαντικές αλλαγές στη στρατηγική θέση της Τουρκίας, συντέλεσε όμως ταυτόχρονα και σε γεννήσεις κρατών στην περιοχή του Καυκάσου, της Κεντρικής Ασίας και της Μαύρης Θάλασσας. Η Τουρκία διείσδυσε στην εν λόγω περιοχή, με τις ευλογίες των ΗΠΑ (περιορισμό Ρωσίας, έλεγχο κοιτασμάτων περιοχής) (Καλαϊτζάκη 2007)¹¹, γεγονός που σε συνδυασμό με την εμπλοκή των ΗΠΑ στην περιοχή αποτέλεσε την αρχή της επιστροφής της στη στρατηγική «σκακίερα», αναδεικνύοντας την σε έναν από τους σημαντικούς γεωπολιτικούς πρωταγωνιστές στην περιοχή, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα και τα ενεργειακά συμφέροντα της ΕΕ (Μιχαλακόπουλος 2006)¹². Παράλληλα η προσπάθειες συνεργασίας της Τουρκίας με τη Ρωσία, υπό το πρίσμα της νέας γραμμής Νταβούτογλου στην εξωτερική πολιτική, προβληματίζει ως ένα βαθμό τις ΗΠΑ (Μάζης 2008)¹³.

Παρά το οποιοδήποτε ρήγμα μπορεί κατά καιρούς να έχουν υποστεί οι σχέσεις της Τουρκίας με τις ΗΠΑ, αυτή εξακολουθεί να αποτελεί για τους Αμερικανούς έναν πολύτιμο συνεργάτη στην περιοχή, καθόσον οι δεύτεροι έχουν ανάγκη από τις «υπηρεσίες» της, για την επίλυση του Παλαιστινιακού, αλλά και για την προσέγγιση ΗΠΑ - Ιράν. Αυτό που προβληματίζει σήμερα τη βορειοαντλαντική Υπερδύναμη είναι η ολοένα στενότερη σχέση Άγκυρας - Μόσχας, με βάση οικονομικές-ενεργειακές σκοπιμότητες και υπό το πρίσμα της κοινής ανησυχίας για τις εξελίξεις στο Κουρδικό. Από την άλλη, η πολιτική των ΗΠΑ στο Ιράκ έχει προκαλέσει «στρατηγικό πονοκέφαλο» στην Τουρκία, που πηγάζει από την πιθανότητα δημιουργίας ενός ανεξάρτητου Κουρδικού Κράτους, υπό την προστασία των ΗΠΑ και από το φόβο ενός μελλοντικού διαμελισμού της (Μάζης 2008)¹⁴. Ταυτόχρονα η προσέγγιση Λευκωσίας –Τελ Αβίβ (ΑΟΖ- συνεκμετάλλευση ενεργειακών αποθεμάτων), σε συνδυασμό με την ένταση στις σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ, της προκαλεί εκνευρισμό και προβληματισμό.

---

¹⁰ Γρηγοριάδης, Ι. The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy. ΕΛΙΑΜΕΠ. 2010.

¹¹ Καλαϊτζάκη, Θ. Οι Τουρκοαμερικανικές σχέσεις μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το ζήτημα του Ιράκ. Στρατιωτική Επιθεώρηση. 2007.

¹² Μιχαλακόπουλος, Γ. Τουρκία, ο αγωγός της Ευρώπης. 2006.

¹³ Μάζης, Θ. Ι. Η Γεωπολιτική της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής. 2008.

¹⁴ Ο.π.

Λόγω της θέσης της, η Τουρκία ελέγχει τη φυσική δίοδο της Μαύρης Θάλασσας και της Μεσογείου, μέσω του Βοσπόρου και των Στενών των Δαρδανελίων. Μπορεί έτσι να εξυπηρετήσει ως κράτος διέλευσης αγωγών και από τις καθιερωμένες πετρελαιοφόρες περιοχές του Περσικού Κόλπου και από τις νέες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας. Έτσι η κατασκευή της οδού μεταφορών Ανατολής-Δύσης αντιμετωπίζεται ως εργαλείο με σκοπό τον επαναπροσδιορισμό της ευρύτερης περιοχής της Κεντρικής Ασίας, μακριά από την προηγούμενη εξάρτησή της από τη Ρωσία και ισχυροποιώντας τη θέση της Τουρκίας, η οποία θεωρείται γέφυρα μεταξύ των νέων κρατών και της Ευρώπης (Καιρίδης 2006)¹⁵.

Η επιθυμία της Τουρκίας να συλλεχθούν προσοδοφόρα δασμολόγια διέλευσης, τα οποία δεν μπορούν να επιβληθούν στη ναυτιλία του Βοσπόρου, την έχουν οδηγήσει στην εφαρμογή μιας πολιτικής εκτροπής του πετρελαίου προς τις χερσαίες οδούς διαμέσου της ίδιας της χώρας και στη συνέχεια στο μεσογειακό λιμάνι Cheyhan, που έχει τη δυνατότητα να φιλοξενεί τα μεγαλύτερα δεξαμενόπλοια και να αποθηκεύει μεγάλους όγκους πετρελαίου (Καιρίδης 2006)¹⁶. Για να επιτύχει το παραπάνω και να πείσει τις μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες να επενδύσουν στον αγωγό Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), παρουσιάστηκε με δύο επιχειρηματολογίες. Η πρώτη αφορούσε στους κινδύνους στις θαλάσσιες συγκοινωνίες στα Στενά, ενώ η δεύτερη αφορούσε στις πολιτικές εντάσεις της περιοχής του Καυκάσου, απ' όπου διέρχονταν οι δύο ανταγωνιστικοί αγωγοί Baku-Novorossiysk και Baku-Supsa.

Όσον αφορά το φυσικό αέριο, η Τουρκία για να καλύψει τις δικές της ανάγκες έχει συνάψει συμφωνίες με τη Ρωσία, το Ιράν, το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν, για την εισαγωγή ποσοτήτων φυσικού αερίου. Επίσης εισάγει και φυσικό αέριο σε μορφή LNG από την Αλγερία. Οι αγωγοί φυσικού αερίου NABUCCO και ITGI είναι δύο πολύ σημαντικά έργα εναλλακτικής οδού ενέργειας, παρακάμπτοντας τη Ρωσία, προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της Τουρκίας. Με αυτό τον τρόπο η Τουρκία θα εξασφαλίσει ένα σημαντικό έσοδο, θα πολλαπλασιάσει τους ενεργειακούς της πόρους και θα βελτιώσει τη θέση και το ρόλο της έναντι της ΕΕ (Μηνάγιας 2010)¹⁷. Επομένως τα δύο αυτά έργα, αποτελούν στρατηγικά «χαρτιά» της τουρκικής ενεργειακής πολιτικής.

---

¹⁵ Καιρίδης, Δ. Lenore, M. Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον κόσμο: Σύγχρονη πραγματικότητα και μελλοντικές προκλήσεις. 2006.

¹⁶ Ο.π.

¹⁷ Μηνάγιας, Χ. Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας. 2010.

3. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ – ΡΩΣΙΑΣ

3.1 Γενικά

Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση έχουν αλλάξει αρκετά, ωστόσο η προσέγγιση της Ρωσίας απέναντι στην Ουκρανία καθώς και τις υπόλοιπες χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ) δεν έχει μεταβληθεί. Τόσο η Ουκρανία όσο και τα άλλα κράτη μέλη της ΚΑΚ ανήκαν στο «εγγύς εξωτερικό» της Ρωσίας, στην επονομαζόμενη «σφαίρα συμφερόντων» της, για αυτό και δεν επρόκειτο για ζήτημα διαπραγματεύσεων με τη Δύση αλλά για θέμα σεβασμού προς τη Ρωσία ως μεγάλη δύναμη. Έτσι, η Ρωσία δεν μπορούσε να δει την Ουκρανία και τα υπόλοιπα κράτη της ΚΑΚ απλά σαν ζώνες ασφαλείας - ουδέτερα κράτη ανάμεσα σε αυτήν και τη Δύση. Εντός αυτού του πλαισίου, το 2008, και με την ευκαιρία της υπόσχεσης του ΝΑΤΟ για μελλοντική ένταξη προς την Ουκρανία και τη Γεωργία, ο Βλαντιμίρ Πούτιν, πρωθυπουργός της Ρωσίας εκείνη την εποχή, προειδοποίησε τους ηγέτες του ΝΑΤΟ ότι η Ρωσία θα θεωρούσε κάτι τέτοια ως «άμεση απειλή» και το μέλλον της συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας και Δύσης θα εξαρτιόνταν από το αν τα μέλη της Συμμαχίας θα λάμβαναν υπόψη τους τα συμφέροντα της Ρωσίας. Επιπλέον, ο Πούτιν (2008) τόνισε ότι εκατομμύρια Ρώσοι ζουν στην Ουκρανία, η Κριμαία είχε παραχωρηθεί στην Ουκρανία ως «δώρο» και ότι μια σειρά εσωτερικών εχθροπραξιών θα επιδειωνόταν εάν η Ουκρανία και η Γεωργία προσπαθούσαν να ενταχθούν στο ΝΑΤΟ. Αργότερα, η Ρωσία απέρριψε επίσης τη συμφωνία σύνδεσης της Ουκρανίας με την ΕΕ. Μια δημοκρατική και δυτικο-ευρωπαϊσμένη Ουκρανία θα αποτελούσε κακό παράδειγμα για τη Ρωσία και άλλες γειτονικές χώρες και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η αντίδραση της Ρωσίας υπήρξε τόσο έντονη.

Η Ουκρανία ήταν ανέκαθεν ιδιαίτερος σημαντική για τη Ρωσία για ιστορικούς, οικονομικούς και πολιτικούς λόγους, καθώς επίσης και για λόγους ασφαλείας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η Ρωσία δεν αποδέχθηκε εύκολα την ανεξαρτησία της Ουκρανίας και αρχικά την θεώρησε παροδική ή αφύσικη. Επίσης, η κατοχύρωση της στροφής της Ουκρανίας προς τη Δύση δεν θα πρέπει να αποτελεί έκπληξη.

Σύμφωνα με τον Μπρεζίνσκι (1994)¹⁸ «χωρίς την Ουκρανία, η Ρωσία παύει να είναι αυτοκρατορία, αλλά με την Ουκρανία να υποτάσσεται, η Ρωσία γίνεται αυτόματα

---

¹⁸ Brezinski, Z. Η Μεγάλη Σκακιέρα. 1998.

αυτοκρατορία». Ωστόσο, το σημαντικό δεν ήταν ότι η Ρωσία ήθελε να διατηρήσει την Ουκρανία ουδέτερη αλλά ότι ήθελε μάλλον να διατηρήσει την Ουκρανία εξαρτημένη από το ρωσικό φυσικό αέριο προκειμένου να ασκήσει την επιρροή της στις οικονομικές και πολιτικές ελίτ και μέσω αυτών στην εσωτερική και την εξωτερική πολιτική. Για τον σκοπό αυτό, η Ρωσία έχει χρησιμοποιήσει μια σειρά τόσο παραδοσιακών όσο και υβριδικών εργαλείων (ρωσικοποίηση, αποσχιστικές τάσεις, προσάρτηση της Κριμαίας, η τιμή του φυσικού αερίου ως πολιτικό όπλο κ.α.)¹⁹.

Πιο εκτεταμένα, οι σχέσεις της Ουκρανίας με τη Ρωσία, μπορούν να αναλυθούν ανά τομέα, όπως παρακάτω:

3.2 Ενεργειακός Τομέας

Η Ρωσία είναι έναν από τους ισχυρότερους συμμετέχοντες στην ενεργειακή πολιτική στον κόσμο. Στα χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης ήταν η πρώτη χώρα σε παραγωγή και η τρίτη στις εξαγωγές πετρελαίου (Sepehri 2016, 31)²⁰. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης ακολούθησε μια μεγάλη παύση και στη συνέχεια επανήλθε στην αγορά ενέργειας διαθέτοντας δύο σημαντικά πλεονεκτήματα: την μεγάλη έκτασή της αλλά και τον γεωφυσικό πλούτο που βρίσκεται στο έδαφος και στο υπέδαφός της. Με αυτόν τον τρόπο διαθέτει ετησίως μεγάλη παραγωγή σε πετρέλαιο, γαιάνθρακα και φυσικό αέριο.

Η Ρωσίας, εξαιτίας της μεγάλης παραγωγής ενεργειακών υλών της, διαθέτει τη δυνατότητα τόσο να καλύπτει τις εσωτερικές της ανάγκες, όσο και να πραγματοποιεί σημαντικές εξαγωγές. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ρωσία εκτός από μεγάλη παραγωγική δύναμη ενεργειακών υλών παγκοσμίως, αποτελεί ταυτόχρονα και έναν μεγάλο καταναλωτή ενέργειας, εξαιτίας της τεράστιας έκτασής της (Kuzemko 2004, 152)²¹. Σε ότι αφορά στις χώρες όπου η Ρωσία εξάγει τις ενεργειακές της ύλες, αυτές περιλαμβάνουν χώρες της ΚΑΚ, της ΕΕ καθώς επίσης και χώρες της Ωκεανίας και της ανατολικής Ασίας (Kuzemko 2004, 151)²².

Η Ρωσία, επιπροσθέτως, κατέχει κυριαρχική θέση σε δύο απ' τις τρεις πιο σπουδαίες ενεργειακές αγορές παγκοσμίως, όπως είναι αυτή της Ευρώπης αλλά και της Ασίας. Πιο συγκεκριμένα, η Ρωσία δίνει το παρόν ολοένα και περισσότερο στην αγορά της Ασίας

---

¹⁹ Παιδή, Ρ. Small states in Europe as a buffer between East and West

²⁰ Sepehri, Saman. Η Γεωπολιτική του πετρελαίου. 2016. Σελ 31.

²¹ Kuzemko, Caroline. Dynamics of Energy: Governance in Europe and Russia. 2004. Σελ 152.

²² Ο.π. Σελ 151.

εξαιτίας της μεγάλης ζήτησης από πλευράς Κίνας και Ινδίας, ενισχύοντας έτσι τη θέση της παρά τις όποιες δυσκολίες παρουσιάζονται προκειμένου να συμφωνηθεί η τιμή πώλησης. Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία κερδίζει έδαφος και στην αγορά της Ευρώπης, λόγω των καλών σχέσεων που διατηρεί με τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία καθώς και λόγω της βελτίωσης των σχέσεων με την Πολωνία.

Επίσης η Ρωσία έχει το σημαντικό πλεονέκτημα να διαθέτει τις απαραίτητες ενεργειακές υποδομές, την τεχνογνωσία και εμπειρία καθώς και το απαιτούμενο χρηματικό κεφάλαιο, προκειμένου να επιτύχει τη σωστή διαχείριση της ενέργειάς της τόσο στη διεθνή όσο και στη εσωτερική αγορά. Επιπλέον, λόγω του σταθερού πολιτικού συστήματος, είναι σε θέση να κατασκευάσει καινούριους αγωγούς φυσικού αερίου.

Ωστόσο, τα προβλήματα τα οποία θα πρέπει να επιλύσει η Ρωσία είναι αρκετά. Ανάμεσα σε αυτά είναι και οι φόβοι που εκφράζουν χώρες που έχουν ενεργειακή συνεργασία με τη Ρωσία, ότι η τελευταία δύναται να χρησιμοποιήσει τον τομέα της ενέργειας για να εξυπηρετήσει πολιτικές σκοπιμότητες σε βάρος των συμφερόντων των χωρών αυτών.

Η Ρωσία κατέχει ένα πολύ σημαντικό πλεονέκτημα σε ότι αφορά στην πολιτική της στον τομέα της ενέργειας και αυτό είναι χωρίς αμφιβολία οι ενεργειακές πηγές που διαθέτει, οι οποίες την καθιστούν αυτάρκη και ταυτόχρονα έναν πολύ σημαντικό παράγοντα της διεθνούς αγοράς ενέργειας. Επιπλέον, η δύναμη αυτή μπορεί να θεωρηθεί μακροπρόθεσμη, ιδιαιτέρως στο φυσικό αέριο, διότι αν και η Ρωσία είναι ένας σπουδαίος παίκτης και στην πετρελαϊκή αγορά, το δυνατό της «χαρτί» είναι το φυσικό αέριο, το οποίο την καθιστά κυρίαρχη δύναμη στις εξαγωγές, εξαιτίας της γεωγραφικής του συγκέντρωσης (Sepehri 2016, 32)²³. Έτσι η Ρωσία, λόγω της μεγάλης παραγωγής της αλλά και των αυξημένων εξαγωγών της, έχει τη δυνατότητα να ελκύει ισχυρούς ξένους επενδυτές (Kuzemko 2004, 162)²⁴.

Πιο συγκεκριμένα, η Ρωσία διαθέτει μεγάλο αριθμό σε κοιτάσματα φυσικού αερίου στο έδαφος της (περίπου 74 διαφορετικά κοιτάσματα) με μεγαλύτερο το κοιτάσμα Urengoy [222×1012cuft(6,300 km³)] που βρίσκεται στην δυτική Σιβηρία και είναι το δεύτερο μεγαλύτερο κοιτάσμα φυσικού αερίου της υφελίου. Επίσης διαθέτει το κοιτάσμα Yamburg gas field, το οποίο είναι το τρίτο μεγαλύτερο στον κόσμο και βρίσκεται στην

---

²³ Sepehri, Saman. Ο.σημ. 20. Σελ 32.

²⁴ Kuzemko, Caroline. Ο.σημ. 21. Σελ 162.

Αρκτική. Η ρωσική εταιρεία Gazprom είναι αυτή η οποία εκμεταλλεύεται τα δύο αυτά κοιτάσματα. Συνολικά το 1/3 από τα αποθέματα φυσικού αερίου παγκοσμίως βρίσκεται σε ρωσικό έδαφος.

Η Ρωσία επίσης διαθέτει περίπου ένα ποσοστό του 5% των παγκόσμιων αποθεμάτων σε πετρέλαιο. Αν και θεωρητικά το ποσοστό αυτό μπορεί να θεωρηθεί μικρό, ωστόσο οι εξαγωγές του επιφέρουν αξιοσημείωτα κέρδη για τη Ρωσία. Σε αυτό βοήθησε και το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας οι τιμές του πετρελαίου ήταν σχετικά υψηλές. Έτσι το πετρέλαιο είναι και αυτό για τη Ρωσία ένα από τα κύρια εξαγώγιμα προϊόντα της. Τα κοιτάσματά του στη Ρωσία βρίσκονται κυρίως στη δυτική Σιβηρία, ωστόσο, σύμφωνα με τελευταίες εκτιμήσεις, υπάρχουν πετρελαϊκά κοιτάσματα και στην ανατολική Σιβηρία.

Η Ρωσία επίσης, είναι πλούσια και σε κοιτάσματα γαιάνθρακα, εκτός του φυσικού αερίου και του πετρελαίου, καθόσον αποτελεί την έκτη χώρα σε παραγωγή του ορυκτού αυτού. Ωστόσο, τα ρωσικά κοιτάσματα άνθρακα εντοπίζονται στα δυτικά της χώρας, δηλαδή πίσω από τα Ουράλια Όρη, και βρίσκονται σε αρκετά μεγάλο βάθος, καθιστώντας δαπανηρή και δύσκολη την εξόρυξή τους. Το αντίθετο συμβαίνει με τον άνθρακα στα ανατολικά της χώρας, ο οποίος ενώ βρίσκεται σε πιο κοντινή απόσταση στην επιφάνεια, εντούτοις είναι σε μακρινή απόσταση από την εξαγωγική αγορά και τις κυριότερες περιοχές στις οποίες καταναλώνεται. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η εμφάνιση τεχνικών δυσκολιών για τη ρωσική βιομηχανία άνθρακα. Οι υψηλές τιμές του άνθρακα σε παγκόσμια κλίμακα θα παραμείνουν σταθερές μέχρι την εκπλήρωση των δυνατοτήτων εφοδιασμού της Ευρώπης με άνθρακα από τη Ρωσία, και στη συνέχεια θα σημειωθεί αύξηση της ανταγωνιστικότητας.

Η Ουκρανία, από την άλλη πλευρά, είχε ανέκαθεν σχέσεις εξάρτησης με την Ρωσία, καθώς διαθέτει ελάχιστα αποθέματα αερίου και προμηθεύεται από τη ρωσική ενέργεια και το ρωσικό δίκτυο αγωγών από την περίοδο της προεδρίας του Γιέλτσιν. Πιο συγκεκριμένα, οι ρωσικές εισαγωγές παρέχουν το 66% της συνολικής ενεργειακής κατανάλωσης της Ουκρανίας, συμπεριλαμβάνοντας τις εισαγωγές σε φυσικό αέριο, πετρέλαιο και καύσιμα προκειμένου να επιτευχθεί η ομαλή λειτουργία για τα ουκρανικά πυρηνικά εργοστάσια²⁵.

---

²⁵ Συλλογικό έργο, «Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις», 2010, σελ. 196

Το κύριο αίτιο αντιπαράθεσης μεταξύ της Ουκρανίας και της Ρωσίας ήταν τα απλήρωτα χρέη που είχε η πρώτη προς τη δεύτερη. Τούτο επέφερε ως αποτέλεσμα τη διακοπή εξαγωγής φυσικού αερίου από τη Ρωσία προς την Ουκρανία αρκετές φορές το χρονικά διάστημα 1992-1994. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο χωρών ο τότε Ρώσος πρόεδρος Γιέλτσιν πρότεινε στην Ουκρανική κυβέρνηση τη διαγραφή του ουκρανικού χρέους, με αντάλλαγμα το πυρηνικό οπλοστάσιο της Ουκρανίας αλλά και το στόλο της Μαύρης Θάλασσας. Η απάντηση της Ουκρανίας ήταν αρνητική και τελικά οι αντιπαραθέσεις κατέληξαν με την εταιρεία Gazprom να ελέγχει ένα μεγάλο μέρος των αγωγών που περνούν από την Ουκρανία. Αργότερα συμφωνήθηκε η ίδρυση μίας ρωσο-ουκρανική εταιρείας για τη διαχείριση του φυσικού αερίου, αλλά η συμφωνία αυτή δεν υλοποιήθηκε.

Καθώς οι δύο πλευρές απέτυχαν να βρουν μία λύση, αντικείμενο σύγκρουσης ανάμεσα στα δύο κράτη έγινε το ουκρανικό χρέος για την παροχή αερίου από τη Ρωσία. Αφού το 2000 υπογράφηκε διμερές συμφωνητικό δετούς παράτασης για την εξόφληση του ουκρανικού χρέους προς τη Ρωσία, η ουκρανική κυβέρνηση θεωρούσε πως το ύψος του χρέους ήταν 1,3 δις δολάρια, ενώ η ρωσική εταιρεία Gazprom υποστήριζε πως το χρέος ήταν 2,8 δις δολάρια. Μετά από περίπου ένα χρόνο διαπραγματεύσεων τελικά επιτεύχθηκε οικονομικός διακανονισμός ανάμεσα στις δυο χώρες, με παράλληλη πρόταση από τη ρωσική κυβέρνηση τον Δεκέμβριο του 2001 για τη διαγραφή μέρους του χρέους με αντάλλαγμα τον μερικό έλεγχο του δικτύου αγωγών της Ουκρανίας (Nygren 2008, 59). Έτσι το 2002 ο Ρώσος πρόεδρος Πούτιν διακήρυξε ότι σκόπευε να παρακάμψει την Ουκρανία στη διαδικασία κατασκευής αγωγών, παρά το πολύ υψηλό κόστος, θέλοντας με αυτό τον τρόπο να κάνει επίδειξη ισχύος της Ρωσίας ως ενεργειακή υπερδύναμη και να υπογραμμίσει την ίδια στιγμή την αμετάβλητη εξάρτηση της Ουκρανίας από εκείνη.

Την περίοδο 2005-2006 εκδηλώθηκε άλλη μια διαμάχη μεταξύ των δύο χωρών που αφορούσε για άλλη μια φορά το κόστος του φυσικού αερίου. Η εταιρεία Gazprom διεμήνυσε την αύξηση των τιμών για την προμήθεια ρωσικού αερίου στην Ουκρανία. Η ουκρανική εταιρεία Naftohaz Ukrayiny προειδοποίησε για διακοπή της παροχής αερίου μέσω των αγωγών της Gazprom προς την Ευρώπη, στην περίπτωση που δεν λυνόταν το θέμα της τιμής. Η επίλυση της διένεξης και η αποκατάσταση της ενεργειακής ροής

επιτεύχθηκαν μόνο μετά τον διπλασιασμό της τιμής από την εταιρεία Gazprom (Lough 2011)²⁶.

Κατά το διάστημα των ουκρανικών εκλογών του 2007, η Ρωσία απειλούσε να διακόψει την τροφοδοσία αερίου προς την Ουκρανία εάν εκείνη δεν εξοφλούσε άμεσα το χρέος της. Η συγκεκριμένη κίνηση σε περίοδο εκλογών ήταν προϊόν πολιτικής παρέμβασης, υπενθυμίζοντας εμμέσως την εξάρτηση της Ουκρανίας από τη Ρωσία. Τελικά, τον Φεβρουάριο του 2008 επιτεύχθηκε συμφωνία στο ζήτημα του φυσικού αερίου, σύμφωνα με την οποία η Ουκρανία θα αποπλήρωνε το χρέος της σταδιακά.

Το επόμενο έτος, Ουκρανία και Ρωσία δεν κατόρθωσαν να συνεννοηθούν προκειμένου να βρεθεί λύση στο ζήτημα της ενέργειας, με την Ουκρανία να αρνείται να αποπληρώσει το χρέος της προς τη Ρωσία. Η Ρωσία προκειμένου να ασκήσει πίεση προς την Ουκρανία διέκοψε την παροχή σε φυσικό αέριο. Η κρίση που κράτησε 10 ημέρες, είχε ως αποτέλεσμα ορισμένες χώρες της Ευρώπης να μην έχουν τη δυνατότητα να καλύψουν τις ανάγκες τους σε θέρμανση. Όλες αυτές οι συχνές διαμάχες μεταξύ των δύο χωρών οδήγησαν στη σύναψη συμφωνίας μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας σχετικά με το φυσικό αέριο, σύμφωνα με την οποία η Ρωσία θα παρέχει μία μείωση στην τιμή του φυσικού αερίου για την Ουκρανία της τάξεως του 30%, με αντάλλαγμα την εξασφάλιση της παρουσία του ναυτικού της Ρωσίας στη Σεβαστούπολη για τα επόμενα 25 χρόνια.

Επιπροσθέτως, η κρίση της Κριμαίας, επηρέασε όπως ήταν επόμενο, τις διμερείς σχέσεις και στον ενεργειακό τομέα. Έτσι η Ρωσία ανέστειλε την έκπτωση που είχε η Ουκρανία και αύξησε την τιμή του φυσικού αερίου. Η Ουκρανία από την άλλη, σε μια προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης, ήρθε σε επαφή με τη Σλοβακία. Παρόλα αυτά, μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών στις οποίες συμμετείχε και η Ευρωπαϊκή Ένωση τα δύο κράτη συμφώνησαν την τιμή του φυσικού αερίου στα 378 δολάρια για 1000 m³. Ωστόσο, η εταιρεία Gazprom διέκοψε τις εξαγωγές της στην Ουκρανία, στις 25 Νοεμβρίου του 2015.

Αυτό το οποίο παρατηρούμε είναι ότι οι σχέσεις Ουκρανίας-Ρωσίας στον ενεργειακό τομέα δεν έχουν πάψει ποτέ να εμπεριέχουν έντονες αντιπαραθέσεις. Επιπλέον, σε κάθε ευκαιρία η Ρωσία επιδεικνύει τη βούλησή της και ταυτόχρονα η εταιρεία Gazprom εξασφαλίζει κέρδη.

---

²⁶ Lough, John. Russia's Energy Diplomacy. 2011.

3.3 Οικονομικός Τομέας

Η ανακήρυξη της Ουκρανίας σε ανεξάρτητο κράτος έκανε εξ αρχής φανερή την αδυναμία της για την εφαρμογή ενός επιτυχημένου οικονομικού και εκσυγχρονιστικού προγράμματος, αποτελώντας τη μεγαλύτερη απειλή για την ανεξαρτησία της. Η συνεχιζόμενη οικονομική και ενεργειακή εξάρτησή της από τη Ρωσία είναι μεταξύ των παραγόντων που καθιστούν τη θέση της δυσχερή και να την κάνουν ιδιαίτερα ευάλωτη σε πολιτικές πιέσεις.

Μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ, στην Ουκρανία επικρατούσε η άποψη ότι η ανεξαρτησία της χώρας δεν μπορούσε να συνδυαστεί με την οικονομική, πολιτική και στρατιωτική ενσωμάτωσή της σε μια ρωσοκεντρική Ομοσπονδία. Οι Ουκρανοί εθνικιστές θεωρούσαν ότι θα ήταν εύκολη η ενσωμάτωση της χώρας στις δυτικές δομές μόλις γίνει ανεξάρτητο κράτος, χωρίς όμως να λάβουν υπόψη τους τα πραγματικά δεδομένα. Η Ουκρανία είναι μια εκ φύσεως εξαρτημένη χώρα. Η ενεργειακή υποδομή που κληρονόμησε από το πρώην σοσιαλιστικό καθεστώς επιβάλλει σχέση εξάρτησης από τη Ρωσία, η πρόσβαση που έχει στις δυτικές αγορές είναι περιορισμένης έκτασης, ενώ η Ρωσία αποτελεί τον σημαντικότερο οικονομικό της εταίρο.

Η συνεχιζόμενη οικονομική και ενεργειακή εξάρτηση της Ουκρανίας, ακόμα κι όταν διαλύθηκε η ΕΣΣΔ, ενίσχυσε τους ρεαλιστικούς φόβους ότι η αδυναμία της για την αποπληρωμή του ενεργειακού χρέους της θα γινόταν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη Ρωσία, αποσκοπώντας σε πολιτικά οφέλη. Η Ρωσία εξ αρχής χρησιμοποίησε το χρέος ως μοχλό πίεσης προς την Ουκρανία, με απώτερο σκοπό την επιβολή της παρουσίας της στην περιοχή της Κριμαίας. Υπήρχαν πολιτικοί, στρατηγικοί και κυρίως εθνικοί λόγοι που δεν άφηναν την Ρωσία να επιτρέψει την παρουσία μιας γειτονικής χώρας, η οποία θα ήταν ανεξάρτητη και δυτικά προσανατολισμένη.

Η δυσχερής οικονομική κατάσταση στην οποία βρισκόταν η Ουκρανία δεν της άφηνε πολλά περιθώρια επιλογών. Λίγο καιρό μετά από την ανεξαρτησία της, βρέθηκε μπροστά σε μια ενεργειακή κρίση. Η εσωτερική ενεργειακή της παραγωγή γνώρισε κάθετη πτώση, με παράλληλη αύξηση του χρέους της προς τη Ρωσία και την απειλή από τη Ρωσία για περικοπές στις ενεργειακές ύλες. Όμως υπήρχε και η αντίθετη πλευρά, καθώς και η Ουκρανία είχε δυνατότητα πίεσης προς την Ρωσία, αφού το 90% από το ρωσικό αέριο που διακινείται προς την Ευρώπη περνά από το έδαφος της Ουκρανίας μέσω ειδικών αγωγών, και φυσικά η Ρωσία δεν επιθυμούσε τη δημιουργία προβλημάτων στην εξυπηρέτηση των

ευρωπαϊών πελατών. Όμως συνέχιζε τις κατηγορίες προς την ουκρανική πλευρά για κλοπή αερίου το οποίο προοριζόταν για εξαγωγές και προχώρησε στη διενέργεια μειώσεων και διακοπών της τροφοδοσίας της χώρας.

Οι κυβερνήσεις της Ουκρανίας από το 1992 και μετά εφάρμοσαν οικονομικά μέτρα τα οποία είχαν δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας. Το τίμημα της ανεξαρτησίας ήταν πολύ βαρύ, όμως η χώρα δεν φαινόταν να το έχει συνειδητοποιήσει. Η Ουκρανία έλαβε την απόφαση να εγκαταλείψει το ρούβλι και να προχωρήσει στην χάραξη ανεξάρτητης οικονομικής πολιτικής. Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν στο να αυξηθεί το χρέος προς τη Ρωσία, καθώς από το 1993 και μετά οι οικονομικοί όροι της παροχής και της διέλευσης ενεργειακών πρώτων υλών άρχισαν να διαμορφώνονται με βάση τις τιμές της παγκόσμιας αγοράς και όχι σύμφωνα με τις προνομιακές τιμές που είχε μέχρι τότε. Ακολούθησε η υποτίμηση του ουκρανικού νομίσματος σε σχέση με το ρούβλι, ενώ υπήρχαν πολιτικοί και οικονομικοί κύκλοι που αμφέβαλλαν για την ορθότητα της οικονομικής πολιτικής και υποστήριζαν την επιστροφή στο ρούβλι.

Η οικονομική ύφεση έφερε ως αποτέλεσμα την εσωτερική αναταραχή. Τον Ιούνιο του 1993 έλαβαν χώρα απεργίες από τους ανθρακωρύχους στην ανατολική Ουκρανία, ενώ οι συνεχείς εκφράσεις δυσαρέσκειας κυρίως από τους κατοίκους των ανατολικών και των νότιων περιοχών που είχαν οικονομικούς δεσμούς με τη Ρωσία, απείλησαν να «διαιρέσουν» εσωτερικά τον πληθυσμό σε υπέρμαχους της ανεξαρτησίας και σε υπέρμαχους της σύσφιξης των σχέσεων με τη Ρωσία για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Ταυτόχρονα, η λαϊκή δυσαρέσκεια αυξανόταν τόσο λόγω της οικονομικής ύφεσης όσο και από την διαπίστωση ότι η Δύση δεν ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την ένταξη της χώρας στις δυτικές δομές. Η άποψη ότι η πολιτική των αντιπαραθέσεων δεν ήταν η πιο συμφέρουσα και ότι θα έπρεπε να βρεθεί ένα πεδίο συνεννόησης με τη Ρωσία, έβρισκε πλέον πρόσφορο έδαφος.

Στην αντίθετη πλευρά, η Ρωσία δεν μπορούσε να διακόψει εύκολα την τροφοδοσία αερίου προς την Ουκρανία γιατί θεωρούσε ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της χώρας, κάτι που θα είχε απρόβλεπτες συνέπειες για την ασφάλεια της περιοχής. Άλλωστε ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων της Ουκρανίας είναι φιλικά προσκείμενοι στη Ρωσία και επίσης στη Ρωσία κατοικούν έξι εκατομμύρια Ουκρανοί, οι οποίοι αυξάνονται συνεχώς ως συνέπεια της μετανάστευσης.

Οι πιέσεις που ασκεί η Ρωσία σε οικονομικό επίπεδο είναι ένα μέσο πίεσης για την επίτευξη της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής ενσωμάτωσης της Ουκρανίας. Η Ρωσία κάνει προσπάθειες για την αποτροπή της ανάπτυξης των σχέσεων ανάμεσα στην Ουκρανία και τη Δύση, και για τον λόγο αυτό επιδιώκει να πείσει την Ουκρανία ότι σημαντικό προαπαιτούμενο της πολιτικής και οικονομικής της επιβίωσης είναι η ανάπτυξη ισχυρών δεσμών με τη Ρωσία. Όμως, κατά τα φαινόμενα, η Ουκρανία δεν είναι διατεθειμένη να δεχτεί μια τέτοια συμβιβαστική λύση. Μέσα στη χώρα υπάρχει έντονο εθνικιστικό ρεύμα που επηρεάζει τον εξωτερικό προσανατολισμό της χώρας προς τη Δύση.

Προς το παρόν όμως, με δεδομένη την απροθυμία της Δύσης να εντάξει την Ουκρανία στις δομές της, δεν είναι δυνατή η πρόβλεψη της εξέλιξης της κατάστασης. Το μέλλον θα εξαρτηθεί από τις διεθνείς εξελίξεις καθώς και από την προσπάθεια της Ουκρανίας για εφαρμογή μιας πετυχημένης πολιτικής στον τομέα της ενέργειας σε συνδυασμό με ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων προκειμένου η οικονομία της να καταστεί βιώσιμη.

3.4 Στρατιωτικός Τομέας

Σε ότι αφορά τις σχέσεις των δύο κρατών στον στρατιωτικό τομέα, αυτές ήταν από την αρχή τεταμένες κυρίως εξαιτίας του ζητήματος του εδαφικού καθεστώτος της Κριμαίας και ιδιαίτερα της Σεβαστούπολης. Η Σεβαστούπολη ήταν πάντα η βάση για τον ρωσικό στόλο στη Μαύρη Θάλασσα και για πρακτικούς λόγους είχε μια ιδιαίτερη διοικητική δομή και προϋπολογισμό άμεσα εξαρτώμενο από τη Μόσχα. Αποτελεί το μοναδικό λιμάνι που διαθέτει το κατάλληλο βάθος για να καταπλεύσουν τα μεγαλύτερα ρωσικά πολεμικά πλοία.

Οι αντιπαράθεσεις μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας για το στόλο της Μαύρης Θάλασσας αφορούν δύο βασικά ζητήματα. Το πρώτο είναι ο διαμοιρασμός των πλοίων και το δεύτερο, κυρίως πολιτικό, είναι η παραμονή του ρωσικού στόλου στην περιοχή.

Ο κύριος στόχος της Ουκρανίας δεν ήταν να διατηρηθεί ο στόλος, καθώς δεν διέθετε τα απαραίτητα κονδύλια για να τον συντηρήσει, αλλά να εξασφαλίσει την εδαφική κυριαρχία της στην περιοχή. Όμως για την Ρωσία η παραμονή του στόλου της στην Κριμαία αποτελούσε ζήτημα υψηλής προτεραιότητας, γιατί με αυτόν τον τρόπο είχε τη δυνατότητα επιβολής της πολιτικής και στρατηγικής της παρουσίας στη Μαύρη Θάλασσα.

Αν και ο ρωσικός στόλος στο σύνολό του αποτελούνταν από παλιά πλοία και υπήρχε αμφιβολία αν θα μπορούσε να ανταποκριθεί σε περίπτωση πολεμικής σύρραξης, εξακολουθούσε να αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για την προστασία από τον κίνδυνο της Τουρκίας και την ασφάλεια της Ρωσίας στα νοτιοανατολικά.

Οι εντάσεις στην περιοχή ήταν συνεχιζόμενες καθ' όλη την διάρκεια δύο περίπου δεκαετιών, με αποκορύφωμα τα γεγονότα τα οποία περιγράφηκαν στην εισαγωγή.

Σε όλα τα παραπάνω έρχονται να προστεθούν και πρόσφατα γεγονότα του 2021. Η αιτία της αναζωπύρωσης της έντασης, είναι η συγκέντρωση μεγάλου εύρους στρατιωτικών δυνάμεων που εκτιμώνται στις 150.000 στρατό κατά μήκος των ανατολικών συνόρων της Ουκρανίας καθώς και στην Κριμαία. Ο υπουργός Άμυνας της Ρωσίας Σεργκέι Σόιγκου δήλωσε στις 13 Απρ 2021, ότι «η ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων της Μόσχας κοντά στην Ουκρανία είναι μέρος γυμνασίων μεγάλης κλίμακας και διάρκειας τριών εβδομάδων, που έχουν σκοπό να δοκιμάσουν την ετοιμότητα μάχης και να απαντήσουν σε ότι φαίνεται ως απειλητική στρατιωτική δράση από το ΝΑΤΟ και τις ουκρανικές προκλήσεις».

Στον αντίποδα οι ουκρανικές ένοπλες δυνάμεις έκαναν γυμνάσια προσομοίωσης απόκρουσης επίθεσης με άρματα μάχης κοντά στην Κριμαία, με παράλληλη διεξαγωγή ευρείας κλίμακας «αντιτρομοκρατικών» ασκήσεων στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ουκρανίας, όπως ανακοίνωσε η υπηρεσία ασφαλείας [Security Service of Ukraine (SBU)]. Η κυβέρνηση της Ουκρανίας, θεωρώντας ότι η Ρωσία αναζητά τη δημιουργία μιας αφορμής για να δικαιολογήσει τη διεξαγωγή μιας ένοπλης επιχείρησης, αναζητεί διπλωματική, αλλά και στρατιωτική στήριξη στην ΕΕ, ενώ επιδιώκει την άμεση ένταξη στο ΝΑΤΟ. Ο πρόεδρος της Ουκρανίας Βολοντίμυρ Ζελένσκι τονίζει πως μια πορεία προς την ένταξη στο ΝΑΤΟ είναι ο μοναδικός τρόπος για να τελειώσει ο πόλεμος στην ανατολική περιοχή Ντονμπάς.

Επιπρόσθετα, στις 14 Απρ 21 εν αναμονή της άφιξης στην περιοχή δύο πολεμικών πλοίων των ΗΠΑ, η ένταση μεταφέρθηκε και στη Μαύρη Θάλασσα, όπου το Κρεμλίνο ανακοίνωσε ότι ξεκινά μεγάλης έκτασης αεροναυτικά γυμνάσια, που εκτός από τα πλοία του στόλου που εδρεύει στην Κριμαία, περιλαμβάνουν επίσης αεροσκάφη και ελικόπτερα, με πραγματικά πυρά εναντίον στόχων επιφανείας και αέρος. Ωστόσο, τα αμερικανικά πολεμικά πλοία αποφασίστηκε να μην περάσουν τα Στενά του Βοσπόρου.

Οι κινήσεις της Ρωσίας αποτελούν ενέργειες για επίδειξη ισχύος. Η χώρα αναζητά ένα καινούργιο μέσο πίεσης προς τη Δύση και αυτό πλέον είναι ο κίνδυνος για πόλεμο με την Ουκρανία. Ο Πρόεδρος της Ρωσίας Βλαντιμίρ Πούτιν πρόκειται να συνεχίσει την πολιτική που περιλαμβάνει εκβιασμό και πίεση, ακόμη και αν δεν προτίθεται πραγματικά να προχωρήσει σε εχθροπραξίες.

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ότι με αφορμή τη διεξαγωγή της ετήσιας άσκησης του Europe Defender-2021, οι Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO έχουν ρίξει το βάρος τους στην Ουκρανία. Στόχος ουσιαστικά είναι η «πίεση» προς τη ρωσική πλευρά στην Ουκρανία και τη Μαύρη Θάλασσα, στην έξοδο των Ρώσων στο Αιγαίο, στα Βαλκάνια, στη Συρία και στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η Ελλάδα ενταγμένη στον σχεδιασμό του NATO, με τη βάση στη Σούδα καλείται να υποστηρίξει πιθανές εξόδους αμερικανικών πολεμικών πλοίων στη Μαύρη Θάλασσα για την παρακολούθηση των ρωσικών κινήσεων στην ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον, το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης αποτελεί κόμβο πρώτης γραμμής για την ταχεία μετακίνηση δυνάμεων σε Βαλκάνια και Ανατ. Ευρώπη στο πλαίσιο της άσκησης.

4. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΡΩΣΙΑΣ

4.1 Γενικά

Η δίπλευρη σχέση της Ρωσίας με την Τουρκία παρουσιάζει αφενός συγκρουόμενους πολιτικούς στόχους και αφετέρου συγκλίνοντα οικονομικά συμφέροντα. Σε αντίθεση με τα μέσα της δεκαετίας του 1990, όταν βρίσκονταν σε έξαρση οι πολιτικές τριβές μεταξύ τους, στα πιο πρόσφατα χρόνια έχει μάλλον υπερισχύσει η οικονομική συνεργασία τους. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι και οι δύο χώρες αντιμετωπίζουν μεγάλες αναπτυξιακές προκλήσεις εν μέσω οικονομικών κρίσεων.

Οι πολιτικές βλέψεις των δύο κρατών συγκρούονται όσον αφορά τον Καύκασο, την Μαύρη Θάλασσα και την Κεντρική Ασία, όπου η Ρωσία επιδιώκει να θέσει υπό τον ηγεμονικό έλεγχό της, αντιτιθέμενη στην τουρκική επιρροή. Επιπλέον, είναι αποφασισμένη να περιθωριοποιήσει την όποια τουρκική επιρροή στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας. Σημαντικό μέγεθος στις ρωσοτουρκικές σχέσεις έχει το ζήτημα των αγωγών για τη διοχέτευση των ενεργειακών πόρων στις διεθνείς αγορές.

Οι ρωσοτουρκικές σχέσεις επιδεινώθηκαν κατά τον πρώτο πόλεμο στην Τσετσενία το διάστημα 1994-1996, όταν η Ρωσία ήταν πεπεισμένη ότι η Τουρκία υποστήριζε έμπρακτα τους Τσετσένους αυτονομιστές. Κατά το δεύτερο πόλεμο στην Τσετσενία, ωστόσο, η τουρκική πολιτική τήρησε λιγότερο επικριτική της Ρωσίας στάση, ανοίγοντας το δρόμο για τη σύναψη, κατά το Νοέμβριο του 1999, διμερούς αντιτρομοκρατικής συμφωνίας, με την οποία η κάθε πλευρά συμφώνησε να μην υποθάλπει τους τρομοκράτες της άλλης (δηλαδή τους Κούρδους και τους Τσετσένους αντίστοιχα). Επίσης, σημαντικό πλήγμα για ρωσοτουρκικές σχέσεις αποτέλεσαν τα γεγονότα της Συριακής κρίσης, τα οποία θα αναλυθούν εκτενέστερα παρακάτω.

Η βελτίωση των ρωσοτουρκικών σχέσεων φάνηκε αρχικά από το γεγονός ότι, υπό την πίεση των ΗΠΑ, η Τουρκία δέχθηκε το 1999 την αναθεώρηση της Συνθήκης για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη, που αύξησε τα επιτρεπτά ανώτατα όρια των ρωσικών συμβατικών δυνάμεων στο ρωσικό Καύκασο. Η αναθεώρηση ασφαλώς ενισχύει τη ρωσική επιρροή στην περιφέρεια αυτή σε βάρος των τουρκικών γεωπολιτικών βλέψεων.

Ωστόσο, η βελτίωση των διμερών πολιτικών σχέσεων γίνεται περισσότερο αντιληπτή, εάν εξετάσουμε τις σχέσεις στον οικονομικό τομέα μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας που ολοένα αυξάνονται. Εξαιτίας της παρακμής της τουρκικής οικονομίας, η Ρωσία εμφανίζεται ως η πλέον κατάλληλη αγορά για τα όχι ιδιαίτερα υψηλής ποιότητας και φθηνά προϊόντα της Τουρκίας. Έτσι, η Ρωσία αναδεικνύεται ο δεύτερος μεγαλύτερο (μετά τη Γερμανία) εισαγωγέας προϊόντων από την Τουρκία. Η μεγάλη υποβάθμιση του ρουβλίου το 1998 ανέκοψε τις εξαγωγές τουρκικών προϊόντων προς τη Ρωσία, καθώς τα κατέστησε ακριβά για τους ρώσους καταναλωτές. Ωστόσο, η κατάρρευση της τουρκικής λίρας που ακολούθησε τα έχει κάνει εκ νέου φτηνότερα, καθιστώντας τη Ρωσία και πάλι βασική αγορά εξαγωγών για την οικονομία της Τουρκίας.

Η Ρωσία από την πλευρά της βλέπει την Τουρκία ως σημαντικό ενεργειακό πελάτη. Οι τουρκικές εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου αυξάνονταν συνεχώς και με τις κατασκευές των αγωγών φυσικού αερίου η Ρωσία έχει καταλήξει να καλύπτει έως και το 80% των τουρκικών αναγκών σε φυσικό αέριο. Αν και φωνές υψώθηκαν στην Τουρκία προειδοποιώντας για τους κινδύνους της τουρκικής ενεργειακής εξάρτησης από τη Ρωσία, κατορθώθηκε να αμβλυνθούν οι ρωσοτουρκικοί γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί και να επικρατήσει η λογική του αμοιβαίου οικονομικού οφέλους.

Αναλυτικότερα, σε ότι αφορά τις σχέσεις μεταξύ των χωρών της Τουρκίας και της Ρωσίας, κρίνεται σκόπιμο να επεκταθούμε στους παρακάτω τομείς:

4.2 Ενεργειακός Τομέας

Η συνεργασία μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας είναι ιδιαίτερος αξιοσημείωτη, δεδομένου ότι αποτελεί τον θεμελιώδη πυλώνα αυτής της σχέσης. Η αλληλεξάρτηση μεταξύ των δύο χωρών αυξάνεται σταθερά και θα συνεχίσει να αυξάνεται καθώς η Τουρκία δεν είναι μια χώρα πλούσια σε ορυκτούς πόρους και ως εκ τούτου εξαρτάται σχεδόν εξ ολοκλήρου από τις εισαγωγές της. Η Ρωσία είναι και σίγουρα θα συνεχίσει να είναι ο μεγαλύτερος προμηθευτής της Τουρκίας σε φυσικό αέριο. Αλλά δεν πρέπει να υποτιμάται το γεγονός ότι αυτή η εξάρτηση είναι αμοιβαία, αφού η Τουρκία είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος πελάτης φυσικού αερίου της Ρωσίας (Aydintasbas 2016)²⁷. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι εξαιτίας αυτής της κατάστασης, οι δύο αυτές χώρες

---

²⁷ Aydintasbas. With friends like these: Turkey, Russia and the end of an unlikely alliance. Policy Brief. 2016.

έρχονται πιο κοντά όσο περνά ο καιρός και αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί να αλλάξει εύκολα.

Στον βυθό της Μαύρης Θάλασσας βρίσκεται ένας από τους σημαντικότερους αγωγούς φυσικού αερίου που συνδέει τη Ρωσία με την Τουρκία, ο «Blue Stream», συνολικού μήκους 1.213 χιλιομέτρων και χωρητικότητα 16 κυβικών μέτρων φυσικού αερίου. Η κατασκευή του «Blue Stream» άνοιξε μια νέα σελίδα στις διμερείς σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας, καθώς επιτρέπει στο ρωσικό φυσικό αέριο να φτάσει στην Τουρκία μέσω της Μαύρης Θάλασσας παρακάμπτοντας τρίτες χώρες. Η κατασκευή του ενίσχυσε σημαντικά τις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο καθώς μείωσε σημαντικά την εξάρτηση της Τουρκίας από άλλες χώρες διέλευσης που μπορεί να αποτελούσαν μέρος του διαδρόμου μεταφοράς του φυσικού αερίου από την Ρωσία. Η αφετηρία για την δημιουργία αυτού του μοναδικού αγωγού δόθηκε το 1997, όταν η Ρωσία και η Τουρκία υπέγραψαν μια διακυβερνητική συμφωνία, σύμφωνα με την οποία η ρωσική εταιρεία «Gazprom» και η τουρκική «Botas» συνήψαν σύμβαση που διευθετούσε την προμήθεια 365 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων φυσικού αερίου στην Τουρκία μέσω του «Blue Stream» για 25 χρόνια. Η κατασκευή ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2002 και οι εμπορικές προμήθειες φυσικού αερίου μέσω αυτού του αγωγού ξεκίνησαν τον Φεβρουάριο του 2003. Μετά την κατασκευή του, το 65% των τουρκικών αναγκών σε φυσικό αέριο καλύπτονται από τη Ρωσία. Αυτή η συγκεκριμένη λεπτομέρεια απεικονίζει το ότι η Τουρκία έχει επιλέξει να κάνει μακροπρόθεσμη σχέση με τη Ρωσία σε έναν κρίσιμο τομέα (Kalashnikov 2013)²⁸.

Το 2014, η Ρωσία και η Τουρκία συμφώνησαν να κατασκευάσουν έναν άλλο αγωγό, τον «Turkish Stream», ο οποίος πρόκειται να αποτελείται από δύο κλάδους. Ο πρώτος κλάδος σχεδιάστηκε να ικανοποιεί μόνο τουρκικά συμφέροντα, ενώ ο δεύτερος κλάδος θα μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία στην Ευρώπη μέσω Τουρκίας. Αυτό το έργο είναι πολύτιμο για τη Ρωσία καθώς προσφέρει ανεξαρτησία κατά τη διαμετακόμιση μέσω Ουκρανίας και ακόμη πιο πολύτιμο για την Τουρκία καθώς εκτός από την ικανοποίηση ενεργειακών αναγκών εξυπηρετεί την επιθυμία της Τουρκίας να γίνει ενεργειακός κόμβος στην περιοχή (Strategic Comments 2018)²⁹. Η γεωστρατηγική θέση της Τουρκίας της δίνει την ευκαιρία να γίνει σημαντικός παίκτης ως χώρα διαμετακόμισης ενέργειας και ίσως και ως εξαγωγέας. Ένα τέτοιο σενάριο θα μειώσει πιθανώς την επιρροή της Ρωσίας στον

²⁸ Kalashnikov, A. The Blue Stream as the main factor in the development of the Russian – Turkish relations. 2013.

²⁹ Strategic Comments, DOI. The Russian–Turkish rapprochement. 2018.

ενεργειακό τομέα σε σχέση με την Τουρκία. Ωστόσο, είναι προφανές ότι οι δύο χώρες συνεχίζουν να ενισχύουν την αλληλεξάρτηση τους στον τομέα της ενέργειας μέσω επενδύσεων σχετικά με την κατασκευή αγωγών, τη διαμετακόμιση φυσικού αερίου και πετρελαίου μέσω τουρκικού εδάφους και τη συνεχή ανάπτυξη της συνεργασίας σε αυτόν τον τομέα.

Χωρίς καμία αμφιβολία βέβαια, το γεγονός που φανερώνει ξεκάθαρα την απόφαση των δύο χωρών να έχουν μια βαθιά και μακροπρόθεσμη συνεργασία είναι η συμφωνία που αφορά την κατασκευή του πρώτου πυρηνικού σταθμού παραγωγής ενέργειας της Τουρκίας στην περιοχή Μερσίν, στο Ακκούγιου. Αυτή είναι μια θεμελιώδης συμφωνία για τις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας στον ενεργειακό τομέα, καθώς τις ανεβάζει σε ένα εντελώς διαφορετικό επίπεδο που θα μπορούσε σίγουρα να χαρακτηριστεί στρατηγικό. Η συνθήκη που υπογράφηκε τον Μάιο του 2010 μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας αναφέρει ότι ο κύκλος ζωής του πυρηνικού σταθμού θα έχει διάρκεια 60 ετών, πράγμα που σημαίνει ότι οι δύο χώρες έχουν λάβει συνειδητή απόφαση να συνεργαστούν σε έναν πραγματικά σημαντικό τομέα σε έναν πολύ μεγάλο χρονικό ορίζοντα (Aghayev 2017)³⁰. Η ρωσική κρατική - πυρηνική - εταιρεία ενέργειας Rosatom θα αναλάβει όλα τα έξοδα για την κατασκευή του πυρηνικού εργοστασίου, τα οποία θα περιλαμβάνουν τέσσερις μονάδες που θα παράγουν ηλεκτρική ενέργεια που θα αγοραστεί στη συνέχεια από την Τουρκία. Η κατασκευή αυτών των εργοστασίων είναι μια τεράστια επένδυση της ρωσικής πλευράς (Vasiliev 2016)³¹.

Παρατηρώντας μόνο μερικά από τα έργα που υπάρχουν μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, είναι εύκολο να υποθέσουμε ότι η συνεργασία στον τομέα της ενέργειας μπορεί να θεωρηθεί ως το θεμέλιο της σχέσης Τουρκίας - Ρωσίας. Η ενεργειακή εταιρική σχέση είναι αρκετά έντονη και πρόκειται να γίνει ακόμη μεγαλύτερη καθώς οι δύο χώρες ενδιαφέρονται να επεκτείνουν το δίκτυο αγωγών τους που θα ενισχύσει επίσης την οικονομική τους συνεργασία. Η Άγκυρα και η Μόσχα αλληλοεξαρτώνται καθώς η πρώτη χρειάζεται τη δεύτερη για τους ενεργειακούς της πόρους, ενώ η δεύτερη χρειάζεται την πρώτη για να απορροφήσει τα ενεργειακά της αποθέματα.

---

³⁰ Aghayev, E., Aktas, H. Prospects of Cooperation Between Russia and Turkey. 2017.

³¹ Vasiliev, D. Russian – Turkish relations. The first 15 years of XXI century. Russian State University for the Humanities. 2016.

4.3 Οικονομικός Τομέας

Η οικονομική συνεργασία μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας αποτελεί επίσης έναν από τους πυλώνες στις σχέσεις τους. Ακόμη και σε περιόδους όπου οι πολιτικές σχέσεις των δύο χωρών μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ψυχρές, κατάφεραν να διατηρήσουν ένα πολύ υψηλό επίπεδο στις οικονομικές τους σχέσεις. Ειδικότερα από τις αρχές του 2000 και μετά, μαζί με την ανάπτυξη τόσο της ρωσικής όσο και της τουρκικής οικονομίας, μπορούμε να παρατηρήσουμε μια ενεργή συνεργασία μεταξύ τους, σε τομείς όπως το εμπόριο, οι επενδύσεις και οι κατασκευές, εκτός από τον ενεργειακό τομέα που έχει ήδη αναλυθεί στην προηγούμενη ενότητα.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας «το υψηλό επίπεδο οικονομικών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας έχει γίνει το πιο σημαντικό συστατικό των διμερών πολυδιάστατων σχέσεών μας»³². Στην παρούσα φάση η Ρωσία είναι η θεμελιώδης πηγή εισαγωγής για την οικονομία της Τουρκίας. Τη σημασία της εμπορικής συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας παραδέχθηκε επίσης ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν, ο οποίος δήλωσε κατά τη διάρκεια του Συμβουλίου Συνεργασίας Υψηλού Επιπέδου που πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2018 ότι το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών είχε αυξηθεί κατά 40% φτάνοντας το ποσό των 22 δισ. δολάρια. Επιπλέον, ο Πρόεδρος Πούτιν δήλωσε ότι κατά την πεποίθησή του αυτό δεν καθορίζει το όριο. Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι υπάρχει μια ανισορροπία όσον αφορά τη δυναμική των εξαγωγών και των εισαγωγών αφού σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία³³ το ποσό των εξαγωγών (21,3 δισεκατομμύρια δολάρια) είναι υψηλότερο από εκείνο των εισαγωγών (4,23 δισεκατομμύρια δολάρια).

Όσον αφορά τη δομή του ρωσοτουρκικού εμπορίου, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι η Ρωσία εισάγει κυρίως από την Τουρκία βρώσιμα φρούτα, ξηρούς καρπούς, διάφορα εσπεριδοειδή, διάφορα είδη ένδυσης και οχήματα (Petrov 2018)³⁴. Το ενδιαφέρον είναι ότι οι εξαγωγές της Ρωσίας στην Τουρκία έχουν εντελώς διαφορετική φύση, καθώς προμηθεύει κυρίως την Άγκυρα με ορυκτά καύσιμα, ορυκτέλαια και προϊόντα απόσταξης τους, καθώς και μέταλλα όπως σίδηρο και χάλυβα. Επιπλέον, πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι από το 2000, μαζί με την αύξηση του ρωσοτουρκικού εμπορίου, ο τομέας των άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) έχει επίσης αναπτυχθεί σημαντικά μεταξύ των δύο χωρών

³² https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-russian-federation.en.mfa.

³³ <https://customs.gov.ru/statistic>.

³⁴ Petrov, O. Russian-Turkish Economic Relations at the Present Stage of Development. 2018.

(Vasiliev 2016)³⁵. Η Ρωσία θεωρείται ένας από τους κορυφαίους επενδυτές της Τουρκίας που αντιπροσωπεύει το 6,10 % των εισροών ΑΞΕ της χώρας³⁶.

Ένας από τους μεγαλύτερους τομείς εμπορικής συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας είναι αναμφίβολα ο κατασκευαστικός τομέας. Η Ρωσία έχει γίνει μια από τις μεγαλύτερες αγορές για τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες (Simsek 2017)³⁷ οι οποίες έχουν γίνει «key players». Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τουρκική κατασκευαστική εταιρεία «ENKA», η οποία έχει αναλάβει μια σειρά έργων σε ρωσικό έδαφος. Το «Kuntsevo Plaza» αποτελεί ένα από τα μεγάλα έργα της εταιρείας καθώς αυτό το πολύ-λειτουργικό κέντρο καλύπτει έκταση 235.200 κυβικών μέτρων, και η επένδυση έφτασε τα 530 εκατομμύρια δολάρια (Vasiliev 2016)³⁸. Μια άλλη τουρκική εταιρεία που θεωρείται ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο είναι η «Renaissance Construction», η οποία μεταξύ άλλων έργων υποδομής δημιούργησε τον Πύργο της Ομοσπονδίας στο επιχειρηματικό - οικιστικό συγκρότημα «Moscow City», όπου βρίσκονται άλλοι δύο πύργοι, ο «Tower East» και ο «Tower Evolution», επίσης έργο των Τούρκων κατασκευαστών. Μια πρόχειρη εκτίμηση είναι ότι μόνο στην πόλη της Μόσχας τις τελευταίες δεκαετίες η Τουρκία έχει συνάψει συμβάσεις αξίας 50 δισεκατομμυρίων δολαρίων χτίζοντας εκεί περίπου 24 εκατομμύρια τετραγωνικά μέτρα (Aghayev 2017)³⁹.

Από το ύψος των επενδύσεων και της εμπορικής συνεργασίας είναι εύκολο να κατανοήσει κάποιος ότι η οικονομική σχέση μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στις συνολικές σχέσεις τους. Επιπλέον, οι δύο χώρες μετά την εξομάλυνση των σχέσεών τους έχουν εκφράσει τις προθέσεις τους να αυξήσουν την εμπορική τους συνεργασία και επίσης να χρησιμοποιήσουν τα εθνικά τους νομίσματα για τις εμπορικές τους ανταλλαγές (Aghayev 2017)⁴⁰. Ένα τέτοιο σχέδιο δείχνει ότι η Ρωσία και η Τουρκία έχουν σαφή στόχο να ενισχύσουν τη συνεργασία τους τα επόμενα χρόνια.

---

³⁵ Vasiliev, D. Ο.σημ. 31.

³⁶ <https://www.invest.gov.tr/en/whyturkey/pages/fdi-in-turkey.aspx>.

³⁷ Simsek, N. Analysis of bilateral trade relations between Turkey and Russia Federation. 2017.

³⁸ Vasiliev, D. Ο.π.

³⁹ Aghayev, E., Aktas, H. Ο.σημ. 30.

⁴⁰ Ο.π.

4.4 Στρατιωτικός Τομέας

4.4.1 Στρατιωτική Συνεργασία Τουρκίας - Ρωσίας

Ένας νέος, πραγματικά σημαντικός και για κάποιους πραγματικά απροσδόκητος, τομέας συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας είναι η στρατιωτική συνεργασία των δύο αυτών χωρών. Η ενίσχυση των ρωσοτουρκικών στρατιωτικών δεσμών είναι ένα νέο στοιχείο στις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών που μέχρι πριν από μερικά χρόνια υπήρχε μόνο στη σφαίρα της φαντασίας για τη μεγαλύτερη πλειοψηφία. Παρόλα αυτά, τον Ιούλιο του 2019 η Τουρκία παρέλαβε το πρώτο της ρωσικό αμυντικό σύστημα το οποίο είχε αγοράσει.

Μετά την κατάρριψη του ρωσικού αεροσκάφους και την κρίση που αμφισβήτησε τη σχέση των δύο χωρών, οι τομείς της ασφάλειας και της άμυνας άρχισαν να απασχολούν τη Ρωσία και την Τουρκία. Η Άγκυρα και η Μόσχα άρχισαν να διαπραγματεύονται μια συμφωνία σχετικά με τα πυραυλικά συστήματα εδάφους-αέρος S-400 το 2016 και τον Δεκέμβριο του 2017 η συμφωνία οριστικοποιήθηκε. Το συνολικό κόστος της συμφωνίας αναφέρεται ότι έφτασε τα 2,5 δισεκατομμύρια δολάρια, μέρος των οποίων θα πληρωθεί από την Τουρκία και ένα μέρος θα χρηματοδοτηθεί μέσω πίστωσης από τη Ρωσία.

Επιπλέον, η κατάσταση στη Μέση Ανατολή, καθώς και οι κίνδυνοι για την ασφάλεια που εμφανίζονται συνεχώς, κατέστησαν επιτακτική την ανάγκη η Τουρκία να αποκτήσει ένα σύστημα αεροπορικής και πυραυλικής άμυνας (Haas 2010)⁴¹. Θα ήταν αναμενόμενο, ότι ως μέλος του NATO η Τουρκία, να επιδιώξει να αποκτήσει ένα αμυντικό σύστημα από τη συμμαχία. Ωστόσο, η Ουάσινγκτον απέτυχε να προμηθεύσει την Τουρκία με τον απαραίτητο στρατιωτικό εξοπλισμό. Κατά την διάρκεια της διακυβέρνησης Ομπάμα, έγινε προσπάθεια από την Τουρκία για αγορά του πυραυλικού συστήματος «Patriot» από τις ΗΠΑ, αλλά αυτή η συμφωνία δεν ευοδώθηκε. Η δυσπιστία της Άγκυρας προς την Ουάσινγκτον σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το NATO δεν κατάφερε επιτυχώς να προστατεύσει επαρκώς την Τουρκία από τις συριακές επιθέσεις (Strategic Comments 2018)⁴², είχε ως αποτέλεσμα η Άγκυρα να στραφεί στη Μόσχα προκειμένου να αποκτήσει τον στρατιωτικό εξοπλισμό προστασίας που χρειαζόταν. Σύμφωνα με τον καθηγητή Μεχμέτ Περίντσεκ, αυτή η απόφαση αποτελεί ένα στρατηγικό βήμα που καταδεικνύει τη

---

⁴¹ Haas, M. *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century, Putin, Medvedev and beyond*. New York: Routledge. 2010.

⁴² Strategic Comments, DOI. Ο.σημ. 29.

στροφή προς τη Ρωσία. Η Τουρκία προχώρησε στην αγορά των συστημάτων S-400 παρά τις προειδοποιήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών ότι μια τέτοια κίνηση θα έθετε σε κίνδυνο τη συμμετοχή της στο κοινό πρόγραμμα μαχητικών αεροσκαφών stealth F-35 (Haas 2010)⁴³. Η Τουρκία με αυτήν την κίνηση επέδειξε ένα ορισμένο επίπεδο κυριαρχίας, αναφορικά με τη συμμετοχή της στο NATO, και έδειξε πως, σε ό,τι αφορά την ασφάλεια και την άμυνά της, λαμβάνει αποφάσεις με βάση τα εθνικά της συμφέροντα.

Από την ρωσική πλευρά, η συμφωνία για τους S-400, ήταν μια συμφωνία που δεν περιελάμβανε κόστος, διότι από τη μία χρησίμευσε ως επέκταση των ρωσοτουρκικών σχέσεων στον στρατιωτικό τομέα και από την άλλη, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως πολιτικό εργαλείο σε σχέση με το NATO. Το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος του NATO απέκτησε όπλα από τη Ρωσία έδινε την ευκαιρία στη Μόσχα να εκμεταλλευτεί την τρέχουσα κατάσταση και να δημιουργήσει μια πολιτική διαμάχη εντός του NATO (Strategic Comments 2018)⁴⁴. Δεδομένου ότι η Άγκυρα ήταν πρόθυμη να αγνοήσει την πίεση που της ασκήθηκε και να προχωρήσει στην αγορά στρατιωτικού εξοπλισμού από τη Ρωσία, δείχνει ότι και οποιοδήποτε άλλο κράτος μέλος θα μπορούσε να κάνει μια παρόμοια κίνηση. Επιπλέον, δείχνει ότι η Ρωσία είναι απόλυτα ικανή και ανταγωνιστική στη στρατιωτική αγορά, απειλώντας το αμερικανικό μονοπώλιο, λόγω της ποιότητας των εξοπλισμών της. Συνδυάζοντας όλα τα προαναφερθέντα, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η συμφωνία με την Τουρκία αποδεικνύει ότι η ρωσική επιθυμία να επεκτείνει τις στρατιωτικές εξαγωγές της σε χώρες που παραδοσιακά θα στρέφονταν στη Δύση για τις προμήθειές τους είναι μία πραγματικότητα.

Τελικά, η αγορά του πυραυλικού συστήματος S-400 της Τουρκίας από τη Ρωσία δεν δείχνει μόνο ότι οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών είναι σε καλό επίπεδο, αλλά επίσης ότι η σχέση αυτή προχωρά ένα βήμα μπροστά ενισχύοντας τους στρατιωτικούς τους δεσμούς. Ο τομέας της άμυνας και της ασφάλειας είναι ένας τομέας όπου η Ρωσία και η Τουρκία θα μπορούσαν να συνεργαστούν ουσιαστικότερα, ειδικά επειδή και οι δύο συμφώνησαν να συντονίσουν τις ενέργειές τους όσον αφορά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Είναι πιθανό αυτή η συμφωνία να αποτελέσει την αρχή για έναν ενισχυμένο ρωσοτουρκικό διάλογο σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο που θα οδηγήσει σε μία στρατηγική δέσμευση. Επιπλέον, η απροθυμία του Ερντογάν να απορρίψει τη συμφωνία παρά την

---

⁴³ Haas, M. Ο.σημ. 41.

⁴⁴ Strategic Comments, DOI. Ο.σημ. 29.

απειλή της επιβολής κυρώσεων από τις Ηνωμένες Πολιτείες, ενίσχυσε το επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας.

4.4.2 Η κρίση της Συρίας

Η κρίση στη Συρία, η οποία ξεκίνησε μαζί με την εμφάνιση της Αραβικής Άνοιξης το 2011 σε όλη την περιοχή της Μέσης Ανατολής, θεωρήθηκε ότι ήταν μια κατάσταση που θα προκαλούσε ρήγμα στην προσπάθεια για ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας. Πράγματι, στην αρχή του συριακού εμφύλιου πολέμου, ο οποίος προκάλεσε τον θάνατο χιλιάδων ανθρώπων, εκατομμύρια πρόσφυγες και μετανάστες και απaráμιλλες καταστροφές, η Ρωσία και η Τουρκία βρέθηκαν ως δύο από τις κορυφαίες αντίπαλες δυνάμεις (Κορδόσης 2015)⁴⁵.

Η συριακή κρίση είχε άμεσο αντίκτυπο στις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας, καθώς η μία στήριζε εκείνους που επιζητούν την αλλαγή και η άλλη στάθηκε στο πλευρό του καθεστώτος Άσαντ. Αρχικά, τις παραμονές της επανάστασης στη Συρία, η τουρκική πλευρά προσπάθησε να έχει μια μετριοπαθή συμπεριφορά απέναντι στην κατάσταση. Δεδομένου ότι οι καλές σχέσεις με τη Συρία ήταν ο πυρήνας της νέας πολιτικής της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή (Hale 2013)⁴⁶, ο πρόεδρος Ερντογάν προσπάθησε να πείσει τον επικεφαλής της συριακής κυβέρνησης Μπασάρ αλ Άσαντ να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις. Ωστόσο, αφού συνειδητοποίησε ότι οι προσπάθειές της δεν θα είχαν αποτελέσματα, η Τουρκία έκανε μια απότομη μεταστροφή και δήλωσε την αντίθεσή της στο καθεστώς, υποστηρίζοντας την αποχώρηση του Μπασάρ αλ Άσαντ από την πολιτική σκηνή της Συρίας και τη δημιουργία ενός νέου κυβερνητικού σχήματος.

Αντίθετα, η Ρωσία τοποθετήθηκε στην άλλη πλευρά δηλώνοντας ότι δεν υποστηρίζει αλλαγή καθεστώτος στη Συρία. Το Κρεμλίνο εμφανίστηκε να είναι δεσμευμένο απέναντι στον Άσαντ και η κυβέρνησή του θεωρείται από τη Ρωσία η μόνη νόμιμη αρχή στη χώρα (Ersen 2017)⁴⁷. Η Ρωσία είχε χρησιμοποιήσει ακόμη και το δικαίωμα αρνησικυρίας της δώδεκα φορές μέχρι σήμερα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ όσον αφορά τα ψηφίσματα που θα υλοποιούσαν ενέργειες κατά της Συρίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ένας από τους κύριους λόγους που οδήγησε στη συμπεριφορά αυτή της Ρωσίας στη διάρκεια της σύγκρουσης στη Συρία είναι το γεγονός ότι δημιουργήθηκε ένα τεράστιο

⁴⁵ Κορδόσης, Στυλιανός. How the Bear copes with the Wolf: Russia and Turkey in Syria. ΕΛΙΑΜΕΠ. 2015.

⁴⁶ Hale, W. Turkish Foreign Policy since 1774. New York: Routledge. 2013.

⁴⁷ Ersen, E. The Turkish – Russian dialogue in Syria, prospects and challenges. Al Sharq Forum. 2017.

κενό εξαιτίας των μάλλον περιορισμένων ενεργειών των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρώπης σχετικά με αυτόν τον πόλεμο. Η Ρωσία είδε τη γεωστρατηγική ευκαιρία να καλύψει το κενό και να αυξήσει την επιρροή της στη διεθνή σκηνή. Τελικά, στις 30 Σεπτεμβρίου 2015 η Ρωσία ξεκίνησε μια αντιτρομοκρατική επιχείρηση κατόπιν αιτήματος της συριακής κυβέρνησης. Ο στόχος αυτών των αεροπορικών επιθέσεων ήταν εξτρεμιστικοί και στρατιωτικοί στόχοι που αποτελούσαν απειλή για το καθεστώς Άσαντ.

Ως αποτέλεσμα των επιλογών τους στην κρίση της Συρίας, η Ρωσία και η Τουρκία έθεσαν σε κίνδυνο τις προσπάθειες συνεργασίας των προηγούμενων ετών. Ένα από τα πιο κρίσιμα γεγονότα που απεικόνιζαν τη δυσπιστία που αυξανόταν ξανά μεταξύ των δύο χωρών λόγω της Συριακής σύγκρουσης ήταν η αναγκαστική προσγείωση από την Τουρκία ενός πολιτικού συριακού αεροπλάνου που είχε αναχωρήσει από τη Μόσχα με το πρόσχημα ότι μετέφερε στρατιωτικό εξοπλισμό. Ωστόσο, το περιστατικό που έφερε το απόλυτο πάγωμα στις διμερείς σχέσεις Μόσχας και Άγκυρας ήταν τον Νοέμβριο του 2015 όταν οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις κατέρριψαν ένα ρωσικό πολεμικό αεροσκάφος με την αιτιολογία ότι είχε παραβιάσει τον εναέριο χώρο της Τουρκίας (Ersen 2017)⁴⁸.

Η περίοδος των επτά μηνών όταν οι δύο χώρες αποξενώθηκαν πλήρως οδήγησε τους περισσότερους στο να συμπεράνουν ότι η Ρωσία και η Τουρκία δεν θα είναι σε θέση να εξομαλύνουν ξανά τις σχέσεις τους. Ωστόσο, από το 2016 και έπειτα οι δύο χώρες έδειξαν ότι εκτιμούν τις μεταξύ τους σχέσεις και θεωρούν απαραίτητο να τις αποκαταστήσουν. Μετά την επιστολή μετάνοιας του Προέδρου Ερντογάν προς τον Πρόεδρο Πούτιν, οι δύο ηγέτες συναντήθηκαν στην Αγία Πετρούπολη, όπου εκτός από την αναβίωση των πολιτικών και οικονομικών τους σχέσεων, πήραν την απόφαση να συνεργαστούν για το συριακό ζήτημα (Mamedov 2018)⁴⁹. Αποφάσισαν να καθιερώσουν έναν μηχανισμό πολιτικού και στρατιωτικού διαλόγου, ο οποίος είχε ως αποτέλεσμα την «Επιχείρηση του Ευφράτη» που ξεκίνησε η Άγκυρα για να διασφαλίσει τα τουρκοσυριακά σύνορα και να απελευθερώσει την περιοχή που εκτείνεται από το Αζάζ έως τη Τζαραμπλούς στη βόρεια Συρία από το ISIS (Ersen 2017)⁵⁰. Αυτή η επιχείρηση ολοκληρώθηκε τον Μάρτιο του 2017, αποκτώντας τον έλεγχο της πόλης Αλ Μπαμπ. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η επιχείρηση στο Αλ Μπαμπ αποτελεί την πρώτη φορά που η Ρωσία πραγματοποίησε αεροπορική επίθεση προκειμένου να βοηθήσει την Τουρκία στον αγώνα της κατά του

---

⁴⁸ Ersen, E. Ο.σημ. 47.

⁴⁹ Mamedov, R., Lukyanov, G. Russia and Turkey: Approaches to regional Security in the Middle East.2018.

⁵⁰ Ersen, E. Ο.σημ. 47.

ISIS. Επιπλέον, η Άγκυρα κατόρθωσε να πείσει το Κρεμλίνο να βοηθήσει στην ειρηνική έξοδο των ανταρτών από το Χαλέπι.

Μια άλλη σημαντική απόφαση που πάρθηκε ήταν αυτή στην Αστάνα, σύμφωνα με την οποία η Ρωσία, η Τουρκία και το Ιράν αποκτούσαν τον ρόλο των εγγυητών κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ των αντιπάλων μερών της συριακής σύγκρουσης. Αυτή η απόφαση είναι στην πραγματικότητα, απόφαση για μια διαδικασία που υπερβαίνει την πολιτική συζήτηση και έχει ως στόχο την επίλυση τεχνικών ζητημάτων σχετικά με τη μείωση του επιπέδου βίας (Mamedov 2018)⁵¹. Όλα τα μέρη έχουν δεσμευτεί να εργαστούν στο πλαίσιο των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Κατά την τελευταία συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στην Αστάνα στις 2 Αυγούστου 2019, η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν, η Ρωσική Ομοσπονδία και η Δημοκρατία της Τουρκίας επιβεβαίωσαν την πεποίθησή τους ότι δεν μπορεί να υπάρξει στρατιωτική λύση στη συριακή σύγκρουση και εξέφρασαν την πεποίθησή τους ότι ο σεβασμός της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Συρίας μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ασφάλεια και τη σταθερότητα στα βορειοανατολικά της χώρας. Επιπλέον, οι τρεις εγγυητές επεσήμαναν την ανάγκη αύξησης της ανθρωπιστικής βοήθειας στους πολίτες της Συρίας και την προώθηση της αποκατάστασης της κοινωνικής και οικονομικής υποδομής τη χώρας. Όσον αφορά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, συμφώνησαν να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία του άμαχου πληθυσμού και τόνισαν την ανάγκη πλήρους εφαρμογής όλων των συμφωνιών.

Αν και η σύγκρουση στη Συρία είναι μια συνεχιζόμενη κατάσταση που δεν έχει ακόμη τελειώσει και υπάρχουν στρατιωτικές επιχειρήσεις που θα μπορούσαν ακόμη να επηρεάσουν τις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, οι δύο χώρες έχουν καταβάλει μεγάλη προσπάθεια για να δείξουν ότι δεν υπάρχουν ανυπέρβλητα εμπόδια (Mamedov 2018)⁵². Και οι δύο πλευρές αναγνωρίζουν το γεγονός ότι οι προσπάθειες που έχουν καταβάλει για αναπτυχθούν οι μεταξύ τους σχέσεις είναι πολύ σημαντικές για να τεθούν σε κίνδυνο (Guler 2019)⁵³.

---

⁵¹ Mamedov, R., Lukyanov, G. Ο.σημ. 49.

⁵² Ο.π.

⁵³ Guler, C., M. Operation towards eastern Syria: Repercussions on Turkey – Russia relations. 2019.

5. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΡΚΙΑΣ-ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ

Σε ότι αφορά τις προσπάθειες της Τουρκίας για επιρροή στην Ουκρανία και τις σχέσεις των δύο χωρών, αυτές μπορούν να αναλυθούν ως εξής:

5.1 Φυλετικές Σχέσεις – Η φυλή των Τατάρων

Οι κοινότητα των Τατάρων φαίνεται να αποτελεί ένα κύριο σημείο σύνδεσης μεταξύ Τουρκίας και Ουκρανίας.

Η ιστορική καταγωγή των Τατάρων είναι από τη Χρυσή Ορδή. Αυτή προήλθε από τη διάσπαση της Μογγολικής Αυτοκρατορίας (1294) και προέκυψε από την ανάμιξη των Μογγόλων του Καζακστάν με τους Τούρκους του Καυκάσου και τους Βουλγάρους του Βόλγα. Η Χρυσή Ορδή εισέπραττε φόρο υποτέλειας από πόλεις της Ρωσίας και παρέμεινε ενωμένη μέχρι τη δεκαετία του 1440, όταν διασπάστηκε σε μικρότερα τμήματα, τα ταταρικά χανάτα. Όλα τα χανάτα, πλην του χανάτου της Κριμαίας, καταλύθηκαν τον επόμενο αιώνα από τους Ρώσους. Το Κριμαϊκό χαντάτο επέζησε μέχρι το 1783, κυρίως λόγω της βοήθειας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία το χρησιμοποίησε για ανάσχεση επέκτασης στη Μαύρη Θάλασσα των Ρώσων.

Οι Ρώσοι, μετά την κατάκτηση των Τατάρων τον 16ο αιώνα, τους αξιοποίησαν ποικιλοτρόπως. Αποτελούσαν ένα μη ρωσικό επίλεκτο σώμα του στρατού μαζί με τους Κοζάκους, και κάποιοι από αυτούς έφτασαν ως να γίνουν μέλη της παραδοσιακής αριστοκρατίας (βογιάροι) με παράδειγμα τον Μπαρίς Γκοντουνόβ, έναν βογιάρο ταταρικής καταγωγής, ο οποίος έφθασε μέχρι το ύπατο αξίωμα του Τσάρου του Ρωσικού Βασιλείου το 1598⁵⁴.

Το ταταρικό βασίλειο στην Κριμαία υπήρξε για αιώνες μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η προσάρτησή του από την Ρωσία στα τέλη του 18ου αιώνα και οι πολιτικές των Ρώσων εναντίων των Τατάρων επέφεραν σημαντικές πληθυσμιακές μετακινήσεις προς την Τουρκία, κατά τον 19ο και 20ο αιώνα. Στη διάρκεια του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, θεωρήθηκε ότι οι Τάταροι συνεργάστηκαν με την ναζιστική Γερμανία εναντίον της Ρωσίας και σε αντίποινα ο Στάλιν το 1944 προχώρησε σε μαζικές διώξεις τους. Σήμερα, ο ταταρικής καταγωγής πληθυσμός στην Τουρκία υπολογίζεται σε 3

---

⁵⁴ el.wikipedia.org/wiki/Τάταροι.

έως 6 εκατομμύρια, ενώ στην Κριμαία κατοικούν περίπου 250 χιλιάδες Τάταροι, αποτελώντας το 12% του πληθυσμού.

Η ταταρική κοινότητα στην Τουρκία διαθέτει πάνω από 50 οργανώσεις και είναι ιδιαίτερα δραστήρια διατηρώντας στενούς δεσμούς με την πατρογονική γη. Η ταταρική διασπορά κινητοποιήθηκε περαιτέρω με την προσάρτηση της Κριμαίας. Η ταταρική ηγεσία αντιτάχθηκε στην Ρωσία, λόγω του ιστορικού παρελθόντος. Διεθνή ΜΜΕ και η τουρκική κυβέρνηση κάνουν λόγο για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Τατάρων από τις ρωσικές αρχές.

Η Τουρκία, και κυρίως, η Τουρκία του Ερντογάν, επιδιώκει ξανά να αποκτήσει τον ρόλο της προστάτιδας δύναμης των απανταχού μουσουλμάνων και όλων των τουρκόφωνων λαών. Η Κριμαία είναι η πατρίδα των Τατάρων της Κριμαίας, οι οποίοι ασπάζονται το Ισλάμ και αποτελούν παραδοσιακό σύμμαχο των Τούρκων. Μετά την άνοδο του Ερντογάν και με την επαναφορά ενός ήπιου Παντουρκισμού στην Τουρκία, η σύσφιξη των σχέσεων με τουρκογενή κράτη και πληθυσμούς αποτέλεσε βασικό άξονα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας.

Η Τουρκία, σήμερα, αγωνίζεται για την αποφυλάκιση των Τατάρων που βρίσκονται σε φυλακές της Ρωσίας, οικοδομεί οικισμούς για τους εξόριστους Τάταρους στην Ουκρανία και αναφέρει τη δίωξη των Τατάρων από τα πατρογονικά τους εδάφη. Χαρακτηριστικά, σε μία κοινή δήλωση Ερντογάν και Ζελένσκι τονίστηκαν οι διακρίσεις κατά των Τατάρων και έγινε λόγος για «από κοινού προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» στην Κριμαία. Πιθανότατα, η Τουρκία να αποβλέπει έτσι στην ενίσχυση της επιρροής της στην στρατηγικής σημασίας χερσόνησο της Κριμαίας, μέσω των Τατάρων, ως «εγγυήτρια δύναμή» τους⁵⁵.

5.2 Οικονομικός Τομέας

Ανώτατοι κυβερνητικοί και στρατιωτικοί κύκλοι της Ουκρανίας έχουν εκφράσει κατά καιρούς ανοικτά το θαυμασμό της Ουκρανικής πλευράς απέναντι στην Τουρκία αναφορικά με τα οικονομικά επιτεύγματα της τελευταίας. Τον Ιανουάριο του 1993 ο τότε πρόεδρος της Τουρκίας Τουργκούτ Οζάλ επεσήμανε στον Ουκρανό πρεσβευτή στην Άγκυρα Igor Tyrganskiy το γεγονός ότι η οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας από τις αρχές της δεκαετίας του '80 μέχρι εκείνη την εποχή ήταν κάτι που ξεπερνούσε κάθε

---

⁵⁵ <https://www.offlinepost.gr/2020/12/28/o-anadiomenos-stratigikos-aksonas-tourkias-ukranias/>.

προσδοκία. Δυόμισι χρόνια αργότερα (Αύγουστος 1995) ο Ουκρανός πρέσβης στα πλαίσια εορτασμών για τα τέσσερα χρόνια Ουκρανικής ανεξαρτησίας επεσήμανε πως η ταχύτητα ανάπτυξης της τουρκικής οικονομίας είναι τέτοια ώστε η κυβέρνηση του Κιέβου μελετά τον τρόπο επίτευξης αυτού του φαινομένου.

Αυτού του είδους ο θαυμασμός φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, παράδοξος αφού τα οικονομικά μεγέθη της Τουρκίας ουδέποτε υπήρξαν πραγματικά υποδειγματικά. Έχει όμως κάποια βάση εάν θελήσει κανείς να συγκρίνει διμερή οικονομικά δεδομένα, όπως τα ακόλουθα:

α. Η οικονομική κατάσταση της Ουκρανίας στην μετά-σοβιετική εποχή ήταν (και εξακολουθεί να παραμένει) πολύ κακή, ενώ της Τουρκίας, παρά τα προβλήματα, έδειχνε πάντοτε σαφή σημάδια ανάπτυξης.

β. Η ουκρανική οικονομία παρουσιάζει τεράστια οικονομική εξάρτηση από την αγορά της Ρωσίας, τόσο στον τομέα των εισαγωγών όσο και στον αντίστοιχο των εξαγωγών, ενώ η τουρκική οικονομία έχει παγιώσει σημαντικότερες εμπορικές σχέσεις με χώρες της Δύσης (όπως η Γερμανία, οι ΗΠΑ, η Γαλλία, η Ιταλία, η Βρετανία), κάτι που η Ουκρανία επιθυμεί έντονα.

γ. Τα οικονομικά μεγέθη των δύο χωρών παρουσιάζουν ομοιότητες πέραν του μεγέθους της αγοράς (π.χ. σύσταση του ΑΕΠ) έτσι ώστε το τουρκικό μοντέλο να φαίνεται προσιτό στην Ουκρανία, σε αντίθεση με κάποια άλλα δυτικά παραδείγματα παρόμοιου πληθυσμού αλλά εντελώς απρόσιτα (π.χ. Γαλλία). Άλλωστε, η εγγύτητα των δύο χωρών και η γεωπολιτική ομοιότητα που παρουσιάζουν οι θέσεις τους γεννά τις ελπίδες στην Ουκρανία για εκμετάλλευση παρόμοιων πλουτοπαραγωγικών πόρων (ενέργεια, θαλάσσιο εμπόριο κ.λπ.).

Σε αυτό το πλαίσιο η Ουκρανία έχει αναπτύξει σε σημαντικό βαθμό τις οικονομικές της σχέσεις με την Τουρκία. Ειδικότερα, τα οικονομικά μεγέθη δείχνουν πως η Ουκρανία έχει ανοίξει την αγορά της στα τουρκικά προϊόντα (αγροτικά και μεταποιητικά) αλλά και οι εξαγωγές τις κατευθύνονται σε σημαντικό μέρος προς την Τουρκία - η Τουρκία είναι ο τρίτος στην τάξη προορισμός των Ουκρανικών εξαγωγών (μετά τη Ρωσία και την Κίνα). Συνολικά το ισοζύγιο των συναλλαγών των δύο χωρών ξεπερνά το 1 δις δολάρια, τουρκικές εταιρίες έχουν αναλάβει κατασκευαστικά σχέδια στην Ουκρανία αξίας 350 εκ.

ευρώ, ενώ η Τουρκία αποτελεί δημοφιλή προορισμό διακοπών για τους Ουκρανούς τουρίστες.

5.3 Αμυντικός Τομέας

Σχετικά με τη συνεργασία Ουκρανίας και Τουρκίας στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, κομβική πρέπει να θεωρείται η συμφωνία του 2018, με τη οποία η Ουκρανία απέκτησε μη επανδρωμένα αεροσκάφη (ΜΕΑ) τύπου Bayraktar TB2 από την Τουρκία. Σήμερα, Ουκρανία και Τουρκία συνεργάζονται σε επίπεδο εταιρειών σε αρκετά αμυντικά προγράμματα. Το πιο σπουδαίο είναι αυτό μεταξύ της Baykar Makina (κατασκευάστρια εταιρεία των ΜΕΑ Bayraktar) με την Ukrspesexport (κρατική ουκρανική εταιρεία εμπορίας όπλων). Το πρόγραμμα αυτό είναι σημαντικό διότι επιλύει τα προβλήματα έλλειψης κινητήρων από πλευράς τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας⁵⁶.

Την σημασία που αποδίδει η τουρκική πλευρά σε αυτή τη συνεργασία αποδεικνύει το γεγονός ότι σε μία επίσκεψη του προέδρου Ερντογαν στο Κίεβο, αυτός προσέφερε 40 εκατομμύρια για ενδυνάμωση της ανάπτυξης της τεχνολογίας κινητήρων. Στην ίδια επίσκεψη οι δύο πλευρές αποφάσισαν να προεκτείνουν την συνεργασία τους και στον τομέα της διαστημικής τεχνολογίας με κατασκοπευτικούς δορυφόρους. Η Ουκρανία συμφώνησε να μεταλαμπαδεύσει τεχνογνωσία στην Τουρκία, έτσι ώστε αυτή να αναπτύξει ακόμη περισσότερο την διαστημική της υπηρεσία – όπως και να συνεισφέρει σε ένα εργαστήριο ανάπτυξης δορυφόρων στην Roketsan, η οποία αποτελεί την ηγετική κρατική εταιρεία παραγωγής πυραυλικών κινητήρων και δορυφόρων.

Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η Ουκρανία διαθέτει μία εξαιρετικά αναπτυγμένη αμυντική βιομηχανία, «κληρονομιά» της πρώην ΕΣΣΔ (μέσα στην οποία, από την Ουκρανία παραγόταν το 30% της συνολικής αμυντικής παραγωγής).

Επίσης κομβικό σημείο στην τουρκο-ουκρανική αμυντική συνεργασία ήταν, τον Αύγουστο του 2020, όταν ο αναπληρωτής πρωθυπουργός της Ουκρανίας με τομέα ευθύνης τις στρατηγικές βιομηχανίες Όλεγκ Ουρούσκι, επισκέφτηκε την Τουρκία. Τότε η συνεργασία των δύο χωρών ενισχύθηκε περαιτέρω, με το ένα τέταρτο των μετοχών της Motor Sich (ουκρανική εταιρεία κατασκευής κινητήρων), να μεταβιβάζεται σε τουρκικές εταιρείες. Αυτή η συμφωνία συνδυάστηκε με συμφωνία για την πώληση πυραύλων επιφανείας – αέρος Atmaca από την Τουρκία στην Ουκρανία, οι οποίοι έχουν βεληνεκές

---

⁵⁶ <https://www.in.gr/2020/10/24/world/stratigiki-sxesi-tis-tourkias-tin-oukrania-poso-tha-anexthei-rosia>.

200 χιλιομέτρων και μπορούν να αλλάξουν σε βάρος της Ρωσίας τη στρατηγική ισορροπία στη Μαύρη Θάλασσα. Επιπλέον συνδύαστηκε με αγορά από την Ουκρανία συστημάτων ραντάρ και επικοινωνίας κατασκευασμένων από την τουρκική εταιρεία Aselsan (που ανήκει στο Ίδρυμα των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων που είναι η ομπρέλα των δημόσιων αμυντικών βιομηχανιών). Επίσης, υπογράφηκαν συμφωνίες που αφορούν συνολικά στη συνεργασία, στη μεταφορά τεχνολογίας, στη συνεργασία για ανάπτυξη πυραύλων cruise μεγάλου βεληνεκούς, στη συνεργασία στο τουρκικό πρόγραμμα για το μαχητικό αεριωθούμενο TFX και στην έναρξη ενός προγράμματος για την ανάπτυξη μεγάλου βεληνεκούς MEA.

Ως πιθανοί τομείς συνεργασίας Ουκρανίας και Τουρκίας επίσης πρέπει να θεωρούνται και η προμήθεια των ουκρανικών μεταγωγικών αεροσκαφών Antonov An-178 (η Τουρκία θέλει να ανανεώσει το στόλο των μεταγωγικών της αεροσκαφών) αλλά και η πιθανή συνεργασία για την ανάπτυξη ενός δορυφόρου κατασκοπείας⁵⁷.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, για την Τουρκία, η Ουκρανία διαθέτει διάφορα πλεονεκτήματα σε σχέση με την αμυντική συνεργασία, διότι είναι χώρα με αναπτυγμένη βιομηχανία και την ίδια στιγμή δεν εμπλέκεται στους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις που θέτουν οι ΗΠΑ σε σχέση με τα αμυντικά συστήματα από την Ρωσία, και με δεδομένη τη στήριξη της Ουάσιγκτον προς το Κίεβο.

Η συνεργασία Τουρκίας και Ουκρανίας στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας έρχεται να τονίσει πόσο λανθασμένη είναι μια εύκολη εκτίμηση για ολική στροφή της Άγκυρας προς τη Μόσχα. Αντίθετα, η Τουρκία διεκδικεί σε μια πιο ευρεία περιοχή έναν αναβαθμισμένο ρόλο, κάνοντας συμμαχίες σύμφωνα με τις κατά περίπτωση προτεραιότητές της και με βασικό κριτήριο την διευκόλυνση της να πραγματοποιεί αποτελεσματικότερη προβολή ισχύος. Αυτό εξηγεί και το πώς ενώ δοκιμάζει αμυντικό σύστημα ρωσικής κατασκευής, η προμήθεια του οποίου επιδείνωσε τις σχέσεις με τις ΗΠΑ, την ίδια στιγμή αναβαθμίζει τις σχέσεις της με μια κυβέρνηση που βρίσκεται σε αντιπαράθεση με τη Μόσχα.

Όμως, έτσι η Τουρκία δοκιμάζει τις ανοχές της Ρωσίας και ιδιαίτερα σε περιοχές που η Ρωσία θεωρεί ότι ανήκουν στην άμεση ευθύνη και στο άμεσο ενδιαφέρον της. Δεν ομιλούμε πια για την αντιπαράθεση αρχικά, και στη συνέχεια αναγκαστική συνεργασία

---

⁵⁷ Ο.π.

στη Συρία, με σκοπό την αποφυγή των χειρότερων από πλευράς της Τουρκίας, σε σχέση με την προοπτική δημιουργίας μιας κουρδικής κρατικής οντότητας, και σε σχέση με την τύχη των ένοπλων ισλαμικών οργανώσεων που χρηματοδοτεί και επηρεάζει η Τουρκία προκειμένου να έχει λόγο στη Συρία. Ούτε καν απλώς για την αντιπαράθεση στη Λιβύη, όπου τελικά η Ρωσία κυρίως ήθελε να μεθοδεύσει μια πολιτική λύση και προς αυτό το σκοπό όδευε η υποστήριξη που έδωσε στην πλευρά του Κοινοβουλίου. Αλλά, ομιλούμε για την Τουρκία να επεμβαίνει πολύ πιο κοντά στη Ρωσία. Από τη μια, με τον τρόπο που έχει αναμειχθεί ενεργά στη σύγκρουση γύρω από το Ναγκόρνο Καραμπάχ, με υποσχέσεις πιο ενεργής στρατιωτικής ανάμειξης (συμπεριλαμβανομένης της αποστολής μισθοφόρων από τις ένοπλες ισλαμικές οργανώσεις της Συρίας) που υπονομεύουν την ειρηνευτική προσπάθεια, αλλά και το ρόλο της Ρωσίας ως εγγυήτριας δύναμης της σταθερότητας του Καύκασο. Από την άλλη, με την αναβάθμιση της συνεργασίας με το Κίεβο και μάλιστα με όρους που αφορούν και τη στρατηγική ισορροπία της Μαύρης Θάλασσας, την ώρα που η διένεξη Ρωσίας και Ουκρανίας δεν έχει περατωθεί.

5.4 Στρατιωτικός Τομέας

Στη σύγχρονη εποχή, η Τουρκία προσδίδει σημαντική προσοχή στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, διαμορφώνοντας σταθερά μια αυξανόμενα στενότερη σχέση με μια άλλη σημαντική χώρα της περιοχής, την Ουκρανία. Η στρατηγική συνεργασία Τουρκίας και Ουκρανίας σταδιακά αυξάνεται σε ολοένα και περισσότερους τομείς, ειδικά σε αυτόν της ασφάλειας, και έχει τη δυνατότητα να μεταβάλλει αξιοσημείωτα την γεωπολιτική ισορροπία της Μαύρης Θάλασσας.

Το ξέσπασμα του πολέμου στην Ουκρανία το 2014, και η προσάρτηση της Κριμαίας από την Ρωσία, αποτέλεσαν την κρίσιμη καμπή στις διμερείς σχέσεις. Ενώ έως τότε οι δύο πλευρές, εκτός από το εμπορικό κομμάτι, δεν έδιναν ιδιαίτερη σημασία στις σχέσεις τους, η σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας και η ακολουθούμενη όξυνση των εντάσεων στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, μετέτρεψαν την συνεργασία Τουρκίας-Ουκρανίας σε σημαντική προτεραιότητα για τα δύο αυτά κράτη. Εντατικοποιήθηκαν οι συναντήσεις μεταξύ υψηλόβαθμων αξιωματούχων καθώς και διάφορες άλλες διπλωματικές επαφές. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, οι οποίες είχαν διακοπεί το 2013, για υπογραφή συμφωνίας ελεύθερου εμπορίου.

Τηρώντας προσεκτική στάση η Τουρκία, κατόρθωσε να αρνηθεί την επιβολή κυρώσεων στη Ρωσία για τις ενέργειές της, αντίθετα από ΗΠΑ και ΕΕ, προκειμένου να

διατηρήσει την ισορροπία στις ιδιαίτερα ευαίσθητες σχέσεις της με την Μόσχα. Από την άλλη πλευρά, όμως, η Τουρκία υπήρξε ξεκάθαρος υποστηρικτής της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας αρνούμενη να αναγνωρίσει ως ρωσικό έδαφος την Κριμαία, στάση την οποία τηρεί έως και σήμερα.

Κύριο αίτιο της εντόνως αρνητικής στάσης της Τουρκίας, είναι το γεγονός ότι μεταβάλλεται, υπέρ της Ρωσίας, η ισορροπία στρατιωτικής ισχύος στην περιοχή της Μαύρη Θάλασσα με την προσάρτηση της Κριμαίας. Πριν από αυτό το γεγονός, ο στόλος της Μαύρης Θάλασσας της Ρωσίας ο οποίος αποτελείται από παλαιά σκάφη ήταν σε όχι και τόσο καλή κατάσταση. Με την επιβολή του ελέγχου στην Κριμαία, ωστόσο, η Ρωσία αύξησε σημαντικά την ΑΟΖ της και η ακτογραμμή της στη Μαύρη Θάλασσα έφτασε να είναι πλέον σχεδόν ίση με την τουρκική. Ως επακόλουθο, ακυρώθηκαν από τη Ρωσία συμφωνίες με την Ουκρανία με βάση τις οποίες περιοριζόταν ο στόλος της στη Μαύρη Θάλασσα, και ταυτόχρονα ξεκίνησε την ενίσχυση του στόλου αυτού με αναβαθμισμένα νέα πλοία και υποβρύχια. Την ίδια στιγμή, η Ρωσία τοποθέτησε στη χερσόνησο της Κριμαίας ένα πυκνό δίκτυο εξελιγμένων οπλικών συστημάτων, όπως τα αντιαεροπορικά συστήματα S-400, S-300 και Pantsir-S1 και το αντιπλοϊκό σύστημα Bastion-P, καθώς και διάφορα είδη ραντάρ και συστήματα ηλεκτρονικού πολέμου. Με αυτόν τον τρόπο σχεδόν ολόκληρη η Μαύρη Θάλασσα βρίσκεται πλέον μέσα στην εμβέλεια των προαναφερθέντων συστημάτων, χάρη στην προσάρτηση της Κριμαίας⁵⁸.

Αυτή ακριβώς η μεταβολή στην ισορροπία στρατιωτικής ισχύος υπέρ της Ρωσίας, δημιούργησε στην τουρκική πλευρά τη φοβία ότι η Μαύρη Θάλασσα θα μετατραπεί σε «ρωσική λίμνη». Η Τουρκία όμως, δεν επιθυμεί την όξυνση της έντασης με την Μόσχα, επιτρέποντας στο NATO αυξημένη παρουσία στην περιοχή. Επομένως, η ανάπτυξη ισχυρότερων διμερών σχέσεων με την Ουκρανία, αποδεικνύεται ως ένα μέσο εξισορρόπησης της αυξημένης δραστηριότητας της Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα. Επιπλέον, η συνεργασία με ένα κράτος φιλοδυτικό, όπως αυτό της Ουκρανίας, θα συμβάλλει θετικά και στις σχέσεις Τουρκίας - ΗΠΑ, οι οποίες αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα τα τελευταία χρόνια.

Για την Ουκρανία, η ανάπτυξη σχέσεων με την Τουρκία αποτελεί κομμάτι της γενικότερης αντι-ρωσικής πολιτικής της και της προσπάθειάς της να ενισχύσει τις ένοπλες δυνάμεις της, κατόπιν της σύγκρουσης στην Κριμαία με την Ρωσία. Η διμερής συνεργασία

---

⁵⁸ <https://www.offlinepost.gr/2020/12/28/o-anadiomenos-stratigikos-aksonas-tourkias-ukranias>.

Τουρκίας - Ουκρανίας αποτελεί μια πρώτης τάξεως ευκαιρία, με δεδομένο το ότι η Τουρκία είναι και αυτή κράτος με ακτή στη Μαύρη Θάλασσα και κατέχει τον δεύτερο σε ισχύ στρατό του ΝΑΤΟ.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 Ουκρανία

Αρχικά, σε ότι αφορά την χώρα της Ουκρανίας, είναι φανερό ότι αυτή χρειάζεται την Ευρώπη, την Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO για να αναζωογονήσει την Ευρωπαϊκή της ταυτότητα και να δημιουργήσει κοινή Ευρωπαϊκή συνείδηση μαζί με τα δημοκρατικά Έθνη της Ευρώπης. Η Ευρώπη επίσης χρειάζεται την Ουκρανία σαν συστατικό κομμάτι, σαν ένα από τα σημαντικά εξαρτήματα για την ασφάλεια και την ευημερία της.

Από την άλλη πλευρά, η Ουκρανία, επίσης χρειάζεται να αντιληφθεί ότι ο δρόμος για το NATO και την ΕΕ, είναι δύο γραμμές στον ίδιο αυτοκινητόδρομο υψηλής κυκλοφορίας. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει να επιταχύνει τις προσπάθειες για εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων, που θα βοηθήσουν στη επίτευξη των μεταρρυθμίσεων.

Υπάρχει όμως και ένας σημαντικός λόγος, που πρέπει να προσέχουμε πάντα, όταν εξετάζουμε ζητήματα διεθνούς πολιτικής και στρατηγικής. Υπάρχει μια αρχή της στρατηγικής, γνωστή από παλαιότερων χρόνων, που εξηγεί πολλές συμπεριφορές στη διεθνή πολιτική και όχι μόνο. Η αρχή του πολλαπλώς δευτέρου σε τάξη. Ένα κράτος που δεν μπορεί, για διαφόρους λόγους, σε καμία σχέση συνεργασίας να καταγραφεί ως πρώτο σε τάξη, θα προτιμήσει να συνάψει ως δεύτερο περισσότερες σχέσεις, ώστε αθροίζοντας τα οφέλη από όλες τις δεύτερες θέσεις, να συμπληρώσει το έλλειμμα στην ισχύ που έχει έναντι των όσων κρατών καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις. Με άλλα λόγια, ένα κράτος αποφεύγει να περιορισθεί σε μια και μοναδική δεύτερη θέση μιας μόνο συμμαχίας, συνάπτοντας περισσότερες σχέσεις συνεργασίας, κι αν είναι σε όλες αυτές δεύτερο σε τάξη.

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η Βρετανία, ως δεύτερη έναντι της Αμερικής και ως δεύτερη έναντι του άξονα Γαλλίας - Γερμανίας, ποτέ δεν θα περιοριστεί μονοδιάστατα στην νατοϊκή της ή την ευρωπαϊκή της πολιτική, αφού και στις δύο θα είναι δεύτερη σε τάξη δύναμη. Θα αντλεί δύναμη από την ταυτόχρονη και παράλληλη ανάπτυξη και των δύο διαστάσεων της εξωτερικής πολιτικής της. Η περίπτωση της Ουκρανίας είναι - ως προς τη στρατηγική σύλληψη - όμοια. Η Ουκρανία θα την υλοποιήσει και στο πλαίσιο της ΕΕ και στο πλαίσιο των ατλαντικών θεσμών, αλλά και στο πλαίσιο της ρωσο-ουκρανικής συνεργασίας. Όντας σε όλα αυτά τα πλαίσια δεύτερη σε τάξη θα αθροίσει

κάποια στιγμή τα αντίστοιχα οφέλη για να διαμορφώσει τη συνολική ισχύ της, που θα αποδειχθεί σημαντική στο μέλλον.

Το συμπέρασμα που βγαίνει από όλα τα παραπάνω είναι ότι η Ουκρανία, αν και σπαράσσεται και θα συνεχίσει να σπαράσσεται από το διχασμό της εθνικής της προσωπικότητας, μπορεί να αξιοποιήσει τα κομβικά στρατηγικά πλεονεκτήματα που απορρέουν από τη γεωπολιτική της θέση και να παίξει ένα ιδιαίτερο ρόλο γέφυρας μεταξύ Δύσης και Ανατολής, μεταξύ Ευρώπης και Ρωσίας, μεταξύ δογμάτων και θρησκειών, μεταξύ πολιτικών διαφορών.

Ο διχασμός της προσωπικότητας θα την συνοδεύει και στα χρόνια που θα ακολουθήσουν και αυτό μπορεί να αποβεί μοιραίο, αν δεν κυριαρχήσει η μετριοπάθεια που θα μπορέσει να κατευνάσει το διχασμό και να τον μετατρέψει σε δημιουργικότητα και ανοίγματα πολυδιάστατης πολιτικής, που να καθησυχάζει και να ικανοποιεί όλες τις πλευρές. Οι εσωτερικές ισορροπίες είναι ιδιαίτερα λεπτές από την στιγμή που τα αμιγώς ιδεολογικο-πολιτικά επιχειρήματα υποχώρησαν σε σημασία και αναδείχθηκαν ζητήματα που ήταν κρυμμένα τα προηγούμενα χρόνια και αφορούσαν την πραγματική ύπαρξη των δύο Ουκρανιών.

Η αντιπαράθεση των δύο Ουκρανιών μπορεί να είναι σκληρή και αυτό θα απαιτήσει την ύπαρξη ικανών ηγετών που θα πρέπει να δύνανται να ικανοποιήσουν ταυτόχρονα αντιτιθέμενα συμφέροντα και γεωπολιτικές επιδιώξεις και προσδοκίες. Γι' αυτό προς το συμφέρον όλων είναι να υπάρξει και από το εξωτερικό το κατάλληλο πλαίσιο συνεργασίας και κατανόησης που θα βοηθήσει να ξεπεραστούν τα προβλήματα για να οδηγηθεί η χώρα αυτή στη θέση που της αξίζει στην παγκόσμια σφαίρα.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η περίπτωση της Ουκρανίας μας δείχνει ότι τα μικρά κράτη που βρίσκονται ανάμεσα σε μεγάλες δυνάμεις, παραμένουν ευάλωτα στις πιέσεις των ισχυρότερων γειτόνων τους. Η Ουκρανία ως μικρό κράτος και εξαιτίας της γεωφυσικής της θέσης, προκειμένου να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που προέκυπταν, αντέδρασε είτε αναζητώντας καταφύγιο στη Δύση, είτε επιλέγοντας μια πιο πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, και με τις δύο επιλογές να αποτυγχάνουν. Η εξάρτησή της από τη Ρωσία καθώς και η απροθυμία της να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις, επέτρεψαν τόσο στη

Ρωσία όσο και, μερικές φορές, στη Δύση να εκμεταλλευτεί την ευπάθεια της Ουκρανίας, και την έκαναν να εμφανιστεί ως πiónι μεταξύ Ανατολής και Δύσης⁵⁹.

6.2 Τουρκία

Στην αντίθετη πλευρά, η απουσία της Τουρκίας από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς την καθιστούν αδύνατη να παρακολουθήσει τις ευρωπαϊκές εξελίξεις. Αιχμάλωτη των πολλών εσωτερικών της προβλημάτων (Ισλάμ-Κουρδικό-ανθρώπινα δικαιώματα) και αδύναμη να προβεί σε εκσυγχρονισμό της κοινωνίας διολισθαίνει ολοένα και περισσότερο σε ένα μοντέλο αυταρχικού καθεστώτος. Η επικρατούσα διαρκής εσωτερική κρίση και μετασηματισμός, πιθανόν να την οδηγήσουν σε δυσάρεστες εξελίξεις στο εγγύς μέλλον. Τα πολλά και μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει στο εσωτερικό της, η άνοδος του ισλαμικού κινήματος, η αμφισβήτηση της κεμαλικής τάξης, η άσχημη οικονομική κατάσταση και ο εκδημοκρατισμός της χώρας, χρειάζονται άμεση αντιμετώπιση που όμως δεν είναι διατεθειμένη και δεν αναμένεται να επιλύσει.

Η διαμορφούμενη αυτή κατάσταση εγκυμονεί τον κίνδυνο μιας κοινωνικής έκρηξης που θα απειλήσει την υπόσταση του ίδιου του κράτους, παρά τις προσπάθειες άλλων κρατών να τη διατηρήσουν στη σημερινή της μορφή. Σε αντιμετώπιση αυτού του κινδύνου, η Τουρκία θα αναγκασθεί να ακολουθήσει τους διεθνείς κανόνες και επιταγές.

Η τουρκική οικονομία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν μια ιδιόμορφη μικτή οικονομία δυτικού τύπου και αυτό γιατί σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας εξακολουθούν να συναντώνται πολύ έντονα τα στοιχεία του κρατικού παρεμβατισμού, παρόλες τις προσπάθειες φιλελευθεροποίησης που καταβάλλει τα τελευταία χρόνια, η τουρκική κυβέρνηση. Η τουρκική οικονομία αν και παρουσιάζει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, γεγονός που της δίνει τη δυνατότητα να ενσωματωθεί καλύτερα με το Ευρωπαϊκό περιβάλλον, δε δείχνει τη βούληση να εφαρμόσει την απαιτούμενη οικονομική πολιτική, με το ανάλογο κοινωνικό κόστος, που θα τη βοηθήσει να βγει από τη σοβαρή οικονομική κρίση.

Η τουρκική εξωτερική πολιτική χαρακτηρίζεται από το σταθερό προσανατολισμό της στις εθνικές επιδιώξεις. Εξαιτίας της γεωπολιτικής της θέσης, θα συνεχίσει και στο μέλλον να προσελκύει το ενδιαφέρον όλων των Μεγ. Δυνάμεων. Κατόπιν αυτού θα συνεχίσει να πορεύεται σε ένα περιβάλλον όπου πρωταρχική της επιδίωξη θα είναι η

---

⁵⁹ Παιδή, P. Small states in Europe as a buffer between East and West

διατήρηση των ισορροπιών. Για τον λόγο αυτό δεν φαίνεται ότι η Τουρκία μπορεί να ασκήσει τον ηγεμονικό ρόλο που επιζητεί αλλά ούτε και να αναβιώσει το κλίμα της «οθωμανικής εποχής».

Τα τελευταία χρόνια η Τουρκία ενισχύει συνεχώς τις ΕΔ της, με την απόκτηση μεγάλου αριθμού σύγχρονων οπλικών συστημάτων. Σε μια εποχή που τόσο οι Ευρωπαϊκές χώρες όσο και οι ΗΠΑ περικόπτουν σημαντικά τους αμυντικούς εξοπλισμούς, η Τουρκία έχει επιδοθεί σε μια πρωτοφανή για τα δεδομένα της περιοχής ποιοτική και ποσοτική βελτίωση των ενόπλων δυνάμεων της. Είναι ευνόητο ότι οι μαζικές προμήθειες οπλικών συστημάτων από την Τουρκία έχουν προκαλέσει ανησυχίες στις γειτονικές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Οι πανίσχυροι εξωκοινοβουλευτικοί θεσμοί ελέγχουν και επιβάλλουν τις απόψεις τους στην εκάστοτε κυβέρνηση.

Οι Τούρκοι πιστεύουν αλαζονικά ότι είναι και αυτοί τόσο απαραίτητοι για τη Δύση όσο είναι και η Δύση γι' αυτούς. Αντλούν την αυτοπεποίθησή τους αυτή από τον όγκο της χώρας και του πληθυσμού της, καθώς και από την μνήμη ενός αυτοκρατορικού παρελθόντος η οποία δεν έχει σβήσει. Κατά μεγάλο μέρος βλέπουμε την άποψη αυτή να αποδέχονται και οι Μεγάλοι της Δύσης, που βλέπουν την Τουρκία άλλοι σαν καίριο γεωγραφικό χώρο και ισχυρό στρατό και άλλοι σαν μια μεγάλη καταναλωτική αγορά. Στην αξιοποίηση αυτών των ευνοϊκών για την Τουρκία παραγόντων έχει αναμφισβήτητα πετύχει η τουρκική εξωτερική πολιτική η οποία δε φείδεται χρημάτων και κάθε λογής μέσων για την επίτευξη των αντικειμενικών της σκοπών.

Ο ρόλος του Κράτους παραμένει κυρίαρχος και ο έλεγχος της κρατικής λειτουργίας δίνει τη δυνατότητα ουσιαστικής επιρροής σε όλο το φάσμα της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής στη χώρα. Η εσωτερική πολιτική αστάθεια, η αδυναμία και η απροθυμία της χώρας να εκδημοκρατιστεί και να εφαρμόσει τα κριτήρια που έχει θέσει η ΕΕ και ο αδιαμφισβήτητος πολιτικά και θεσμικά κατοχυρωμένος ρόλος του στρατεύματος, ως εγγυητή του πολιτικού συστήματός της, έρχεται σε αντίθεση με το δημοκρατικό πνεύμα που επικρατεί στην Ευρώπη και έχει ως συνέπεια να δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις της με την ΕΕ και να την εμποδίζει να πραγματοποιήσει την ένταξή της.

Παρά τα σοβαρά προβλήματα και την πολιτική αστάθεια που αντιμετωπίζει, αναμένεται ότι η χρηματοδότηση των εξοπλιστικών της προγραμμάτων και κατά συνέπεια η ανάπτυξη της πολεμικής της βιομηχανίας να πραγματοποιηθεί απρόσκοπτα. Η ανάπτυξη αυτή αναμένεται να έχει άμεσες επιδράσεις στον διεθνή περίγυρο και στην ανατροπή των

ισορροπιών στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και στο εσωτερικό της χώρας, αφού η αύξηση των δαπανών και των επενδύσεων για την άμυνα, επιτρέπει στις ΕΔ να συμμετέχουν με σημαντικό ποσοστό σε εταιρίες παραγωγής πολεμικού υλικού, με άμεσο αντίκτυπο στον έλεγχο και στον καθορισμό της οικονομικής πολιτικής της χώρας.

Η Τουρκία, πρέπει να αποκτήσει αυτό που συνηθίζουμε να λέμε ευρωπαϊκό πολιτικό πολιτισμό, δηλαδή μια ριζική αναπροσαρμογή της πολιτικής της στο εξωτερικό και αναδόμηση των ατατουρκικών δομών εξουσίας στο εσωτερικό, εάν θέλει να γίνει αποδεκτή στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

Παρά την αλλαγή πλεύσης, τις διαβεβαιώσεις και τις εξαγγελίες της πολιτικής ηγεσίας για πραγματικές αλλαγές στη λειτουργία της δημοκρατίας και του πολιτεύματος, ο εκδημοκρατισμός με βάση τα δυτικά πρότυπα δημοκρατίας δεν φαίνεται να είναι εφικτός στο κοντινό μέλλον και η εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας και η ομαλή πολιτική ζωή, θα τελεί υπό την ομηρία αρχών όπως αυτές του κεμαλισμού και του Στρατού.

6.3 Ρωσία

Με από την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι αμφισβήτησαν το αν η Ρωσία ήταν σε θέση να ανακτήσει το χαμένο έδαφος και να αντικαταστήσει επάξια την ΕΣΣΔ. Τα προβλήματα που προέκυψαν από το κενό εξουσίας στην τεράστια έκταση της πρώην ΕΣΣΔ, έμοιαζαν ικανά να εμποδίσουν όχι μόνο τη Ρωσία, αλλά και τις υπόλοιπες ανεξάρτητες χώρες που προέκυψαν στο να προχωρήσουν. Για ένα χρονικό διάστημα σχεδόν δέκα ετών, η εικόνα που παρουσίαζε ο χώρος του Ανατολικού μπλοκ ήταν ένα τεράστιο χάος. Τα στοιχεία που χαρακτήριζαν το σκηνικό εκεί ήταν εμφύλιες συγκρούσεις, τόσο πολιτική όσο και οικονομική αστάθεια και, σαφώς, αβέβαιο μέλλον.

Οι ανακατατάξεις στην περιοχή της πρώην ΕΣΣΔ και στην Ανατολική Ευρώπη δημιούργησαν τις προϋποθέσεις εκείνες για αλλαγή και των χαρακτηριστικών του Διεθνούς Συστήματος. Ενώ το Διεθνές Σύστημα για περισσότερο από μισό αιώνα χαρακτηριζόταν από τον διπολισμό, την ύπαρξη δηλαδή δυο μεγάλων δυνάμεων ως παγκόσμιων πόλων, των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, οι οποίοι βρίσκονταν σε ανταγωνισμό μεταξύ τους, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ο ένας από τους δυο πόλους του συστήματος έπαψε να υπάρχει. Έως σήμερα, μόνο μια δύναμη, αυτή των ΗΠΑ, συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα μπορούσαν να την καταστήσουν ως

παγκόσμια υπερδύναμη. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η ύπαρξη συμφερόντων σε όλους τους τομείς των ανθρωπίνων λειτουργιών σε κάθε μέρος του πλανήτη, αλλά και η δυνατότητα από την πλευρά των ΗΠΑ να προασπίσει με κάθε τρόπο αυτά τα συμφέροντα. Πιο συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ διαθέτουν τη δυνατότητα να επέμβουν όπου κρίνουν ότι χρειάζεται να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό που δεν απαντάται σε καμία άλλη σημαντική δύναμη παγκοσμίως.

Το μονοπολικό αυτό παγκόσμιο σύστημα δεν είχε υπάρξει ποτέ ως τώρα στην ανθρώπινη ιστορία, αφού πάντοτε όποτε υπήρξε μια δύναμη παγκοσμίου ισχύος, υπήρξε και μια άλλη ή ένας συνασπισμός άλλων δυνάμεων ικανός να εξισορροπεί τις Διεθνείς Σχέσεις. Τώρα όμως αρχίζει να κάνει και πάλι αισθητή την παρουσία της η Ρωσία. Μετά από δέκα περίπου χρόνια αναζήτησης τρόπων αντιμετώπισης των σοβαρών εσωτερικών της προβλημάτων και υπό την ηγεσία του Προέδρου Πούτιν, η Ρωσία φαίνεται σήμερα περισσότερο από ποτέ ικανή να αντικαταστήσει εμάς τη Σοβιετική Ένωση. Αν και μειωμένη αισθητά από άποψη μεγέθους σε σχέση με την πρώην ΕΣΣΔ, η Ρωσία προσπαθεί να περιλάβει στη ζώνη επιρροής της τις γειτονικές της χώρες, πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, όπως η Ουκρανία, με τις οποίες διατηρεί στενές σχέσεις εξάρτησής τους από αυτή. Όσο κι αν προσπαθεί να εισχωρήσει η Δύση στην πολιτική και την οικονομία αυτών των κρατών, η Ρωσία θα είναι πάντα παρούσα, εξαιτίας του ότι οι πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες δεν έχουν ιστορία αυτόνομου εθνικού κράτους, αλλά αντίθετα η πρόσφατη παρουσία τους ήταν συνυφασμένη, για πάρα πολλά χρόνια, με τη ρωσική κληρονομία.

Ο δεσμός αυτός είναι τόσο ισχυρός που θα αποτελέσει εφελτήριο για τη Ρωσία προκειμένου να επεκτείνει την ισχύ της πέρα από τα νοητά όρια της πρώην ΕΣΣΔ και σε άλλες άμεσα γειτονικές της χώρες, με απώτερο σκοπό την ανάδειξή της σε ρυθμιστή των διεθνών εξελίξεων. Στην προοπτική της αυτή έχει βοηθηθεί και από τις διεθνείς συγκυρίες και το κλίμα αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει τον κόσμο μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα στις ΗΠΑ της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Η συνεργασία της Ρωσίας με τη Δύση γενικότερα και ειδικότερα με τις ΗΠΑ στην εκστρατεία κατά των τρομοκρατών, έδειξε ότι η Δύση μπορεί να υπολογίζει πλέον τη Ρωσία ως σύμμαχο και όχι να την αντιμετωπίζει καχύποπτα και με διστακτικότητα.

Ως αντάλλαγμα για τη συνεργασία της αυτή, η Μόσχα είδε τη Δύση και ειδικότερα το ΝΑΤΟ, να αποδέχονται την επισημοποίηση της συνεργασίας τους με το να της παραχωρούν την ιδιότητα του «μέλους» για κάποια συγκεκριμένα ζητήματα. Αυτό είναι το

πρώτο στάδιο για την πλήρη συνεργασία μεταξύ των δυο αυτών πόλων του διεθνούς συστήματος. Αν η Μόσχα επιδείξει διάρκεια και συνέπεια στη συνεργασία αυτή, τότε η μέρα που η Ρωσία θα γίνει πλήρες μέλος του Βορειοατλαντικού Συμφώνου δεν είναι μακριά. Ασχέτως αν η πολιτική της εικόνα μπορεί να παρουσιάζεται σήμερα σταθερή, κανείς δεν είναι όμως σε θέση να προεξοφλήσει τις μελλοντικές εξελίξεις σε μια χώρα με βραχύχρονη δημοκρατική ιστορία, και για αυτό το λόγο η Δύση παραμένει ακόμα διστακτική στο να προχωρήσει σε στενότερη συνεργασία με τη Μόσχα.

Η ισχυροποίηση αυτή της Ρωσίας είχε ως αποτέλεσμα τη δυναμική της επανεμφάνιση σε περιοχές που αποτελούν είτε πηγή προβλημάτων, όπως τα Βαλκάνια, είτε τόπο σημαντικών εξελίξεων, όπως η περιοχή της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας. Το γεγονός ότι η Ρωσία διατηρεί κατά ένα ποσοστό βαρύνουσα θέση στις εξελίξεις αυτών των περιοχών, δείχνει ότι συνεχίζει να αποτελεί έναν υπολογίσιμο παράγοντα. Το παιχνίδι βέβαια για τον έλεγχο της Κεντρικής Ασίας μόλις ξεκίνησε, αλλά η Ρωσία παρουσιάζεται ως ένας από τους σημαντικότερους παίκτες.

Για την Ελλάδα μια ισχυρή Ρωσία είναι πολύ θετική εξέλιξη για την προώθηση των εθνικών της θεμάτων. Ισχυρή ρωσική παρουσία στα Βαλκάνια, τη Μαύρη Θάλασσα και την Ανατολική Μεσόγειο σημαίνει τον παράλληλο παραγκωνισμό της τουρκικής επιρροής στην περιοχή. Με σύμμαχο τη Ρωσία, η Ελλάδα είναι σε θέση να πιέσει πιο αποτελεσματικά την Τουρκία να αποδεχθεί τις Ελληνικές προτάσεις για τη διευθέτηση των προβλημάτων που δυσχεραίνουν τις σχέσεις των δυο παράκτιων χωρών. Ισχυρή και φιλική προς την Ελλάδα, Ρωσία, σημαίνει αναβάθμιση του ρόλου της χώρας μας τόσο σε τοπικό επίπεδο, όσο και σε ένα ευρύτερο Ευρωπαϊκό, αφού η Ελλάδα θα μπορέσει να αποτελέσει αποφασιστικό παράγοντα ενεργειακής τροφοδοσίας των δυτικών βιομηχανικών χωρών μέσω της αποτελεσματικής εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου, τόσο της Ρωσίας, όσο και των χωρών της Κασπίας.

Θα ήταν λοιπόν ενδιαφέρον να δούμε τη Ρωσία να ισχυροποιεί τη θέση της στο εσωτερικό του NATO και μέσω αυτού να υποστηρίζει τις ελληνικές θέσεις πιο ανοικτά. Σε αυτό βέβαια υπάρχει μια πολύ σημαντική παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψη: οι πιθανότητες μεταστροφής της Ρωσικής πολιτικής από τη στιγμή που θα γίνει πλήρες μέλος του NATO ως προς τις ελληνικές θέσεις, δεν πρέπει να παραβλέπεται. Παραδοσιακά θεωρούμε τη Ρωσία ως ισχυρό σύμμαχο, κυρίως λόγω των δεσμών της θρησκείας και της κοινής, μέχρι ενός σημείου, ιστορίας. Όταν η θέση της στο παγκόσμιο διακρατικό

στερέωμα ισχυροποιηθεί, τότε δεν είναι απίθανο να δούμε τη Μόσχα να υποστηρίζει ανοικτά τις ΗΠΑ, ή ακόμα και άλλη Δυτική δύναμη. Ο ρεαλισμός των Διεθνών Σχέσεων έχει αποδείξει σε πολλές περιπτώσεις στο παρελθόν ότι αυτό είναι δυνατό. Για το λόγο αυτό, η Ελλάδα πρέπει να καθορίσει από πριν τις διμερείς σχέσεις της με τη Ρωσία έτσι ώστε να μη βρεθεί προ δυσάρεστων εκπλήξεων. Οι ελληνικές προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν στον ενεργειακό τομέα, στον οποίο η χώρα μας, λόγω θέσης μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο.

Οι προοπτικές της Ρωσίας παρουσιάζονται θετικές για την ώρα και πάντοτε με τα σημερινά δεδομένα, αφού στις Διεθνείς Σχέσεις ο κανόνας είναι ότι δεν υπάρχουν κανόνες. Στενότερη συνεργασία των χωρών της Δύσης με τη Ρωσία θεωρείται ότι θα προσπορίσει θετικά στοιχεία για όλους. Αρκεί οι αμοιβαίες υποχωρήσεις που πρέπει να γίνουν από όλες τις πλευρές να μην οδηγήσουν σε νέες μορφές αποικιοκρατίας και υποδούλωσης των αδύνατων στους δυνατούς. Η εξάλειψη των εντάσεων, κρίσεων και προβλημάτων σε διεθνές επίπεδο είναι ουτοπικό ακόμα και να το φανταζόμαστε. Μέσα όμως από την εποικοδομητική και ουσιαστική συνεργασία των χωρών, όλα τα προβλήματα είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν.

6.4 Ελλάδα

Η Ελλάδα ως χώρα μέλος της ΕΕ από το 1981 κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στο περιφερειακό υποσύστημα στο οποίο ανήκει γεωγραφικά και είναι μία από τις πιο αναπτυγμένες χώρες της περιοχής τόσο από πλευράς οικονομικής όσο και από πολιτικής ανάπτυξης.

Η θέση αυτή υπαγορεύει ουσιαστικά μια ευέλικτη και σταθερή εξωτερική πολιτική της Ελλάδος στην κατεύθυνση της ανάπτυξης, σταθεροποίησης και εκδημοκρατισμού της περιοχής η οποία θα την καταστήσει ως το βασικό παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή και θα αναχαιτίσει την επέκταση της τουρκικής επιρροής.

Για την προώθηση του στόχου αυτού είναι προφανές ότι η Ελλάδα θα πρέπει να κατευθύνει τις προσπάθειές της έτσι ώστε να έχει «ασχυρή διπλή νομιμοποίηση». Θα πρέπει δηλαδή να έχει ισχυρό πολιτικό ρόλο και επιρροή στους θεσμούς ολοκλήρωσης στους οποίους ανήκει και ιδιαίτερα στο NATO και την ΕΕ, αλλά ταυτόχρονα να έχει την υποστήριξη και αναγνώριση του ρόλου της από τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής.

Πάγια θέση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής πάνω στην οποία θα πρέπει να στηριχθεί, πρέπει να είναι το απαραβίαστο των συνόρων, η δημιουργία και η σταθεροποίηση δημοκρατικών θεσμών και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αναπόσπαστο μέρος αυτής της στρατηγικής θα πρέπει να είναι και η προώθηση της οικονομικής συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή, γεγονός το οποίο θα συμβάλλει ταυτόχρονα και στην ανάπτυξη της αναγκαίας δικτύωσης για τη σταδιακή ενσωμάτωση, των χωρών της ευρύτερης περιοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με σημαντικά οφέλη για τη χώρα μας.

Βασικοί στόχοι αυτής της οικονομικής πολιτικής θα πρέπει να είναι η στήριξη και εδραίωση των πολιτικών σχέσεων με χώρες όπως η Ουκρανία, η δημιουργία ενός ευρύτερου οικονομικού χώρου της Ελλάδας και η στήριξη της σημαντικής τάσης εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων με επενδύσεις στις χώρες της περιοχής.

Για το σκοπό αυτό η Ελλάδα θα πρέπει να εκμεταλλευτεί βασικά πλεονεκτήματα που έχει όπως είναι:

- α. Η γεωγραφική εγγύτητα.
- β. Η δυνατότητα προσέγγισης της νοοτροπίας των λαών όπως ο Ουκρανικός.
- γ. Η ύπαρξη πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων.
- δ. Η δυνατότητα χρησιμοποίησης προγραμμάτων και κονδυλίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ανάμεσα στις δύο χώρες, την Ελλάδα και την Ουκρανία, που τα συμφέροντά τους επιβάλλουν την ύπαρξη φιλικών σχέσεων, η πρόταση και η πολιτική της Ελλάδας θα πρέπει να παραμένει συνεπής προς δύο βασικές αρχές: Το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τον σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας της κάθε χώρας. Με αυτό τον τρόπο θα ενισχυθούν ακόμη περισσότερο οι δεσμοί φιλίας μεταξύ των χωρών.

Η Ελλάδα λοιπόν διατηρώντας μία προνομιακή γεωγραφική θέση και όντας χώρα – μέλος της ΕΕ μπορεί και πρέπει να καταβάλει κάθε προσπάθεια ώστε να γίνει διάυλος της συνεργασίας με χώρες όπως η Ουκρανία για την ενίσχυση της ανασυγκρότησης, του εκσυγχρονισμού και του εκδημοκρατισμού της περιοχής στερώντας ταυτόχρονα στην Τουρκία το δικαίωμα να αναβαθμίσει το ρόλο της εκεί.

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από όσα αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία, γίνεται φανερό ότι, καθώς η ανθρωπότητα έχει διέλθει το κατώφλι του 21ου αιώνα, οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων του πλανήτη για απόκτηση επιρροής σε ευαίσθητες περιοχές, ουδέποτε έπαψαν να υφίστανται και μάλιστα συνεχίζονται με την ίδια ένταση. Έτσι βλέπουμε ότι η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας που βρίσκεται στη διασταύρωση τριών γεωστρατηγικών υποσυστημάτων με μεγάλη σημασία (Καύκασος - Μέση Ανατολή - Ανατολική Ευρώπη) ουδέποτε έπαψε να απασχολεί τις μεγάλες δυνάμεις της εκάστοτε εποχής από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα (Ελλάδα – Ρώμη – Βυζάντιο – Οθωμανοί – Ρωσία - ΗΠΑ). Επιπλέον ο παραχώδης αυτός γεωπολιτικός χώρος που για δεκάδες αιώνες δημιουργεί ιστορία, πολιτισμό, συγκρούσεις και δεδομένα παραμένει και σήμερα μια περιοχή στην οποία οι μεγάλες δυνάμεις διατηρούν μεγάλα συμφέροντα.

Το κύριο στοιχείο που συνθέτει τη γεωστρατηγική και γεωοικονομική σημασία της περιοχής είναι ότι αυτή βρίσκεται στη διαδρομή ενεργειακών οδών υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου από την περιοχή της Κασπίας και Κεντρικής Ασίας προς τη δυτική Ευρώπη. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιούργησε μια αλλαγή συσχετισμών ισχύος στην ευρύτερη περιοχή ενώ η βιωσιμότητα των κρατών που προέκυψαν φαινόταν αρχικά αβέβαιη. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό και με την αφύπνιση εθνικών και θρησκευτικών κινημάτων από διάφορα προκύψαντα κράτη κατέστησαν την ευρύτερη περιοχή εξαιρετικά ασταθή. Το σίγουρο όμως είναι ότι η Ρωσία ουδέποτε έπαψε να θεωρεί την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και της Κεντρικής Ασίας γενικότερα περιοχή υψίστης σημασίας για τα ζωτικά της συμφέροντα. Εκτιμάται μάλιστα ότι, η αδυναμία της να προσδιορίσει συγκεκριμένους στόχους, θα πρέπει να θεωρηθεί προσωρινή και πάντως δεν θα πρέπει να μας δημιουργήσει την ψευδαίσθηση ότι η Ρωσία δεν θα παραμείνει το κλειδί για τις εξελίξεις στη Μαύρη Θάλασσα και τις παρακείμενες περιοχές της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας

Από την άλλη πλευρά, και οι ΗΠΑ, η μοναδική ίσως υπερδύναμη πλέον του πλανήτη, θεωρεί την εν λόγω περιοχή σημαντικότερη από γεωπολιτική άποψη και επιχειρεί να ασκήσει επιρροή στα νεοσύστατα κράτη έτσι ώστε αφενός να περιορίσει την επιρροή της Ρωσίας σε αυτά και αφετέρου να ελέγξει τις μελλοντικές ενεργειακές διαδρομές. Για το λόγο αυτό, εκτός των άλλων, ευνοεί την πολλαπλότητα των αγωγών

έτσι ώστε να μην υπάρχει μία μοναδική λύση στις οδεύσεις των ενεργειακών υλών προς τη δύση.

Σε ότι αφορά την Ελλάδα τώρα, μπορούμε να πούμε ότι η γεωπολιτική της αξία είναι αναβαθμισμένη προϊόντος του χρόνου και αυτό επειδή, όπως είναι φανερό, η γεωγραφική θέση αλλά και η οικονομική της ισχύ σε σχέση με τα γειτονικά της κράτη την καθιστούν δυνητικό ενεργειακό κόμβο (φυσικό αέριο, πετρέλαιο, ηλεκτρικές συνδέσεις) μεταξύ Ευρώπης, Κασπίας και Κεντρικής Ασίας. Επειδή η Τουρκία το αντιλαμβάνεται αυτό, επιχειρεί να μειώσει την στρατηγική σημασία της Ελλάδας δημιουργώντας τεχνητές εντάσεις και ανατροπή του status quo στο Αιγαίο με απώτερο στόχο την διαχείριση στον έλεγχο των θαλασσίων μεταφορών των ενεργειακών πόρων.

Το σίγουρο είναι ότι ο 21ος αιώνας θα είναι καθοριστικός για την τύχη του έθνους μας και απαιτείται συνεχής επαγρύπνηση και εγρήγορση. Εν κατακλείδι, καθίσταται σαφές ότι στο νέο διεθνές σύστημα η επιρροή των ΗΠΑ παραμένει μέχρι σήμερα η ισχυρότερη από οποιασδήποτε άλλης χώρας. Στις σημερινές συνθήκες ίσως να θεωρείται η μόνη υπερδύναμη που έχει τη δυνατότητα να επιβάλλει τα δικά της συμφέροντα. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα οφείλει και πρέπει με σοβαρότητα και αποφασιστικότητα να καταστήσει σαφή τη θέση της στο πεδίο των ευρύτερων γεωπολιτικών συσχετισμών που συντελούνται.

Εκείνο το οποίο έχει αποδειχθεί είναι ότι οι σύμμαχοι του NATO και οι εταίροι της ΕΕ δεν είναι πρόθυμοι να εγγυηθούν την ασφάλεια της χώρας μας έναντι της τουρκικής απειλής. Θα πρέπει επομένως σε κάθε σημείο της τουρκικής ευρωπαϊκής πολιτικής στο μέλλον, να διατηρούμε πάντοτε την αναγκαία αποτρεπτική αναλογία γεωπολιτικής ισχύος, έναντι της Τουρκίας, που να στηρίζεται κυρίως στις δικές μας δυνάμεις και ενισχυτικά και μόνο στους εταίρους μας.

Η ελληνική ασφάλεια και η εξουδετέρωση της τουρκικής απειλής θα πρέπει να βασισθούν στο τρίπτυχο της οικονομικής ανάκαμψης, της αποτελεσματικής διπλωματικής κινητοποίησης και της προσπάθειας διατήρησης της αποτρεπτικής ικανότητας των Ενόπλων Δυνάμεων και της στρατιωτικής ισορροπίας με την Τουρκία. Επίσης, απαραίτητη ως πολλαπλασιαστής ισχύος, είναι η χάραξη μιας εθνικής στρατηγικής στο χώρο της εξωτερικής πολιτικής και άμυνας.

Η οικονομική ευρωστία της χώρας αποτελεί επίσης, απαραίτητη προϋπόθεση για τη στρατιωτική ισχύ, λόγω του αυξανόμενου κόστους των σύγχρονων οπλικών συστημάτων. Χωρίς εύρωστη οικονομία η στρατιωτική ισχύς ενός κράτους δεν μπορεί να διατηρηθεί σε υψηλά επίπεδα, όπως έχουν κατέδειξε πολλά παραδείγματα της σύγχρονης ιστορίας.

Η ελληνική διπλωματία θα πρέπει να επιδιώξει εξισοροπητικές συνεργασίες με άλλα κράτη και κυρίως να αυξήσει τα ερείσματα της στην ΕΕ και στις ΗΠΑ. Ως μέσο για άνοδο της επιρροής της Ελλάδας στο πλαίσιο της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, θα πρέπει να είναι η βαλκανική πολιτική. Αν η Ελλάδα αποκτήσει μια περιφερειακή ισχύ και σημασία αντίστοιχη με αυτή της Τουρκίας στον Καύκασο και τη Μέση Ανατολή, θα μπορέσει πειστικά να επιδιώξει μια ευνοϊκότερη στάση των κυριότερων δυτικών δυνάμεων στα ελληνοτουρκικά προβλήματα.

Η Ελλάδα πρέπει να συνεργασθεί με εν δυνάμει αντιτουρκικά κέντρα, ώστε η Άγκυρα να αισθανθεί ότι πληρώνει αυξημένο γεωπολιτικό κόστος για τη στάση της σε διάφορα ελληνοτουρκικά ζητήματα. Ασφαλώς, αυτό δεν πρέπει να αποβεί σε βάρος του βασικού ευρωπαϊκού και νατοϊκού μας προσανατολισμού.

Επιπλέον, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι δεν υπάρχουν μόνιμοι εχθροί και εφόσον είμαστε υποχρεωμένοι λόγω γεωγραφίας να συνυπάρχουμε με την Τουρκία, η Ελλάδα θα πρέπει να είναι έτοιμη να εκμεταλλευθεί κάθε ευκαιρία για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων με την Τουρκία.

Η Τουρκία, από την άλλη, γεωγραφικά δεν είναι ευρωπαϊκή παρά μόνο κατά το 3% του εδάφους της. Είναι όμως πολιτικά συνδεδεμένα με την Ευρώπη και με τη Δύση γενικότερα. Συμμετέχει σε όλους σχεδόν τους διεθνείς οργανισμούς, στο ΝΑΤΟ κ.α. και έχει επιδείξει σε πολλές περιπτώσεις κρίσεων, αλληλεγγύη προς την Ευρώπη. Η γεωγραφική της θέση και η πολιτική της βούληση να συμμετέχει ενεργά στους δυτικούς στρατηγικούς σχεδιασμούς, δημιουργεί στη Δύση την εικόνα μιας ευρωπαϊκής χώρας με αυξημένο ρόλο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Η ΕΕ αποτελεί ένα χώρο όπου εθνικά, πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα των εταίρων συγκρούονται και κανείς δεν φαίνεται διατιθέμενος να τα θυσιάσει στο βωμό της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής και δράσης. Συνεπώς η κοινοτική αλληλεγγύη έχει νόημα εκεί όπου υπάρχουν κοινά συμφέροντα και έτσι θα πρέπει να εκτιμάται.

Η Τουρκία θα συνεχίσει να προσπαθεί να εκσυγχρονισθεί κατά τα δημοκρατικά ευρωπαϊκά πρότυπα, δηλαδή θα συνεχίσει τις προσπάθειες να εναρμονισθεί με τις ευρωπαϊκές αρχές και το κοινοτικό κεκτημένο, σε ότι αφορά τους δημοκρατικούς θεσμούς, ανθρώπινα δικαιώματα κλπ. Αυτό σημαίνει ότι θα έχει πετύχει την εσωτερική της πολιτική και κοινωνική σταθερότητα, θα έχει ισορροπήσει τις τάσεις ευρωπαϊστών, εθνικιστών και ισλαμιστών και το πλέον σοβαρό θα έχει απαλλάξει το όλο πολιτικό σύστημα από τη χειραγώγηση του στρατιωτικού κατεστημένου. Αποτέλεσμα όλων αυτών θα είναι να εγκαταλείψει πλέον την επιθετική της πολιτική έναντι της Ελλάδας και της Κύπρου και να αναγνωρίσει την ανάγκη της ασφάλειας και σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή.

Τέλος, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται την Τουρκία όχι σαν ισότιμο εταίρο, αλλά σαν ένα εμπορικό-οικονομικό εταίρο, ώστε να εκμεταλλευτεί την τεράστια τουρκική αγορά για πώληση των προϊόντων της (αγαθά, οπλισμό κλπ) αλλά και τα φθηνά τουρκικά εργατικά χέρια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι θεσμοί της, εκτιμάται ότι στο εγγύς μέλλον θα αποτελούν τον κύριο χρηματοδότη του εκσυγχρονισμού της τουρκικής οικονομίας και διοίκησης προκειμένου να μπουν προοδευτικά σε διαδικασία αναμόρφωσης όλες οι τουρκικές κρατικές δραστηριότητες. Έτσι, εκ των πραγμάτων η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Τουρκία θα πολλαπλασιαστεί και θα δημιουργήσει νέα δεδομένα. Μία πιθανή όμως, πλήρης ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ίσως να καταστήσει ανεξέλεγκτη τη διαδικασία της διεύρυνσης και να απειλήσει να αλλάξει ριζικά ο χαρακτήρα της Κοινότητας, μετατρέποντας την απλά σε μια απέραντη ζώνη ελευθέρων συναλλαγών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Aghayev, E., Aktas, H. Prospects of Cooperation Between Russia and Turkey. European Researcher, 2017.
2. Aydintasbas. With friends like these: Turkey, Russia and the end of an unlikely alliance. Policy Brief, 2016.
3. 22. Brezinski, Z. Η Μεγάλη Σκακιέρα. Αθήνα, 1998.
4. Ersen, E. The Turkish – Russian dialogue in Syria, prospects and challenges. Al Sharq Forum, 2017.
5. Foreign Affairs, UKRAINE. Το κατασκοπικό παιχνίδι της Μόσχας: Γιατί η Ρωσία κερδίζει τον πόλεμο πληροφοριών στην Ουκρανία. 2014.
6. Guler, C., M. Operation towards eastern Syria: Repercussions on Turkey – Russia relations. 2019.
7. Haas, M. Russia’s Foreign Security Policy in the 21st Century, Putin, Medvedev and beyond. New York: Routledge, 2010.
8. Hale, W. Turkish Foreign Policy since 1774. New York: Routledge, 2013.
9. Kalashnikov, A. The Blue Stream as the main factor in the development of the Russian – Turkish relations. Vlast, 2013.
10. Kuzemko, Caroline. Dynamics of Energy: Governance in Europe and Russia. Palgrave Macmillan, 2004.
11. Lough, John. Russia’s Energy Diplomacy. Catham House briefing paper, 2011.
12. Mamedov, R., Lukyanov, G. Russia and Turkey: Approaches to regional Security in the Middle East. Perceptions, 2018.
13. Menon Rajan, Rumer B. Eugene. Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post–Cold War Order. 2015.
14. Ministry of Foreign Affairs, Ukraine. Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group . 2014.

15. Nygren, B. The Rebuilding of Greater Russia: Putin's Foreign Policy towards the CIS countries. 2008.
16. Petrov, O. Russian-Turkish Economic Relations at the Present Stage of Development. Trade policy, 2018.
17. Sepehri, Saman. Η Γεωπολιτική του πετρελαίου. Άθήνα: Ιωάννης Βιδάκης, 2016.
18. Simsek, N. Analysis of bilateral trade relations between Turkey and Russia Federation. BILIG, 2017.
19. Spykman, N. Η γεωγραφία της ειρήνης. Επιμέλεια Ιωάννης Μάζης. Εκδόσεις Παπαζήση, 2004.
20. Strategic Comments, DOI. The Russian–Turkish rapprochement. 2018.
21. Telegraph, The. Minsk agreement on Ukraine crisis. 2015.
22. Vasiliev, D. Russian – Turkish relations. The first 15 years of XXI century. Moscow: Russian State University for the Humanities, 2016.
23. Voice of Russia, Crimea. Crimea, Sevastopol pass declarations of independence. 2014.
24. Γιαλλουρίδης, Χ., Τσάκωνας, Π. Ελλάδα και Τουρκία μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αθήνα, 1999.
25. Ι. Γρηγοριάδης, Ι. The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy. Working Paper 8/2010, ΕΛΙΑΜΕΠ.
26. ΕΛΙΑΜΕΠ (Επιμέλεια Βερέμη Θάνου). Η Τουρκία Σήμερα. Αθήνα, 1995.
27. Καιρίδης, Δ. Lenore, M. Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον κόσμο: Σύγχρονη πραγματικότητα και μελλοντικές προκλήσεις. 2006.
28. Καλαϊτζάκη, Θ. Οι Τουρκοαμερικανικές σχέσεις μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το ζήτημα του Ιράκ. Στρατιωτική Επιθεώρηση, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2007.

29. Κορδόσης, Στυλιανός. How the Bear copes with the Wolf: Russia and Turkey in Syria. ELIAMEP Briefing Notes 39/2015, 2015.
30. Κουλουμπής Θ., Ντόκος, Θ. Ανασκόπηση Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής 2000. Αθήνα, 2000.
31. Λουκάς, Ι. Η Γεωπολιτική. Αθήνα, 2000.
32. Μάξης, Θ.Ι. Η Γεωπολιτική της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής. 2008.
33. Μηνάγιας, Χ. Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας 2010.
34. Μιχαλακόπουλος, Γ. Τουρκία, ο αγωγός της Ευρώπης. Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις και Διπλωματία, τευχ. 36.
35. Μούτσογλου, Β. Η Τουρκία στο Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις. Αθήνα, 2000.
36. Ντόκος, Θ., Πρωτονοτάριος, Ν. Η Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας. Πρόκληση για την Ελληνική Ασφάλεια. Αθήνα, 1994.
37. Παπασωτηρίου, Χ. Τα Βαλκάνια μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αθήνα, 1994.
38. Πεσματζόγλου, Σ. Ευρώπη – Τουρκία, Αντανακλάσεις και Διαθλάσεις. Αθήνα, 1993.
39. Τσακίρης, Θεόδωρος. Το Δόγμα του "Εγγύς Εξωτερικού": Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική έναντι της Ουκρανίας. Εκδόσεις Παπαζήση, 2010.
40. el.wikipedia.org/wiki/Ουκρανία
41. <https://www.invest.gov.tr/en/whyturkey/pages/fdi-in-turkey.aspx>
42. el.wikipedia.org/wiki/Τάταροι
43. <https://www.offlinepost.gr/2020/12/28/o-anadiomenos-stratigikos-aksonas-tourkias-ukranias>

44. <https://www.liberal.gr/world/to-paichnidi-tis-tourkias-stin-oukrania/370784>
45. <https://www.capital.gr/ecfr-eu/3545564/pos-exigountai-oi-oloena-kai-pio-stenes-sxeseis-tis-tourkias-me-tin-oukrania>
46. <https://www.in.gr/2020/10/24/world/stratigiki-sxesi-tis-tourkias-tin-oukrania-poso-tha-anexthei-rosia/>
47. Τσιαμτσίκια, Δ.-Ν. Οι ρωσοτουρκικές σχέσεις στον ενεργειακό τομέα. Αθήνα, 2017.
48. Παιδή, Ρ. Small states in Europe as a buffer between East and West.
49. Παπαδοπούλου, Α. Το στρατηγικό βάθος των ρωσοτουρκικών σχέσεων. Αθήνα, 2017.
50. Συλλογικό έργο. Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις. 2010.